

Sayı: 1

Yıl: 1984

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1985

BÖĞRÜDELİK TATAR AĞZI MEHMET AKALIN *

Böğrüdilik Tatar Ağzı adıyla hazırlamış olduğumuz bu çalışma üç bölümden ibarettir:

I. Dil Özellikleri

II. Metinler

III. Sözlük

Metinler, kitabımızın ikinci bölümünü meydana getirmiş olmasına rağmen çalışmamızın başlangıcını teşkil ederler. Çünkü dil özelliklerini ve sözlüğü hazırlayabilmek için önce malzemeyi tesbit etmeliydik.

Metinlerin büyük bir kısmı (1-12), ses alma cihazıyla tesbit edilmiş konuşmaların deşifre edilmesi suretiyle meydana getirilmiştir. 13-15. kısımlar ise köylülerle karşılıklı temas anında not ettiklerimizden seçilmiştir.

Metinlere dikkatle bakan bir göz bunların büyük bir kısmının karşılıklı konuşmalardan oluştuğunu hemen farkeder. Konuşucu üzerinde bir yabancıнын meydana getireceği psikolojik etkiyi ortadan kaldırmak bakımından faydalı olacağı düşünüldüğü için bu yol tercih edilmiştir.

Dil özellikleri tesbit edilirken, sesbilgisi bahsinde, burada verilen metinlerin dışına çıkılmamıştır. Ayrıca her sesin Orhon, Uygur ve Karahanlı dönemindeki durumlarına atıf yapılarak, Böğrüdilik Tatar Ağzı'nda ulaşılmış olduğu inkişaf merhaleleri tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Şekilbilgisini gözden geçiren bir okuyucu, bazı örneklerin yanında herhangi bir rakam bulunmadığını görecektir. Meselâ zamirlerden bahsedilirken veya fiillerde herhangi bir zamanın çekimi verilirken önce çeşitli kimselerle temasımızdan elde ettiğimiz sonra da tesbit ettiğimiz metinlerdeki örnekler gösterilmiştir. Bu suretle konunun eksiksiz bir tasvirini yapmak imkânının elde edileceği düşünülmüştür.

Burada çok önemli bir hususu belirtmek istiyorum: Köylüler kendilerinin Özbek olduğunu 1700'lü yıllarda Özbekistan'dan Sibiryaya göçtüklerini söylüyorlar. Nitekim, Böğrüdilik köylülerinin macerasıyla ilgili bilgileri bir defterde toplayan, adetâ onların bir tarihini yazmak isteyen Hacı Abdulhay Ünal, notlarının bir yerinde şöyle diyor: "Reşadiyelilere

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

Türkistan'da iken Özbek kabilesine mensup olduklarından Özbek derler; Sibirya'da Sibirik dediler. Türkiye'de Tatar diyorlar.”

O halde biz çalışmamıza niçin Böğrüdilik Tatar Ağzı dedik? Niçin Böğrüdilik Özbek Ağzı demedik? Şundan dolayı:

Tatarca'nın belli başlı özellikleri şunlardır: *

- a) *e sık sık > i olur: Meselâ, kel-, > kil-.
- b) *ç > c olur: Meselâ kaç-
- c) *g,/*ğ > v olur.

Bu özellikler Böğrüdilik Tatar Ağzı'nda vardır. Bk. § 4, 13, 15.

Halbuki Özbekçe'de bu durum şöyledir:**

- a) e, e olarak kalır. Meselâ: e-, eg-, ek-, vs.
- b) Tek heceli kelimelerde a/e'den sonra ğ/g değişmez: Meselâ tağ, sağ,

vs.

Ayrıca Özbek ağızlarını konu alan bir eserde*** Böğrüdilik köylülerinin ilk çıktıkları Buhara yöresinden derlenmiş bir metinde yer alan şu kelimeler dikkat çekicidir: sağıp, yağıp, senge segä.

Bu kelimeler Böğrüdilik Ağzı'nda sav 10/109, yavlığın 12/17, siçe 4/38 olarak geçer. Yani ağ grubundaki ğ/g'ler v'ye, sen şahıs zamirinin e'si de i'ye dönüşmüştür.

Bütün bunlardan başka Behçet Kılıç (Bk. 1/2) da kendi konuştukları dile Tatarca demektedir.

Burada bir hususa daha dokunmak yerinde olur: Metinlerimizde bazı kelimelerin bazı seslerinin birkaç şekilde gerçekleştirildikleri dikkati çekebilir. Hattâ bazan aynı konuşucu birkaç kelime arayla aynı sesi başka başka telâffuz etmektedir. Meselâ öyle- ~ üyle- ~ uyla- ~ oyla-, kür- ~ kör- ~ gör-, ~ gü- gibi.

Bu husus çok önceleri Radloff'un da dikkatini çekmiş olduğu gibi Batı Sibirya ağızlarına has bir özelliktir. Bu bölge ise Böğrüdiliklilerin Türkiye'ye göçmeden önce yaşadıkları coğrafyayı içine alır. ****

Okuyucuların bir husus daha dikkatini çekecektir: Türküler. Türkülerin dil yapısı bazı bakımlardan (meselâ ayrılma halinin diğerlerinden farklı

* Bk. Kaare Thomsen, Das Kasantatarische und die westsibirischen Dialekte, Philologiae Turcicae Fundamenta, Tomus Primus, Wiesbaden 1959, s. 409.

** Bk. A. Von Gabain, Özbekische Grammatik, Leipzig und Wien 1945'in sözlüğü.

*** Bk. V. V. Reşetov, Ş. Şaabdurahmanov, Özbek Dialektologyası, Taşkent 1978, s. 210.

**** W. Radloff, Proben cilt IV, St. Petersburg 1878.

olarak -dın/-din olması) mensur kısımlardan ayrılır. Bu durumun Böğrüdelikliler de farkındadırlar ve bunu Kazan Tatarcası'nın tesirine bağlıyorlar. Halbuki Kazan Tatarcası'nda, ayrılma hali -dan/-den'dir* . Bu durum Çağatayca'nın tesiri altında olan Arap harfli edebî dille ilgili olsa gerektir.

Son olarak, başta, bütün işlerini bırakıp metinleri derlememe büyük yardımları dokunan Behçet Kılıç olmak üzere, emekleri geçen bütün Böğrüdeliklilere, transkripsiyonlu bir metni fevkalâde itina ile daktilo eden Dr. Faruk Huyugüzel'e, sözlüğü düzenlememe büyük bir titizlikle yardımcı olan Dr. Rıza Filizok'a teşekkürü bir borç bilirim.

BÖĞRÜDELİK KÖYÜ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Böğrüdelik, Cihanbeyli-Yunak yolu üzerinde hemen hemen Konya'nın her iki kazasına da aynı uzaklıkta (35 km.) bir köydür.

Köylülerin dediklerine göre kendileri önceleri Özbekistan'da, Buhara taraflarında yaşıyorlarmış. İslâmı yaymak için Sibiryaya göçmüşler. Bu durumu, Böğrüdeliklilerin macerasını, muhtelif kimselere sorarak edindiği bilgileri, bir kitap halinde, bir deftere yazan Hacı Abdullah Ünal şöyle anlatıyor:

Sibiryada Kırgız kabilesine Kazak da derlerdi. Bu kabile müslüman olsa bile müslümanlıkları yarımdaydı. İslâm dinini tam mânâsıyla bilmiyorlardı. Özbeklerden Şir Bit Şeyh ile Din Ali Hoca isminde iki adam on yedinci asırlarda Kırgız içrisine girerek hocalık yapmışlar ve Tobulsk havalisine yerleşmişlerdi... Bundan sonra Özbekler zaman zaman Sibiryanın Tobulsk civarına göç ederek çok kalabalık köy olmuştur.

Köylülerden bazılarının ifadesine göre Sibiryaya Buhara taraflarından göç ettikleri için, kendilerine orada Buharinski de derlerdi.

Yukarda söylendiği gibi Özbekistan'dan Sibiryaya göç edenler boş araziye yerleşiyorlar ve buralarda yeni köyler kuruyorlar. Bu köylerden bazılarının adları şöyle: Yañaavıl, Karagöl, Otlıgöl, Ülengöl, Çarnalı, Kıygalı vs.

Önceleri yeni vatanlarında, rahat yaşarken sonraları dinî baskılar artıyor. Komünizmin yaklaşmakta olduğunu da gördükleri için 1900'lü yıllarda Türkiye'ye göçmeye karar veriyorlar ve bir dilekçe ile zamanın hükümdarına müracaat ediyorlar. Fakat Türkiye'ye yerleşmeleri için hem

* Bk. Kaare Thomson, Das Kasantatarische und die westsibirischen Dialekte, Philologiae Turcicae Fundamenta, Tomus Primus, Wiesbaden 1959, s. 416.

Rus hem Osmanlı hükûmeti nezdinde epey mücadele veriyorlar. Nihayet izin çıkıyor ve 1910 yılında Böğrüdelik yaylasına yerleşiyorlar. Köye o zaman Reşadiye ismi veriliyor. Cumhuriyet'ten sonra köyün adı Böğrüdelik olarak değiştiriliyor.

DİL ÖZELLİKLERİ SESBİLGİSİ

1. Ünlüler

İncelememize konu olan Böğrüdelik Tatar Ağzı'nda genel Türkçe'de olduğu gibi sekiz esas ünlü vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

Bunlardan başka;

1) Umumiyetle ilk hecede kapalı é sesine rastlanır. Fakat genel Türkçe'de olduğu gibi, ayırt edici bir özelliğe sahip değildir. Gene de, diğer e'ye nazaran daha kapalı bir telaffuzu olduğu için metinlerde işaret edilmiştir.

2) Bazı ses olaylarının meydana getirdiği (meselâ oğul < üli 14/97, âbilerniñki 10/5, yënim 13/100) durumların dışında, sadece Arapça ve Farsça asıllı kelimelerde uzun ünlü vardır: hâline 22/70, mübârek 23/80.

2. Ünlülerin Karakterleri

a: İlk hecede, bilhassa l ünsüzü çevresinde, yer yer vurgulu ve çok az bir yuvarlaklaşma karakteri taşır: âl-gibi. Bu özellik çok belirgin olmadığı için metinlerde işaret edilmemiştir.

e: Türkiye Türkçesi'ne nazaran çok açıktır. Bilhassa Arapça ve Farsça asıllı kelimelerdeki a'dan e'ye dönüşmüş olanların telaffuzu diğerlerine nazaran daha açıktır.

ı ve i: Türkiye Türkçesi'ne nazaran daha artlıdırlar, bundan dolayı yanlarında bulunan damak seslerini de daha geriye çekerler.

o, ö ve u, ü: Türkiye Türkçesi'ne nazaran daha düz bir karakter taşırlar. Öyle, ki bilhassa u ve ü'ler dikkat edilmezse çok kere ı ve i gibi işitilebilirler. Ö ve ü de birbirlerine Türkiye Türkçesi'ne göre daha yakındırlar.

Ünlü Değişmeleri

3. a:

1) Genellikle her yerde, yani ilk-, iç- ve sonseste korunmasına rağmen c, ç, y, ş seslerinin çevresinde e'ye dönüşme temayülü göstermektedir:

éytdim 1/5 < ayt-OK, ayıt-EUTS, DLT, KB; yeşil 4/176 < yaşıl OK, EUTS, DLT, KB; yeş 5/13 < yaş OK, EUTS, DLT, KB; çev 2/2 ~ çaç < çağ EUTS; şel < 2 /123 < şâl, çeçlerin 5/18 ~ çaç < saç OK, EUTS, DLT, KB; çençdim 14/102 < sanç-OK, EUTS, DLT, KB.

2) Yer yer, birden fazla heceli bazı kelimelerin ikinci hecesinde, gene aynı sesler çevresinde, yer yer e olarak, bazı yabancı asıllı kelimelerin ilk hecelerinde gerileyici benzeşme sebebiyle e olarak gerçekleştirilmektedir:

harcediñiz 2/8, Gonye 2/43, rehet 9/87

3) bir + az > birez 7/49 birleşik kelimesinde ilerleyici benzeşmeden dolayı e olmuştur.

4) Eski Türkçe'deki yağuk OK, EUTS, kelimesindeki ilk hece a'sı, Bögrüdelik Ağzı'nda yavuğ 2/8 ~ yovuğ 2/10 ~ yovıç 9/53 ~ yıvıç 10/89 örneklerinde görüldüğü gibi a, o ve ı olarak gerçekleşmektedir.

5) kabşır- fiilindeki ilk hece a'sı benzeşme sebebiyle o'ya dönüşmüştür: göşürüp 2/88 < kavuş-DLT, kavşur- KB, kavşur EUTS, kabış- OK.

4. e:

1) İlk hece e'leri çok nadir olarak éşitse 4/105, kéyip 11/49, géygisediler 2/122 örneklerinde olduğu gibi é ile gerçekleştirilmekte iseler de, ezici bir çoğunlukla i'ye dönüşmüş görünüyorlar:

bik 7/49 < berk EUTS, DLT < bek ~ berk KB, billi < belgülüg EUTS, DLT, < belgü KB; çiğedi 1/15 < çek- DLT; dirleğeli 4/79 < Far. + Tür. ter + le-, giçmeydi 5/6 < keç-OK, DLT, EUTS, KB; gil 4/79 < kel-OK, DLT, KB, iğebiz 1/10 < ek- EUTS, DLT, KB, isenliğin 4/148 < esen EUTS, DLT, KB; isgen < es- DLT, KB, kiyim < kedh- DLT ~ keç- KB, < kedim OK, < ked- EUTS; kiçirgen 5/2 < keç- OK, EUTS, DLT, KB; it-9/92 < EUTS, DLT, KB; İr 2/55 < er OK, EUTS, DLT, KB, idik < 2/18 er-OK, EUTS, DLT, KB; şigilli 4/188 < Ar. şekl; kiñeşediler 2/54 < keñeş-EUTS.

2) Aşağıdaki kelime ilk hece e'leri ö~ü'ye dönüşmüşlerdir:

öyine 2/16 ~ üyniñki 2/36 < ew DLT, ~ ev' KB < eb OK, EUTS; düğil 4/184 ~ döğil 9/136 < tegül DLT.

3) Eski ilk hece e'si aşağıdaki kelimelerde daima ü'ye dönüşmüş olarak gerçekleştirilmektedir:

süygen 2/4 < sew-DLT < seb-i-n- ~ sevin-EUTS < sebin-OK.

4) e aşağıdaki kelime ü ~ i olarak gerçekleşmektedir:

bü'k 1/11 ~ biyik 12/40 < bedük KB. bedük ~ bedhük DLT, bedük

EUTS.

5. i:

Hemen hemen, her yerde, olduğu gibi korunmuştur. Yalnız bir yerde iş 8/18 kelimesi eski şekliyle gerçekleştirilmiştir. Metinlerde pek çok geçer ve iş 8/22 olarak telaffuz edilir.

6. i:

1) Hemen hemen her yerde, yani ilk-, iç- ve sonseste, olduğu gibi korunmuştur. Bazı kelimelerde, ilk hecede çoğunlukla i ile, yer yer de é ile gerçekleştirilmektedir:

yirni 10/89 ~ yéri 3/19 < yir OK, EUTS, DLT, KB; dip 3/15 ~ demek 6/33 < ti- OK, EUTS, DLT, KB; biş 8/20 ~ bēş 9/36 < biş OK, EUTS, DLT, KB.

2) ç'nin tesiriyle biç-filinin ı'sı i'ye dönüşmüştür:

biçerge 8/37 < biç- OK, EUTS.

7. O:

1) Kuvvetli bir darlaşma temayülü vardır. Fakat çok kere aynı konuşucu dahi Eski Türkçe'deki o seslerini sık sık olmasa bile, yer yer o ile gerçekleştirmekte, nadiren de ı ile telâffuz etmektedir:

bolıp 2/60 ~ bulgın 2/15 ~ bıladı 2/17 < bol- OK, EUTS, DLT, KB; buyım 4/19 ~ boylap 12/58 < bod OK, EUTS, DLT; buzık 6/20 < bozuğ DLT, boz- OK, EUTS; dulgay 2/94 <? tolkan-EUTS; doyğa 13/1 ~ duyda < tod EUTS (tam, dolu); duzlarnıñ 1/24 ~ dostlarım 1/52 < Far. dōst goşarbız 1/22 ~ ğuşğan 1/12 < koş-EUTS, DLT, KB; mulla 2/119 ~ molla 14/18 < Ar. mollā monlā; (mevlānā'dan) ul 2/25 ~ ol 2/66 < ol OK, EUTS, DLT, KB; uldırıp 6/45 ~ oldırıñıs < oltur-EUTS, DLT, oldur- KB, urlayığ 4/10 < oğurla-(oğrı) EUTS, oğrıla-DLT, oğrı, KB; ũlı 14/97 < oğul (> oğlı) OK, EUTS, DLT, KB; uynaydılar 2/95 ~ oynayağ 11/51 < EUTS, DLT, KB; otel 9/23 ~ utelde 9/21 < Fr. hotel; soradım 8/50 ~ surağan 1/63 ~ sıñ 5/3 < soñ EUTS, DLT, KB; ğucabızğa 1/26 ~ ğucabız 1/4 < Far. ğ^{vace>toplap} ~ tuplanıp 2/16 * topla-; yuğarda 4/6 < yoğaru OK, EUTS, DLT, KB; yol 12/19 ~ yulğa 14/41 < yol OK, EUTS, DLT, KB; yuğalp 4/57 ~ yoğaldığ 6/26 < *yoğal-; yuluv <- DLT; yunıtdım 11/28 < yonu- DLT;

2) ğ ve k çevresinde, çoğunlukla olduğu gibi korunmuştur:

ğoy 2/60. yoğ 1/6, çoğ 1/12, doğan 2/12, konağımız 1/2.

8. ö:

1) Genellikle ü'ye, yer yer o ~ u'ya, nadiren i'ye dönüşme temayülü göstermekte, bazı durumlarda muhafaza edilmektedir:

öyleydi 7/84 ~ oylap 11/59 ~ uylaysın 14/74 < ög + leş-OK, ög, ög-EUTS, ög, öğlen- KB; ürengen 9/106 ~ öğretmen 8/33 ~ üğretmen 8/34 < öğren- EUTS, öğren-, öğret- DLT, öğren- KB; büledik 4/76 ~ bölüp 2/61 < böl- EUTS, bölük DLT; ülgen 5/3 ~ ölibiz 10/50 < öl- OK, EUTS, DLT, KB; güsniğ 4/172 ~ gösni 9/61 < köz OK, EUTS, DLT, KB; küñülleşdik 4/16 ~ göñülge 11/84 < köñül OK, EUTS, DLT, KB; görmiş 2/36 ~ gürege 5/15 < kör-OK, EUTS, DLT, KB; üzken 3/4 < *ös-, ös-Özgr., ütgen 5/1 < - DLT, KB; ürerler 4/180 < ör-OK, DLT, KB; yürüp 8/43 < yorı- OK, EUTS, DLT, KB; biyep 7/69 * böge- ~ böye-SDD; dökdüñüz 7/79 ~ dükgen 7/63 < tökül-OK, tök-EUTS, DLT, KB.

2) Yukarıda söylendiği gibi bazı kelimelerde aynen muhafaza edilmektedir:

döşek 2/48, döneyik 2/92, köl 12/17

9. u:

Bilhassa ilk hecede ve d, h, k, l, n, r, ş, s, z, y seslerinin çevresinde kuvvetli bir düzleşme temayülü gösterir. Fakat aynı kelimelerin sık sık u'lu şekilleriyle de gerçekleştirildikleri, görülebilen bir olaydır:

buşğan 9/70 ~ buşğan 9/68 < buş-EUTS, KB; dırma 9/57 ~ durıp 2/111 < tur-EUTS, DLI, KB; mırđar 13/18 < Far. murđar; bırmasğa 10/27 < bur-KB; hırmaları 9/91 < Ar. ĥurmā, mıĥdar Ar. < muĥtār, maĥsıs < Ar. maĥsus; bıyırđın 8/18 < buyur-DLT, KB; buyruğ OK, EUTS; bıday 7/39 buğday EUTS, DLT, KB; ĥıday 7/39 ~ ĥıtay 9/32 < Far. ĥudāy; yımarlap 5/11 ~ yımağ 4/33 < yum-EUTS, DLT, KB; yıkımmı 4/145 < uğı-OK, uğık EUTS, uğı-DLT, uğku KB; ĥış 3/9 ~ ĥuş 4/177 < ĥuş EUTS, DLT, KB; doğız ~ doğuz < toğuz OK, EUTS, DLT, KB; ĥatın 2/59 < ĥatun OK, EUTS, DLT; Iskđanbıl'ğa 7/12 < İstanbul.

10. ü:

Genellikle olduğu gibi muhafaza edilmelerine rağmen yer yer düzleşme temayülü gösterirler:

dübine 13/2 ~ dibi < 7/77 < tüp EUTS, DLT, KB; mimgini 10/29 < Ar. mümkin, giyin 10/7 ~ güysiz 10/9 < küy, küy Özgr.; diz 2/6 < tüz OK, EUTS, DLT, KB; biyik 11/40 < büyük < bedük EUTS.

Ünsüzler

11. Böğrüdilik Tatar Ağzı'nda aşağıdaki ünsüzler bulunur: b, c, ç, d, f, g, ğ, ğ, h, h, j, k, k, l, m, n, ŋ, p, r, s, ş, t, v, y, z.

Ünsüzler Türkiye Türkçesi'ndeki ünsüzlerin taşıdığı özelliklere sahiptirler. Yalnız aşağıdakiler biraz farklıdır:

c ve ç: Dil ucunu dişlere doğru sürerek ve daha patlamalı bir şekilde meydana getirilirler. Kendileriyle Tatarca konuşurken, bilhassa ç sesi onlar gibi çıkarılırsa çok memnun olurlar. Bu, şu demektir: Ehil bir Böğrüdilik Tatarcası konuşucusu, bu sesin Türkiye Türkçesi'nden çok farklı telaffuz edildiğinin farkındadır.

d ve t: Kalın ünlülerin çevresinde bulunan d ve t'ler daha ağıdalı bir şekilde telâffuz edilirler.

g/ğ, k/k ve ğ/ğ*: Sırayla Türkiye Türkçesi'ne göre biraz daha geride teşekkül ederler. Yani g, k ve ğ üst damağın ön ortasına doğru, bir yerde; ğ, k ve ğ ise üst damağın gırtlığa yakın bir yerinde teşekkül ederler.

f: Böğrüdilik Tatar Ağzı'nda alıntı kelimelerin dışında yoktur. Kazan Tatarcası özelliği de taşıyan türkülerde üç kelimedede p'den dönüşmüş f'ye tesadüf edilir:

yafrağ 13/62, dofrağ 13/61, kalfağım 11/48

Alıntı kelimelerde sık sık rastlanır.

v: Hemen hemen tamamıyla çift dudak ünsüzü olarak görüldüğü için, w ile gösterilmemiştir.

j: Alıntı kelimelerde bulunur.

h: Türkçe asıllı kelimelerde nadiren tesadüf edilen bir sestir.

Ünsüz Değişmeleri

12. b:

1) a) İlk seste genellikle korunmuştur:

bağayık 2/15 < DLT, KB; başlayık 2/11 < başla-OK, EUTS, DLT, KB; barmaydılar 6/4 < bar-OK, EUTS, DLT, KB; batmayınca 1/28 < bat-OK-EUTS, DLT, KB; bilmedim 5/29 < bil-OK, EUTS, DLT, KB; bolmaydı 2/67 < bol-OK, EUTS, DLT, KB; bitgen 2/97 < büt-EUTS, DLT, KB; bisniŋ 11/35 < biz OK, EUTS, DLT, KB; birse 8/60 < bir-OK, EUTS, DLT, KB; bıday 10/1 < buğday EUTS, DLT, KB, vs.

* ğ, h, l, ve ŋ'nin önlü ve artlı telaffuzları bulunmasına rağmen, çevrelerinin ince ünlü taşıması önlü, kalın ünlü taşıması artlı oluşlarını belirlediği için, transkripsiyonda ayrı ayrı gösterilmemiştir.

b) Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle b' bir- fiilinde yer yer v'ye dönüşmekte, bol fiilinde nadiren düşmektedir: olam 7/84, vërdim 9/38.

c) Aşağıdaki kelimelerde m'ye dönüşmüştür:

mınça 2/95 < bunça OK, munça EUTS, mından 10/15 < bunda ~ bunta EUTS, munday 2/95 < bün-tegi OK, muntağ EUTS; min 1/2 < ben ~ men OK, män ~ min EUTS, ben ~ men DLT, men ~ min KB; minesim < 12/41 < bin- OK, min- EUTS, min- ~ mün- KB, mün- DLT; morç 6/70 < * borç, muñlu 5/57 < bung OK, mung EUTS, muñğ DLT, mung KB.

2) eb gurubunda y'ye, ab/ub gurubunda v'ye dönüşmüştür. Kabşır-fiilindeki ise eriyip düşmüştür:

üyüne 4/48 ~ 2/24 < eb OK, äb ~ äv EUTS, ew DLT, ev KB; süygenim 12/52 < sebin-OK, säbin-EUTS, säf- ~ säv-EUTS, sew-DLT, sev-KB; savçı 13/51 < sab OK, sab ~ sav EUTS, sawçı DLT, savçı KB; av 14/9 < ab ~ av EUTS, aw DLT, av KB; tavşan 14/16 < tabışğan OK, tavişğan EUTS, tavişğan DLT; suvin 14/18 ~ suya 2/84 (bir yerde) < * sub, su ~ suv, EUTS, suf ~ suw DLT, suv KB; göşirip 2/88.

13. ç:

1) İlkseste ve hece ve kelime soneslerinde genellikle muhafaza edilmektedir:

çukır 8/77 *çukur; çikdim 1/12 < çek- DLT, çıgıv 7/73 < çık- DLT, Kb; içden 4/30 < iç OK, EUTS, DLT, KB; vs.

2) İlkseste çok nadir olarak c ile gerçekleştirildiği görülür: ciğedi 1/15, çoğalıp 10/33, çok 11/83 < çok KB.

3) İçseste c'ler herhangi bir kaideye bağlı olmadan ç ~ c olarak gerçekleştirilmektedirler:

kiçi 11/26 < kiçig OK, EUTS, DLT, Kb; aqca 2/65 ~ aqçaman 2/129, biçeli 29/65 ~ biceñ 10/65 vs.

14. d:

1) Hemen hemen hepsi y'ye dönüşmüştür:

éyilik 11/122 < edgü OK, ädgü EUTS, edhgü DLT, edgü KB; ayağıydı 2/38 < adağ EUTS, adhak ~ ayak DLT, adağ KB; ayrılğan 1/7 < adrıl-OK; EUTS, adhrıl-DLT, adrıl-KB, biyik 13/41 bädük EUTS, bedhük ~ bedük DLT, bedük KB; küyevi 2/51 < ~ küdegü EUTS, küdhegü DLT, küdegü KB; kiyimleri 2/50 < kedim OK, kädimlig, käd-EUTS, kedh-DLT, keç-, kedim KB; doy 2/148 < EUTS, vs.

2) Yalnız \u0131 du \u0131 kelimesinde muhafaza edilmiştir: \u0131 du \u0131 11/126 < \u0131 du \u0131 EUTS, \u0131 du \u0131 ~ \u0131 yuy \u0131 DLT.

15. \u0131 / \u0131 :

1) y'ye d\u00f6n\u00fcşm\u00fcşt\u00fcr:

yıyılışıp 2/17 < yı \u0131 -Ok, yı \u0131 l-EUTS, DLT, KB; sıyır 2/61 < sıgır DLT; baylar 14/9 < ba \u0131 la-EUTS, ba \u0131 la-DLT, ba \u0131 lan-Kb; d\u00fcyse 4/106 < d\u00f6g- ~ d\u00f6y-TE*.

2) Yuvarlak bir \u00fcnl\u00fcyle başlayan kelimelerin ikinci sesi durumunda olanlar eriyip kaybolurlar:

urla \u0131 anıbız 4/42, \u00fcr\u00fc 4/103 < o \u0131 r\u00fc EUTS, KB, o \u0131 ru ~ o \u0131 urla-DLT; \u00fcl < o \u0131 ul Ok, ETUTS, DLT, KB; y\u00fcld\u00fc 12/36 < \u00fc \u0131 la-EUTS, DLT, KB; \u00fcneleribis < 4/58* \u00fcgne; \u00fcng\u00fc 10/106 < \u00fcng\u00fc-DLT, EUTS, KB.

3) İlk hece a'larının \u00e7evresinde genellikle v'ye d\u00f6n\u00fcş\u00fcr: ava\u00e7 9/80 ~ alma \u0131 a\u00e7lar 10/118 < \u00fc \u0131 a\u00e7 OK, EUTS, DLT; av\u00fc \u0131 la 10/32 < a \u0131 l EUTS, DLT, av\u00fc \u0131 ld\u00fc 2/104 < a \u0131 r\u00fc OK, EUTS, DLT, KB; sav 10/109 < sa \u0131 EUTS, DLT; yav\u00fc \u0131 l\u00fc 12/17 < ya \u0131 EUTS, DLT, KB; yav \u0131 lan 10/116 < ya \u0131 -OK, EUTS, DLT, KB.

4) -e \u0131 \u00fc/-a \u0131 \u00fc gurubundaki \u0131 / \u0131 sesleri v'ye d\u00f6n\u00fcş\u00fcrler: birevni \u0131 ki 2/2 < bir\u00fc \u0131 \u00fc EUTS; k\u00fcyev 2189 < k\u00fc \u0131 \u00fc EUTS, kudhe \u0131 \u00fc DLT, k\u00fcde \u0131 \u00fc KB; buzavlar\u00fc 15/33 buza \u0131 \u00fc EUTS, buza \u0131 \u00fc DLT; yavuk 2/8 ~ yovuk 2/10 < ya \u0131 uk OK, EUTS, KB, ya \u0131 uk DLT.

5) Baz\u00fc kelimelerde o yan\u00fcnda v'ye d\u00f6n\u00fcşm\u00fcşt\u00fcr: sovi \u0131 a 9/32 < so \u0131 uk ~ so \u0131 uk EUTS, so \u0131 uk DLT, so \u0131 uk KB.

6) \u0131 ~ \u0131 şekliyle korunmuştur:

s\u00f6 \u0131 şesin 13/5, s\u00f6 \u0131 ř EUTS, s\u00f6 \u0131 -DLT, yi \u0131 itni \u0131 14/6 < yi \u0131 it EUTS, DLT, KB; y\u00fcngesi 14/6 < * y\u00fcnge.

7) Birden fazla heceli kelimelerin sonunda ve son hece baş\u00fcnda d\u00fcşerler:

sar\u00fc 12/32 < sar\u00fc EUTS, DLT, KB; \u00f6l\u00fcbiz 10/50 < \u00f6l\u00fc OK, EUTS, DLT, KB; diribiz 10/50 < tirig OK, EUTS, DLT, B; işek 14/9 ~ \u00e7řk\u00e7k EUTS, eşek DLT; yafra \u0131 12/62 < yap\u00fc \u0131 ra \u0131 ~ yap\u00fc \u0131 ra \u0131 EUTS; tavşan 14/16 < tab\u00fcşan OK, tav\u00fcşan EUTS, tav\u00fcşan DLT vs.

16. \u0131 / \u0131 :

1) İlkseste herhangi bir d\u00fczene ba \u0131 lanmadan \u0131 / \u0131 ~ \u0131 / \u0131 olarak ger\u00e7ekleştirilirler:

* Bk. Olcay, Sel\u00e7haddin, Ebu'l-Leys Semerkand\u00fc, Tezkireti'l-Evliya (Terc\u00fcmesi), incelema-metin-indeks, Ankara 1965, (Indeksine bak\u00fclmali) (TE).

kanat 12/14 ~ ğanadın 12/1; göp 6/75 ~ köp 6/76; köç 2/110 ~ göç 112; görüp 7/32 ~ körer 12/18; kilmedim 14/126 ~ gildiñ 14/129.

Bu hususta daha geniş bir fikir edinebilmek için bu çalışmanın sözlük bölümüne bakılmalıdır.

2) Çoğunlukla içseste g/ğ, ğ'ye dönüşür. Nadiren değişmez. hece ve kelime sonunda korunur: sigiz 10/45 ~ siğizi 1/4 < sekiz Ok, DLT, Kb, sâkiz EUTS; sağınsam 3/12 ~ sağınkanmı 4/123 < sakın-Ok, EUTS, DLT, KB; ikdik 8/49 ~ iğın 7/76 ~ iğbiz < äk-EUTS, ek-DLT, sağın-KB; doğuz 11/87 ~ dokuzuncı 11/74 < toğuz OK, EUTS, DLT, KB.

17. l:

1) Yaptırma ekinin dişli t'si önünde düşmemiştir: oldırıtıs 2/99, oldızğan 2/104 < oltur-EUTS, DLT, oldur-KB. Fakat aynı kelime bir yerde oturlap 10/111 olarak gerçekleşmiştir.

2) Çokluk eki lar/ler, n sesinden sonra çoğunlukla n'ye dönüşür.

künnerden 1/3, orınlarına 2/102; doğannarı 2/114, diğenner 4/51, sıkışdırtırdıgannarın 4/97.

18. ñ:

Bu ses hemen hemen bütün çevrelerde korunmuştur: Yalnız şu kelimelerde ğ'ya dönüşmüştür:

yalğız 3/17 < yalnguz ~ yalnguz EUTS, yalnğus DLT, yalñuz KB; ağırđı 14/9 < * anñur > anır-, Türkiye Türkçesi.

19. p:

1) genellikle iki ünlü arasında b'ye dönüşür:

sabınız 7/11 < sapıñız < * sap DLT; dabıñ 10/47 < tapıñ < tap-EUTS, DLT, KB, vs.

2) Aşağıdaki kelimelerde f'ye dönüşmüştür:

yafrak 12/62 < yapırğak ~ yapırkağ ~ yalbirğak EUTS, yapurğak DLT; dofrac 12/61 < toprağ EUTS, DLT, KB; kalfağım 12/48 < * kalpağ.

20. r:

1) er-yardımcı fiilinin r'si düşmüştür:

idik 2/18 < er-OK-EUTS, DLT, KB.

2) Bir kelimesinin r'si genelde muhafaza edildiği halde, yer yer, hem de bazan aynı cümlede, düşmüş olarak gerçekleştirilir: bir ğısmı 1/15 ~ bi ğısmı 1/15.

21. s:

1) Son sesi ç olan tek heceli şu kelimelerde ilkseste ç'ye dönüşmüştür: çeçlerin 5/17 ~ çaçıını 15/45 < saç OK, EUTS, DLT, KB; çençdim 15/101 < sanç- OK, EUTS, DLT, KB.

2) Şu alıntı kelime de s düşmüştür: mecitden 9/64 Ar. meşid.

22. t:

1) İlkseste kuvvetli bir d'ye dönüşme temayülü vardır:

dip 1/4 < ti- OK, EUTS, DLT, KB; doğuz 1/11 < toğuz OK, EUTS, DLT, KB; diğediler 2/45 < tik-Ok, EUTS, DLT, KB; doldurıp 2/127 < tol- DLT, KB; dağı 2/106 < tağı OK, EUTS, DLT, KB, vs.

2) Bazı ilkses t'leri çoğunluğu d ile olmakla birlikte t ile de gerçekleştirilmektedirler:

toy 2/111 ~ doy 2/147 < tod OK, EUTS, DLT, KB; dökdüñüz 7/78 ~ tökseñis 7/78 < töküt- OK, tök- EUTS, DLT, KB.

3) Kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, genellikle bir kaideye bağlı olmadan d'ye dönüşür:

bidedi 2/146 < büt-EUTS, DLT, KB; eydedi 2/96 < ayt-OK, EUTS, DLT, KB; gidedi 6/84 < ket-EUTS, kit-DLT, Kb, vs.

4) a- Ayrılma hali eklerinin t ~ d'si n ile biten kelimelerden sonra n'ye dönüşür: annan 4/27, avılınan 1/2, başınan 6/1, annanarı 9/52, hatınan 2/69, minnen 1/4, köşesinnen 1/46 vs.

b- Kazan Tatarcası'nın, dolayısıyla, Çağatay yazı dilinin hakim olduğu türkülerde bu benzeşme gerçekleşmez: gazindin 13/34, ardındin 10/97.

23. y:

Bütün çevrelerde muhafaza edilmektedir. Fakat bir kere, ilk seste c'ye dönüşmüş olarak gerçekleştirilmiştir: *

cıslarınan 10/36 < * yıs EUTS, yıpar Ok, EUTS, DLT, KB, yıdh DLT, yıd KB.

24. z:

Herhangi bir kaideye bağlı olmadan, z, çok kere ve hattâ art arda yer almış aynı kelime de z ~ s olarak gerçekleşir:

ersen 9/11 < Far. erzân, hatıñıs 12/39, gözümnü 4/119 ~ gösibis 4/9, bizge 1/27 ~ bisniñgiler 11/91, birez 10/107 ~ bires 4/73, sâten 4/67 <

* İlkseste y > c değişikliği olup olmadığını öğrenmek için sorduğumda bu kelimenin yis olarak telaffuz edildiğini söylemişlerdi.

Ar. zāten, öziñniñ 8/25 ~ ösü 7/80 hāsır 2/16 < Ar. hāır, bisge 2/91 ~ bizge 1/27, sisge 2/134 ~ sizge 1/37 vs.

Ses Düşmeleri

25. İki ünlü yan yana gelince çatışmadan dolayı sık sık ünlülerden biri düşer:

sarat 5/52 < sarı + at, cicada 2/16 < cici + ata, hāceke 11/1 < hācı + eke 11/1 hācemmi 11/13 < hācı + emmi, gürelmedik 8/49 < güre + al-, māne 7/43 Ar. mu'āyene vs.

26. İkidenden fazla geniş, düz, kalın ünlü taşıyan şu iki kelimedede ortadaki a düşer: ballarğa 7/30 < balalar + ğa, arbanı 7/52 < araba + nı.

27. a) Arapça ve Farsça'dan geçme kelimelerdeki (h) ve (h) kökenli h'lar, bilhassa ilk ve son hecede çok kere düşer:

vecin 8/44 < Ar. vech, iseplep 1/18 < Ar. hisāb, Alla'nın 2/21 < Ar. Allah, afta 10/59 < Far. hefte, aram 14/4 < Ar. haram, Asan 13/1 < Ar. Hasan, vs.

b) Şu kelimedede içseste düşmüştür: mācir 1/8 < Ar. muhācir.

28. İkizleşme: Eski Türkçe'deki ğ/g sesleri düşerken, şu kelimelerin içses ünsüzleri ikizleşmiştir:

ullı 8/80 < ulug Ok, EUTS, DLT, KB; kiçci 10/26 < kiçig OK, EUTS, DLT, KB; illi 9/30 < elig OK, DLT, KB.

Ses Uyumu

29. Dil uyumu: hacıge 9/26, Gonye 2/44, hasırgiçe 2/124, hacıge 9/26, ānı 10/68, ğazindin 12/33 gibi çok az örneğin dışında dil uyumu vardır.

30. Dudak uyumu: Dudak uyumu yoktur. r, l, p, z, s, k, ğ, gibi seslerin yanında genellikle ünlülerin darlaştığı görülür. Şekilbilgisi bölümünde yapım ve çekim ekleri ele alınırken eklerin dudak uyumları üzerinde durulacağı için, burada ayrıca söz konusu etmiyoruz.

ŞEKİLBİLGİSİ

Yapım Ekleri

31. İsimden isim yapma ekleri:

1) + ça/ + çe, + ca/ + ce; + çak/ + çek, + cak/ + cek *: Fonksiyonları genel Türkçe'de olduğu gibidir: dilçe 7/55, niçe 15/77, aqcası 2/23,

* Bögrüdelik tatar Ağzı'nda Türkiye Türkçesi'nde olduğu gibi bir ünsüz uyumu söz konusu değildir. Bu yüzden meselâ tonsuz bir ünsüzle biten bir kelime, tonlu tonsuz karşılığı olan bir ekin her iki şekliyle de gerçekleştirilebilir. Aksi de aynıdır: aqça 2/34 ~ aqça 4/31, ösibisniñgiçe 2/71 ~ eybetceci 11/37.

Türkçe 1/22, Tatarca 2/33, niçek 15/75, kilinçek 2/145, niçik 6/14, anacıknı 7/64, döşençik (minder) *.

2) + çı/ + çi + çü, + cı/ + çi: Meslek isimleri, fail isimleri (nomina actoris) yapar: savcı 12/50, iğinci 11/33, şikâyetçi, urlakçılık 4/88, tükançı, sütçü.

3) + çıl/ + çil: aқçıl, dirçil 14/21, kirçil 14/21.

4) + daş/ + deş: Ortaklık, beraberlik bildirir: ipdeşler 1/17, yuldaş 9/85, ğarındaşları 2/21.

5) + gine/ + kine: Küçültme ve sevgi bildiren bir ektir: kiçgine (küçücük) 4/7, bılarınigine (bu kadarcık) 4/93.

6) + ğa/ + ge: Örneği az olan bir ektir: başğa 1/24 ** birge (beraber) 2/86.

7) + ğı/ + gi: Genellikle zaman, yer ve aitlik bildiren sıfat ve isimler yapar: ırmaқdağı, yoldağı, ğolındağı 12/6, buğiler 8/55, andağı 2/76, giçgi 1/15, buğünkü, giçgünkü (düknü).

8) + kay/ + key: Sadece şiiirlerde rastlanır. Küçültme, sevgi bildirir: çanқayım (sevgilim, cancağızım) 4/133, yiznekey (enişteciğim) 5/15.

9) + lı/ + li, + lu/ + lü ***: Sonuna geldiği kelimenin delâlet ettiği şeye sahip olunduğunu, onunla techiz edilmiş olmayı gösterir: öyli, avıllı, yirli (uygun) yuldaş 9/85, datlı 10/20, hatırlı 1/1, muñlı ğuşlar 4/157, déyişlisiniñ 2/136, yımaқlı yünniñ 4/92, irli biçeli 2/54, ğoylı ğoşçaklı (koyunlu kuzulu).

10) + lık/ + lik, + luk/ + lük ****: Yer, alet, -cı/ci v.d. ile birlikte meslek isimleri ve mücerret isimler yapar: adınlık, içinlik, aşlık, bollık, otlık, bir öylük, yavlık 2/117, balalık 4/10, soldatlık 15/78, barlığı 6/39, ğalabalık 6/86, on yıllık azık 4/165, gözlüklerini 6/43, kumlukda 9/55, ğıyınçılık 6/36, almacılık 10/14.

11) + sız/ + siz: Yokluk bildirir: ğoysız, avılsız, sıyırsız, ulsız, minsiz 8/43.

32. İsimden fiil yapma ekleri

1) + a/ + e: Çeşitli geçişli ve geçişsiz fiiller yapar: ğanadı <kaon + a-, darağın 15/45, oynayaқ < oyun + a-, ğarceydiler 2/34, yaşadı, dünev < tün + e-, ğüçev, diledi 1/4.

* Yanında yer gösteren rakamları bulunmayan örnekler, araştırmalarımız esnasında köyde tesbit ettiğimiz kelimelerdir.

** Bu kelime Türkiye Türkçesi'nden geçmez.

*** Ekin ünlüsü genellikle düz-dardır. Nitekim köydeki soruşturmalarımızda da böyle olduğu söylenmiştir. Fakat yer yer yuvarlak-dar olarak da gerçekleştirilmektedir.

**** Bu ek de ünlü bakımından aynı özelliği taşımaktadır.

2) + al-: ol- manasına gelen fiiller yapar. Örneği çok değildir: yuğalıp 4/45, taralıdığ 3/8.

3) + ar/ + er-: Genellikle renk bildiren kelimelere gelir: ağaruv, şarayuv, yeşerüv, göğerüv, bışaruv (bozar-), ğızarıp 12/53.

4) + da-: aldatđan 8/64, avırdadı 2/22.

5) + ı-: Bir örneğe tesadüf edilmiştir: daşıydı 1/15.

6) + ga-: Bir örnekte rastlanır: sarđaydı (sarardı).

7) + k-/ + k-: Örneği az olan bir ektir: açığıpdı 15/19, birigüv, yolığıpdı. [bir belege y. (bir belâya çattı.)]

8) + ker-: Bir örneği vardır: İskerip 4/12 < is-ker < us-ker-.

9) + la/ + le-: Çok işlek bir ektir: Çeşitli fonksiyonda fiiller yapar: başıladım 1/4, birlev 10/5, cevaplandırayın 1/4, doylaydılar 2/70, gepleşirbiz 1/23, güneşledik 9/9, hürmetlep 2/96, ilaşlav 10/10, işleysiñiz 8/13, küñülleşdik 4/16, toplam 2/55, yırlaysıñıs 2/94, yiñillev 10) 70, suylav, ğışlap (ğ. ğaldı.).

10) + r-: Bir örneğe tesadüf edilmiştir: uçıradım 15/11: Behçet Eke'ge uçıradım-(Behçet Ağabey'e rastladım).

11) + sı-n-: İki örnek toplanabilmiştir: avırsındı (ağırına gitti), kıyınsındı (yüksündü).

33. Fiilden isim yapma ekleri.

1) -ak/-ek: yer ve alet isimleri yapar: bıçak 2/83, bülek 2/50, yatağ ücreti 9/30, yımağ 4/33.

2) -er: Fail isimleri yapar. Örneği azdır: biçerge gitmedin 8/37.

3) -ğa/-ge: Örneği azdır: kışğa 10/76, ğapđadan 10/25, ğiçge 2/146.

4) -ğak: Fail isimleri yapar. Örneği azdır: ğorđak (korkak), ğaçđak (kaçak), sışđak (kepçe).

-ğan: Bir örneği vardır: doğannarı 2/31 < doğ-ğan + narı

6) -ğıç/-giç, -güç: Örneği azdır. Fail ve alet isimleri yapar: ğağşatığıç (uğraştırıcı), oldırđıç (sandalye), dürgüç (saman ve saireyi toplamaya yarayan alet).

7) -ğın, -kin, -gün: Örnekleri azdır. Fail isimleri yapar: sürgün (su, pınar), kiskin (keskin), kıvgın (asma sürgünü).

8) -ı/-i: Bu ekin dudak uyumuna tâbi olmadığı anlaşılıyor. Örnekleri şunlardır: diribiz mi 10/50, ölibiz mi 10/50, ğoşıları (koşum) 2/15.

9) -k/-k: Sıfatlar ve yer yer isimler yapar: açığ (min a. gösmin) 7/83, buzık (bozuk) 12/9, dayaknı 15/101, döşek 2/48, ğırık güzge 4/170, urlakçı 4/101, yazık 4/163.

10) -m: Fonksiyonları çeşitlidir. Örnekleri aşağıdadır: kıyimleri (elbiseleri) 2/52, tağım (bir t. da taş) 7/63, yarım 10/14, yaylımğa 15/49, bürümceğini 2/121, körümlük 2/135.

11) -n: Örnekleri pek fazla olmayan bir ektir: gelinçekni 2/126, ğısın 1/14, iğın 12/56.

12) -mak: Master eki olarak az kullanılır: dırmaknıη mānesi yok 11/82. Şu örnekte kalıcı isim yapmıştır: ğıymak (yumurta, süt ve unla yapılan kızartma).

13) -ş: Şu örneklerde görülür: alışlar 1/18, biliş 10/20.

14) -şi: Bir tek örneği vardır: kürşilerge (komşulara) 15/95.

15) -v: Her fiilin sonuna gelerek onun ismini, yani masterını yapar. Ünsüzle biten fiillerden sonra araya giren yardımcı ünlü yuvarlak-dardır: yiñillev 10/70, yuluv 10/5, birlev 10/5, buluvıvız 10/101, yiyüvge 14/14.

Şu örnekte kalıcı isim yapmıştır: dınavçıları (bi cilet makinesiniηki d.) 4/36, surav 1/1.

34. Fiilden fiil yapma ekleri.

1) -ı-: Pasiflik, mechullük bildirir. Dudak uyumuna tabi değildir: gömildüm 9/65, çağırıldı 2/118, éydildi 2/118, yıylışıp 2/16.

2) -n-: Dönüşlülük bildirir. Dudak uyumuna tâbi değildir: dayanmaz 14/14, içinip yiyinip 2/135, yırlanmadı 1/130, öğünme 11/40, duplanıp 2/144, ğonsamçı 4/159, yalınmasa 4/184, görindi (göründü).

3) -ş-: Müşareket bildirir: gepleşip 1/20, içişediler 2/28, édişdik 4/44, suraşıp 4/70, söğişip 13/1, atışğan 5/8, yitişmiş 14/15.

Yaptırma (faktitif) ekleri.

4) -dır/-dir: Dudak uyumuna tabi değildir: ğıydırdı 15/4, duldıralsa 8/36, uldıradılar 2/17 ~ oldırıñıs, 2/98, süyündirdi 10/111, yidirediler 2/75, sıkışdırganğa 4/74.

5) -ğıy-: Bir tek örneği vardır: ğapatğıyuv (kapattır-) 7/80.

-ges-: Bir örneği vardır: görgesmeden 2/128.

7) -ğız-, -ğıs-/-is-, -ğuz-: Ünlüleri dudak uyumuna tabi değildir: géyğisediler 2/122, ingisediler 2/130, yatğısıp 4/106, yatğızuv, turğızuv.

8) -r-, -ar-: -r- ekinin bağlantı ünlüsü dil uyumuna tabi değildir: bişirebiz 9/80, düşirediler 2/126, göçüredeğen 2/118, içirdi 10/111, kiçirgen 5/3, çığarğan 11/14.

9) -t-: İki ünlü arasında sadalılaştır: apartdırıp 2/105, oğıtmaççı 2/59, oğıdadılar 2/61, suratdıradı 2/8, suvıtdılar 15/7, yibertdi 4/97, aldatğan 8/64.

10) -dız- ~ -dıs- ~ -tus-: Bir örneği vardır: oldıgın 2/101 ~ olus 15/3 ~ oldısdı 2/102 ~ oldızğan 2/102.

11) -z-: Bir örnekte görülür: ağızuv (akıt-).

Diğer ekler

12) -ğa-/-ge-: Fonksiyonu açık değildir: sarğaysın (min sarğaymay kim s.) 12/23, bürgep (şelminen b.) 2/124.

13) -k-: Bir örneği vardır: aşığısın (nik a.: neye acele ediyorsun?).

İSİM

35. Teklik ve çokluk.

Genel Türkçe'de olduğu gibi tekliğin özel bir eki yoktur; çokluk + lar/ + ler ekiyle ifade edilir, n ile biten kelimelerden sonra çoğunlukla + ner/ + nar gelir: göç göçürdegen gişiler 2/118, gözlüklerini 6/43, muşlu guşlar 4/157, ipdeşler 1/17, alışlar 1/18, suravçılar 2/20, ayaklardan 7/10, nerseler 2/36, gızlarıñız 4/184; künlerde 4/92 künnerden 1/3, sıkışdırtğannarın 4/97, doğannarı 2/32, gitgennerden 9/14, düğannarda 9/48.

36. İsmın halleri.

1) Yalın hal ve belirsiz hal genel Türkçe'de olduğu gibi herhangi bir ek almazlar.

2) İlgi hali: + nıñ/ + niñ, + nuñ/ + nüñ, + nıñkı/ + niñki, + nuñku/ + nüñkü: Ekin ünlüleri genellikle düz-dardır. Fakat yer yer yuvarlak-dar olarak da gerçekleştirilir: kuduğnıñ suvı, otobusnıñ içi, yünniñ bir denesi 4/91, günnüñ (ul g..... ullıları) 4/72, küyevniñ doğanı 2/98, ğısnıñ atası 2/21, günnüñkü... ğoşları 2/115, güyevniñki otı solı 2/84, bisniñ balanıñ... işi 2/7, birevniñki balasınıñki üylenmekçi bulğanın 2/2/2, dırmağnıñ mānesi 11/82, balanıñki bir yovuğ doğanı 2/14.

3) Yükleme hali: + nı/ + ni, + nu/ + nü, + n üçüncü şahıs iyelik eklerinden ve + ki aidiyet ekinden sonra gelir. Yükleme hali ekinin ünlüsü çoğunlukla düz-dardır. Yer yer yuvarlak-dar olarak da gerçekleştiği görülür: göçni 2/130, gösni 9/61, goynı 15/49, kuduğnı 15/47, kilinçekni 2/121, doynı 2/49, aqçanı 2/34, aşnı 2/31, dayağnı 15/101, déyişlisiniñ ğolnı 2/137, diplerin birlev ğerek 10/5, süzümnü 4/121, mininiñkin 6/74, gözümnü 4/118, isenliğin 4/152, ğanadın 4/157.

4) Yaklaşma hali: + ga/ + ge, + ka/ + ke, + ğa/ + ğe, Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle + e/ + a*: Ek başındaki ünsüzler ünsüz uyumuna tabi değildirler: kuntuğa 4/8, yakğa (dört y.) 4/5, ortahkğa 4/31, üyge 4/102, işge 8/22, Side'ge 9/73, irtdege 10/126, hoş ğeldiñke 9/104, yaylımğa

15/49, irge buyğa yitgen 2/3, boynıbıŝka 2/87, ğoyınka 2/137, otka (yağayık o.) 4/42, diñizge 8/42; Ankara'ya 6/45, baĝçaya 10/37, ğusura (ĝ. bakmañ) 9/116.

5) Bulunma hali: + da/ + de: kumlukda 9/55, duyda 2/73, avılda 9/74, yakda (dümen y) 9/60, içinde 4/30, üyde 1/19, mıhdarda (m. iş yok) 7/78, utelde 9/20, Side'de 9/74.

6) Ayrılma hali: + dan/ + den; n, ñ, m ile biten kelimelerden sonra + nan/ + nen; Kazan Tatarcası'nın tesiri altındaki türkülerden sonra + din: yakdan (bala y.) 2/81, daladan 1/15, dakdadan 15/53, ğapğadan 10/25, senesinnen 1/11, künnlerden 1/3, başınnan (b. ütgen iş) 5/1, günnen (g. soñ) 2/146, ŝiirleriñnen 11/3, kimnen 15/64, otomabilden 6/25, iğinnen 6/84, bideyden 7/49, ardındin 4/119, ğazindin 12/33, ğıldin 4/180, yiğitlerdin 4/182.

7) Eşitlik hali:

a) + ça/ + çe, + ca/ + ce: Gibilik, kadarlık, eşitlik bildirir. Ünsüzleri sadalılık sadasızlık uyumuna tabi deĝildir: ğiçgece (g. Side'de bolup) 9/77, ösibisniñĝiçe (ö. yırlaydılar) 2/72, ĥasırgiçe (h. buladı) 2/124, ĝiçgece (g. atasının üyinde bolıp) 2/146, Cihanbey'nece (C. ĝelip) 6/45, yılğaça (bu y.) 11/30.

b) + dik, /day: Yukardakiyle aynı fonksiyona sahiptir. Eski Türkçe teg'in Böĝrüdilik Tatar Ağzı'nda aldığı ŝekillerdir: bılaydik (b. söz olarak eydildi) 1/31, ayrılmaday (a. bulğan idim) 12/62, yasağanınday (y. bir nerse) 15/55, itdey, koyday, nersedey.

c) + lay/ley: Zarfyapar: eley (iş e. ğuntıĝaa ĝaldı) 4 (39, bılay (b. dip) 2/23, alay (a. şey ĝıladı) 7/85.

8) Vasıta hali: + man/ + men, + mın/ + min, + mınan/ + minen, + n, + la:

a) alarman (a, ĝiçgen bir anını ĥatırladım) 4/2, bulğanman (doĝdır b. niy faydası bılacak) 7/23, küyevminen (k. birge) 2/86, küyiminen (k. de isder) 1/31, traķtörminen (t. iş ĝörebiz) 1/13, bıçerminen (ĥalık iğın işledip yatır b.) 1/15, ĝarındaŝlarımın (kiñeŝediler biribiriminen, doĝan ĝ.) 2/13, doĝanımmınan (yovuk d. suratdıradı) 2/10, baldısımmınan (b. atıŝgan gepleri) 5/8, otobüsnen (o. ĝayıtdıñ mı) 5/34, konaĝıñıznan, çaĝañısnan (kilgen k. bala ç. bisge toyĝa ĝiliñis) 2/91; tañla (mın t. ĝilem) 15/9, yeşirin (y.amñ yatĝan öyine iyinkisip) 4/29.

b) Baĝlama eki olarak: aķçaman (ul a. çevizni) 2 (128, küyevminen (k. kilinçek) 2/145, oñınan solı 2/94, küyevmin (k. ĝelinçek) 2/137.

37. İyelik Ekleri

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. + m	1. + bız/ + biz, + bıs/ + bis, + buz/ + büz, + bus/ + büs
2. + η	2. + ηız/ + ηiz, + ηuz/ + ηüz, + ηıs/ + ηis, + ηus/ + ηüs
3. + ı/i, + sı/ + si + u/ + ü, + su/ + sü	3. + ları/ + leri

Ne dil-dudak uyumu ne de ünsüz uyumu vardır. Genelde düz-dar ünlüler tercih edilir.

1. Teklik Şahıs: atam 8/45, buyım 4/19, çanķayım 4/133, morcım 6/68, yirim 2/103, balamnıη (b. işine) 8/52, gözümnü 4/118, moturımı 6/55, boynıma 2/100, atama 4/102, üsdüme 42/6 ~ üsdime 4/21.

2. Teklik Şahıs: biceη 9/63, ğızıη 8/72, morcıη 6/79, moturıη 6/18, oğlıη 6/81, yüzüη 5/14, öziηniη 8/24, çaçıηı 15/45, dengeηi 7/25, ataηa ineηe 4/87, ğolηdaki malıη 12/6.

3. Teklik Şahıs: ğüni (ğış g.) 4/51, kıızı (süygen k.) 2/3, oηı.solı 2/84, aķcası 2/33, içüvü (yéyip i.) 9/37, biçesi 5/5, üyü (ebesiniη ü.) 4/50, suvın (it s.) 15/43, ülediĝenin 14/3, künin (kõç k.) 2/110, üyin (ü. satdı) 15/13; inesine 2/7, üyine (ĝaytadı herkes ü.) 2/146, üyüne 4/47, üsdige 4/23; avılınnan 2/1, ğazindin (ĝır ğ.) 12/33, köyünnen (Bõĝrüdélík k.) 3/1, ösinnen (ö. yuvan bulsa) 2/15, başınnan (b. ütgen iş) 5/1.

1. Çokluk Şahıs: ĝösibis (bisniη g.) 4/48, işibiz (hasırĝi i.) 1/9, avılıbısniη (a. mıĝdarısın) 8/15, ömrübüsünü 10/12, boynıbısķa 2/28, hocabızĝa 1/26, ĝünübüzde 2/122.

2. Çokluk Şahıs: davıηız 10/114, ĝarıηız 10/115, ĝöziηis 2/93, ĝısıηısın 2/20, yiriηisge 2/98.

3. Çokluk Şahıs: bülekleri (ĝıs yakınıηķı bülekleri) 2/113, diplerine (gildim d.) 4/86, ĝarındaşlarımın (doĝan ĝ.) 2/12, kileklerin (k. diĝediler) 2/46, yirlerine 2/101, doĝannarı (ĝıs yakınıηķı d.) 2/114, nikāhlarını 2/148.

ZAMİR

38. Şahıs Zamirleri

Teklik

	1.	2.	3.
Yalın hal	: min 12/13	sin 2/23	ul 2/99'u 4/3
İlgi hali.	: miniñ 2/107	siniñ 13/2	
Yükleme hali	: mini	sini 15/65	
Yaklaşma hali	: miñe 4/40	siñe 4/38	
Bulunma hali	: minde	sinde	
Ayrılma hali	: minnen 1/1	sinnen	
Eşitlik hali	: miñçe 15/56	siñçe	

Çokluk

1.

Yalın hal	: biz 10/99 ~ bis 2/18, bizler, 10/16
İlgi hali	: bizniñ 10/95 ~ 95 bisniñ 4/54
Yükleme hali	: bizni ~ bisni
Yaklaşma hali	: bizge 1/26 ~ bisge 2/25 ~ biske 2/139
Bulunma hali	: bisde 2/90 ~ bizde
Ayrılma hali	: bizden ~ bisden 2/97
Eşitlik hali	: bizçe ~ bisçe

2.

Yalın hal	: siz ~ sis
İlgi hali	: sizniñ ~ sisniñ
Yükleme hali	: sizni ~ sisni
Yaklaşma hali	: sizge 2/15 ~ sisge 2/62 ~ sizke 3/1 ~ siske
Bulunma hali	: sizde ~ sisde
Ayrılma hali	: sizden ~ sisden
Eşitlik hali	: sizçe ~ sisçe

39. İşaret zamirleri: bu~bı, şu, ol~ul~u, bılar~bular, alar~ular: mınıñ (m. cezasın) 2/94, mını (m., ğuntını alayık) 4/42 mıña (min m. aşık kıyayın) 4/45, mında 2/148, mınça (bisge m. dulğav yır yırlaysıñıs) 2/94, mınçağ (m. bulsa da yiter) 15/80, mındayın (m. dağa, üyge niy ğerek bulsa) 2/37;; şunı

4/6; anıη (a. öyine) 2/16, anı (a. éydeyin) 4/3, aηa 2/30, anda 4/18, annan (a. soη) 2/135; annarıη (a. giyin) 11/6, alarğa 2/47, alarnı 4/100, alarman 4/2, bularnı 2/101, bılar 2/23, annarı 6/54

Soru kelimeleri

40. Kim: kim (k. gildi) 15/59 ~ gim 2/70, kimniη (k. doyı) 15/60, kimge 2/13, kimni 15/61, kimnen 15/65, kimlerge 12/3.

41. Ni: ni diydi 2/20, niden 12/60, niçek (n. bıday aldıη?) 15/75, nik (n. suraysıη?) 15/76, niçe (n. göyin bardı) 75/78.

42. * ka kökünden türemiş olanlar: ğaydan (ğ. alğan idiη) 4/61, ğayda 4/58, ğançak ~ alayık 15/79, ğaçan (g. üyge ğaytabıs) 15/72, kıaysı 5/4, ğaç 2/16.

43. Dönüşlülük zamiri: öz ~ ös: ösi éyitsin 4/60 ~ ösü 7/78, öziη (ö. bilesin) 11/52.

Sayılar

44. Asıl sayılar: bir iki, üç, dört, biş, altı, yitdi, sigiz, duğız, on, yigirme, otuz, kırk, illi, altmış, yitmiş, seksen, doısan, yüz, miη, milyon.

bir 2/2 iki 9/26, üç, 4/3, biş 9/30 ~ bés 9/45, altı (on a.) 5/5, yitdi 11/87, sigiz 9/44 ~ siğizi 1/4 ~ sekiz 11/88 ~ segiz 11/89 ~ sekiz 11/89 ~ sekiz 11/88 ~ segiz 11/89, doıuz (miη d. yüz atmış biş) 1/10 ~ doıuz 11/86 ~ doıuz 11/87 ~ doıuz (min d. yüz d.) 1/3, doıız (doısan d.-ıncı) 11/74, on (biş o. ğişi) 2/55; yirmi 2/65, otuz 9/23, illi (yüz i.) 9/30, atmış (miη doıuz yüz a. biş) 1/12, seğzen (biş yüz s.) 9/35 ~ sekizen (biη iki yüz s. bés) 9/36 doısan 11/87 doısan 11/86, yüz 9/30, on bir 4/3, on iki 4/3 vs.

45. Beraberlik sayıları (kollektivum) *: birev, ikev, üçev, dördev, bişev, altısı.

birevine 2/13; ikev 15/81, ikeviniηki 5/8; üçevbis 4/75, üçevleşip 15/84; dördevi 15/83; bişevi

46. Sıra sayıları:

iğinci 11/32, yiddinci 1/4; doısan doıızıncı 11/74.

47. Üleştirme sayıları: birer, ikişer, üçer, dörder, altışar, yitdişer, sigizer, doıuzar, onar vs.

birer 15/86, bésler (üç yüz on b.) 9/38, yéddişer (y. yüz) 9/35, doıuzar 15/87.

Cevherî Fiil (Kopula)

48. Bildirme:

* bk. biräğü vs. A. Von Gabain, Alttürkische Grammatik, Leipzig 1950, s. 105.

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. mın/ + mın	+ bız/ + biz ~ bis
2. + sın/ + sın	sıñız/ + sıñız ~ + sıñıs/ + sıñıs + sız
3. + o, ul	+ lar

Menfisi döğil ~ düğil ~ düğül vs. ile yapılır.

Ullımın, ullsın, ullı, ullıbız, ullsıñız, ullılar; kiçcimin, kiçcisin, kiçci, kiçcibiz, kiçcisiñız, kiçciler.

ādilmin 10/18, cezālısın 2/104, ğonaqsın (hatırlı ğ. bizge) 1/28, aldatğan ul (sini a.) 8/64, alısbıs (üç a.) 4/3, ğonaqsız 1/36, savsıñız 2/94.

49. i- fiilin rivayeti:

	<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1.	idim	idik
2.	idiñ	idiñiz
3.	idi	idiler

idim (bulğan i.) 12/12/62, idiñ (ğaydan alğan i.) 4/61, yoğ idi 4/141, aldatmas idi 8/66, urlağan idik 2/18, ğıvanır idik 4/61, bulsaydıñ 9/103, girseydik 9/90, dimişdik 8/56

50. i- fiilin şartı:

	<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1.	isem	isebiz, + saķ
2.	iseñ	iseñiz
3.	ise	iseler

urlarsaķ 4/13.

İsim-Fiiller

51. -v, -u-v/-ü-v: Fiilin ismini, yani mastarını yapar: birüvge, 2/39, içişüv, 2/30, urlavğa 4/14, ilaşlav 10/10, ğıluv 10/72, darğaduv 10/72.

52. -r, menfisi -mas/-mes: bulır ğış 14/3, bulmas ğışı 14/3, ayrılır gün 12/63, ayrılmasday 12/62. + ga/ + ge ile birlikte + mek için/ + mak için manasına gelir: giderge (vaķıt gildi g.) 9/109, gürege (éybet yüzüñ g.) 1/15.

53. -dāğan/-degen ~ -dağan/değen: -acak/-ecek manası verir. Bu haliyle bir gelecek zaman isim-fiilidir: ülediğenin (atamñıñ ü. bilgen bul-) 14/3, buladağan iş 2/24, göç göçüredeğen ğışiler 2/118, çiğedeğen (allelli ç. ğışı) 2/79.

54. -dık/dik: Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle iki yerde geçer: éydüğüüm 4/113, eydiğıı 9/69.

55. -ası/-esi: Sadece şiirlerde görülen bir gelecek zaman isim-fiildir: barası (biz b. uramlarını) 10/99, mines-i-m (ayğa m. gile) 12/41, küresi-m (sisni k. gile) 12/43.

56. -ğan/-gen, -ken: atışğan gepleri 5/8, üylengen (bir gişi ü. bulğan) 5/2, ütgen (ü. iş) 5/1, kilgen (k. konaqlarğa) 2/109, ulurğan (u yırlap u. vakıtda) 4/3, itgen (émanet i. kişimni) 2/103.

57. -ğı/-gi: Türkiye Türkçesi'ndeki -ecek/-acak gelecek zaman isim-fiili karşılığıdır. Arzu, istek bildirir. Dikkat çeken tarafı diğeri isim-fiillerde olduğı gibi ismin önüne gelmez, fiile bağıladır: içki-m (min çay i. giledi) 15/2, irmekleşgisi (i. gilmedi) 10/124, üylenkisi (ul ü. giledi) 2/3.

58. -mağçı/-mekçi: <mağ + çı/-mek + ç i eklerinden teşekkül ettiğı kolayca görülebilen bu ek, arzu, istek bildiren isim-fiiller yapar. İsimle değıil fiille yan yana gelir: birmekçi (b. bulamın) 1/1, oğutmağçı (o. bolıp) 2 (59, üylenmekçi (ü. bulğanın) 2/2, dökmekçi (d. buldığ) 4/29.

Zarf-Fiiller

59. -arak: Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle bir kere kullanılmıştır: ularak 1/6.

60. -çe: -ınca/-ince manasına gelir: bitçe (Harman b. dimek gideyik mi?) 7/27.

61. -ğançağda/-gençekde <ğan + çak + da: -ğan isim fiiline çağ (zaman) kelimesinin bulunma halinin getirilmesiyle meydana gelen ve dil uyumuna girdiğı içi ekleşme temayülü gösteren bir birleşik kuruluştur; -dığı/-diğı zaman manasına gelir: oldırğançağda (Alar da orınlarına o., oof falan yirim avrıdı öğirip yüverediler) 2/103, ingencekde (kiçci ğapğadan i. sandıklar gördüm) 10/26.

62. -madan/-meden, mesden: -madan/-meden manasına gelir: dırmadan (d. ğarasın) 7/21, görğesmesden (gélincekni g. üyge alıp inp gidediler) 2/129.

63. -ğanda/-gende: -dığı/-diğı zaman manasını verir: barğanda (tabi b... uldıradılar) 2/17, gilgende (Aşık ğuntını alp g. ... ğuntı mında iğendi) 4/54, gitgende (Ulgün Gonya'ğa g. amma éybet buldı, bile misin?).

64. -ğenge/-ğanğa, -ğanğa: /-ınca/-ince manasını verir. diğenge (sin bı ğuntını ğaydan alğan idiğ d. görğıp gitgen) 4/61, dartalmağanğa (Altat yıkdın sabanğa, biş at d.) 3/13-14, sıkışdırğanğa (nirden dapdın dip s. ... hemen éyitgen) 4/74, dartalmağanğa.

65. -ğaç/-geç, -geçdin: -ınca/-ince manasını verir: bitgeç (göllüğe dağı malı b., öz doğanı yat bula) 12/6, ülgeç (ebeğ ü. yarıdır baldızım yalgızım) 5/20, bulğaç (değgeği b., barlığı buladı). 7/25, gitgeçdin (ğızıñ g. küyevge, danavıña siyerler) 8/72-73.

66. -ğınça: -ıncaya/-inceye kadar manasını verir: darangınça (daş d. doy darğay). 14/17, galğınça (yahşı aş ğ yaman ğursağ yarılıñ) 14/2.

67. -ğalı-geli--meğ/-mağ manasını verir. Menfisi yoktur: bükgele (b. başladı) 2/17, gepleşgele (g. başladım.) 1/14, yayılğalı (y. gitdi) 15/34, alğalı (a. ... gidediler) 2/38, üleşgele (bularnı ü. başladık). 4/37, gongalı barğan (yingsi anda ğ. barğan) 4/49.

Aşağıdaki örnekte -e yazdı manasını verir: boğulğalı (b. gidipdi: boğula yazdı.) 15/13.

68. -ince/-ınca: düşmeyince 1/35, batmayınca 1/27, éytmeyince (é. bolmaydı) 10/48.

69. -p/-b: Ünlü ile biten fiillerden sonra ve bazan in-, al-, bol- fiileriyle doğrudan -p gelir; ünsüzle biten fiillerden sonra araya çoğunlukla düz-dar, bazan da yuvarlak-dar, bazı durumlarda da düz-geniş ünlüler girer: biklep 2/29, alp (a. gildik) 2/134, bolp 4/43, bil-ep (b. dise) 2/28, bulup (b. gilipdiler) 1/7, suraşb (s. bağ) 4/70, gilip (g. giden) 10/55, ğörgıp (ğ. gitgen) 4/61, çağır-ap 2/107, inp 2/129

Fiil Çekimi

70. Şimdiki zaman: Şimdiki zaman -a zaman eki şahıs işareti mın/min vs.* ile yapılır. Fakat bu şekil aynı zamanda gelecek zaman da ifade eder:

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. dabamın (tap-: bul), gilemin	dababız, gilemiz
2. dabasın, gilesin	dabasız, gilesiz
3. daba ~ dabadı, gile ~ giledi	dabalar, gileler ~ gilediler

Eğer fiil bir ünlüyle bitiyorsa tabana -ymın/-ymin vs. eklenir:

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. başlaymın, dileymin	başlaybız, dileybiz
2. başlaysın, dileysin	başlaysız, dileysiz
3. başlaydı, dileydi	başlaylar, dileyler

* Birinci şahıs eki, metinlerde nadiren -n, -bin, ikinci şahıs eki bir defa -sen olarak gerçekleştirilmiştir: bilmeyin 11/6, yürüybin 4/83, diysen 6/62.

yaradamin (it suvin y.) 15/43, gorgamin 4/80, üylenemin 2/4, karaymin 12/3, irmekleymin 2/2, aşığasin 15/5, bilesin 11/52, gorgasin 4/15, söğışesin 13/5, diysin; giledi 2/99, yasaladı 15/53, daşıydı 1/15; bişirebiz 9/80, birebiz 2/32, görebiz 1/13, dardabız 2/72, ğılabız 2/56, dileybiz 10/112, tileybis 10/127; ğılasıñız, işleysiñiz 8/13, yırlaysıñız 2/94; baradılar 2/94, gepleşediler 1/32, içinediler 2/62, inediler 2/137, ğarceydiler 2/34, diler 5/19, uynaydılar 2/95, yasaydılar 10/29, yiydiler 2/77.

Menfisi: almaymin, urlamaymin 4/104, tartmaysın 12/9, bulmaydı 4/107, gilmeydi (işine g.) 8/52, toymaydı 4/138.

71. Geniş zaman: Fiil tabanı + -r ~ -ar/-er + min ~ min ile teşkil edilir. Aynı zamanda gelecek zaman ifade eder:

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. ğararmin, çığarmın, görürmin	ğararbiz, çığarbiz, görürbiz
2. ğararsın, çığarsın, görürsün	ğararsız, çığarsız, görürsüz
3. ğarar, çığar, görür	ğararlar, çığarlar, görürler

birirmin (haber b.) 2/26, dabarmın 15/65, ğilirmin 15/10, körürmin 1/140, yasarmın 15/93; bişersin 12/53, düşersin 12/55; yatur (işledip y.) 1/15, isder 1/32; gepleşirbiz 1/23. ğoşarbiz 1/22, oldırbiz (suğbet idip o.) 1/19; çığarlar 4/179, birirler 10/40, ürerler 4/179, çığarlerdi 7/83, dayanmaz 14/14.

72. Gelecek zaman: Biraz önce de belirttiğimiz gibi, gelecek zaman, şimdiki ve geniş zamanla ifade edilir. Ayrıca Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle, topladığımız metinlerde nadiren -acak/-ecek eki de geçmektedir: birecek (bisge haber b.) 4/25, bulacak (ni b.) 6/4, çığacak (ni ç.) 4/33. işletecēm 10/45, ğ-araycāz 10/40, niy ğ-lacağlar 4/85.

Geçmiş zaman:

73. Geçmiş zaman I (Görülen geçmiş zaman): Geçmişte olup bitmiş olan bir işi, oluşu bildirir:

<i>Teklik</i>	<i>Çokluk</i>
1. ğondım, açdım	ğondık, açdık
2. ğondıñ, açdıñ	ğonđınıs, açdıñıs
3. ğondi, açdı	ğondılar

açdım 15/47, çençdim 15/101, gördüm 10/25, gömildim 9/65, ğayıtdıñ mı 5/34, yağdıñ 5/13; didi 8/45, gitdi 15/39, bardık 4/18, éydişdik

4/44, güldük 4/46, dökdük 4/31, buldık 4/29, gildiğimiz 1/26, sürdürdük 7/78 yasadık mı 6/20.

Menfisi: ğaytmadık mı 6/48, gülmediğimiz 9/95, yırlanmadı 1/30.

74. Geçmiş zaman II: -ğan/-gen isim-fiili ve + min/ + min vs. şahıs işaretleriyle teşkil edilir. Genellikle geçmişteki olayları anlatmakta kullanılır.

Teklik

Çokluk

1. ğaytğanmın, kilgenmin	ğaytğanbız, kilgenbiz
2. ğaytğansın, kilgensin	ğaytğansız, kilgensiz
3. ğaytğan (dı), kilgen (di)	ğaytğanlar, kilgenner

alganın 4/93, yatğanmın 9/51, çığargandı 4/63, diğendi 9/4, diğen 4/63, uğraşğan 11/20, yaşğan 11/66, yırlağannar 8/78, biyeğenner 7/69, almağannın 4/96.

75. Geçmiş zaman III: Geçmişte henüz olup bitmemiş bir olayı anlatmak için kullanılır. Metinlerimizde örneği çok azdır; -p zarf-fiil ekinden sonra şahıs işaretleri getirilmek suretiyle teşkil edilir: yazıpsın 11/2; açığıpdı 15/19, bulıpdı (bılar b.: bunlar vardı) 4/99; gidipdiler 2/23, gilipdiler 1/7, sıkışdıripdılar 4/73.

76. Geçmiş zaman IV (anlatılan geçmiş zaman): Metinlerimizde bir yerde geçer: Yitişmiş (Abdırağan atminen tavşanğa y.) 14/15.

77. İstek ve emir:

Teklik

1. gilem ~ gileyin, oğıyın, dabam ~ dabayın
2. gil, oğı, dap; gilgin, oğığın, dapğın
3. gilsin, oğısın, dapsın

Çokluk

1. gileyik, dırlayık, yazayık
2. yazııız, dırlaıız, yazıı, dırlaı
3. dapsınlar, gülsinler, yazsınlar

gilem 15/9, bireyin (şoğışip bir-) 13/2, garayın 3/12, küyleyin 10/80; yiber 155/100, oltıs 15/3, surat 2/7, bulğın (hāsır b.) 2/15, éytmeyin 4/103,

* Her iki şeklin örneği de yukarıda verilenlerdir.

gilgin (al. g.) 4/53, oldısın 2/101; bulsın (hayırlı b.) 2/19, dursın 4/145, éyitsin (ösi é.) 4/60, gelsin 2/85, sargásın 12/23, oynayağ 4/51, bağalım, alayık (a. urlayık) 4/10, döneyik 2/92, ğılayık suradayık 2/11, yağayık 4/42, ığığığ 4/21, ğiliğis 2/91 oldığığis 298, öğünme 11/40; oynamaçı* 15/21

78. Şart: -sa/-se şart ekine -m vs. şahıs ekleri getirilmek suretiyle teşkil edilir.

Teklik

1. gilsem, salsam
2. gilseğ, salsağ
3. gilse, salsa

Çokluk

gilsek, salsağ
gilseğiz, salsağız
gilseler, salsalar

bağsam 4/107, bulsam (buş b.) 15/42, sağınsam 3/12, surasam 15/65; birseğ 6/66, ğürseğ 7/74, oğısağ 11/7, öpseğ 4/172, yırlasağ 10/73; bilse 2/95, bulsa (mınçağ b. da) 15/80, buyırsa 2/6; bulsağ (sav b.) 10/49, gitsek (yağalanıp g.) 4/15, yeşirmesek 4/44, urlarsağ 4/13, süyünmesen 10/77.

79. İktidar

1) -a/-e + al- + zaman vs şahıs eki ile teşkil edilir. Çatışmadan (kontraksiyon) dolayı a düşer veya araya y bağlantı ünsüzü gelir: baralırmın 15/99, duldıralsa 8/36, ğayaldığ 6/33, baralmazmın 9/116, alalmadım 10/38, baralmadım 15/16, baralmayın 15/6, éydelmedi 2/4, diyelmeyin 10/53. ğarayalmadım 1/20, bilelmeyin (gepleşip de b.) 1/20, ğirelmedik 1/20, yasayalmaysın 6/57, gepleşelmey (g. olturbız) 1/22, yaşayalmay mısığ 6/57

2). Türkiye Türkçesi'nin tesiriyle metinlerimizde bir yerde iktidarın müsbeti bil- fiili ile yapılmıştır: oğıyabile misin 11/3.

80. Yardımcı fiiller: Birleşik fiillerde zarf-fiil şeklinde olan ilki ana manâyı, ikincisi işin veya oluşun tarzını bildirir.

81. -a/-e al-. Bk. iktidar Ş 1.

* -cı eki te'kid bildirir.

82. -a/-e bil-: Bk. İktidar Ş 2.

83. -p bir-: Tezlik bildirir: söğüşip bireyin (min s.) 13/2, éytip birdi 4/77, yasap birdi mi (y. annarı) 6/54, yasap birdiler (y. motorımnı) 6/55.

84. -p oltır- ~ ultır- vs.: İş ve oluşun devam etmekte olduğunu bildirir: idip oldırbiz (suhbet i. üyde) 1/19, gepleşelmey oltırbiz 1/23, yırlap ultırğan (y. vaktıda) 31/2.

85. -p yat-: İş ve oluşun devam etmekte olduğunu bildirir: barıp yatğanmnın 9/51, çiğip yaturbiz (sap ç.) 6/9, daşıp yaturıñız (sap d.) 7/56, gılıp yaturısın (ni işler ğ.) 6/7, gilip yatur 6/73, işledip yatur (Hılık için i.) 1/15, işlep yaturbiz (i. hâzır) 6/21, sağınıp yaturısın (sin ne s.) 8/1.

METİNLER

— I —

Hatırlı konağımız Mehmet Aklın'ın nıñkı minnen surağan suravlarına bir iki kélime bulsa da cévap birmekçi bulamın. Min Böğrüdilik avılınnan Abdulhalim balası Behçet Kılınç. Miñ doğuz yüz otuz iki yılında dünyāya gildim. Būğün küñnerden salı, yiddinci aynıñ on siğizi aqşam saat on sıraları.

Sayın hucabız minnen şunu diledi ki bir kaç sual suradı, min de anı cévaplandırayın dip gepleşgeli başladım. (5) Tabi hucama éytdim: Bizniñ esas avılınıñkı kişileri miñ doğuz yüz yitmiş yılında Özbeğistan'nan ayrılğan tahminı ularaq, ğat'ı bir şey yok, tārih yok. Miñdoğuz yüz doğuz yılında Sibiryā'dan Böğrüdélík köyüne avılıbızınıñ halkı, atalarımız mācir bulıp gilipdiler. Tabi ki biz bu avılda dünyāya gildik. Hasırgı işbiz bizniñkı rénçberlik üzerine. (101) Bıday igebiz. İginleribiz miñ doğuz yüz atmış biş senesinnen, yılınnan buyaqğa maşallah çok, köp éybet yitişip giledi. Hal dirmışibiz bü'k éybet şükür! Traktörminen, ğuşğan āletleribiz traktör, traktörminen iş görebiz. Būğün nerde hārmannıñkı tam ğısın vaqdı. (15) Hılık için işledip yatur biçerminen, bir ğısım sap cigedi, bi ğısım daladan aş daşıydı. Aş tabiy ki için: Biz de misāfiribiz, gonağımız kilgen için avılda da bizni ğişige iseplep gilgen hatırlı arkaadaşlar, ipdeşler gildiler. Alışlar diyelim daha şeysi. Suhbet idip oldırbiz üyde. (20) Tam gepleşip de bilelmeyin. Hani tam şeysine girelmedik gepleşmeniñki. Tabiy ki tam Tatarca gepleşelmey oltırbiz, Türkçe'lerini ğoşarbiz. İnşallah gine müsāyit vaqıtlarda tam Tatarca gepleşirbiz. Başğa ni diyn indi. (25) Bir dulğav da yır éydeyin sayın hocabızğa:

Hoş gildiñiz siz bizge
Batmayınca diñizge

Hatırlı ğonağsın bizge
Niy hürmet ideyik sizge

(30) Bu yır tam küyiminen yırlanmadı. Bılaydik söz olaraq eydildi.
Küyiminen de isder. Bir dulğav yırlayın:

Hoş gildiñiz siz bizge le
(35) Düşmeyince diñgizge
Hatırlı ğonağsız bizge
Niy hürmet idik sizge

Hatırlı ğonağsız bizge
(40) Niy hürmet idik sizge

METİN

— 2 —

Min Böğrüdélík köyü, Böğrüdélík avılınnan Behcet Kılıç. Bir çev bireviniñki balasınıñki üylenmekçi bulğanın irmekleymın. Bir gişilerniñki irge buyğa yitgen bir balası buladı. Ul üylenkisi giledi, ya bir süygen kıızı buladı. Annarı atasına éydelmedi anı min üylenemin dip. (5) İrtde bulsa, irtde durmaydı. Annanarı bir iş buyırsa anı diz kılmaydı. Bı sefer atası éydedi inesine, bı bisniñ balanıñ bir yeşirmi hâli bar elle, öylenkisi gildi mi igende mını surat bağayık dip. Ya inesiminen suratdıradı, ya bir yavuk doğanıminan suratdıрмаqçı buladı. Bı sefer inesiminen balası gepeleşse, balasınnan suraydı. (10) Yok inesinnen de iyalatı bulsa bir yovuk doğanıminan suratdıradı. Eğer birsi yigeni bulsa, anı suradayık dip, hayırlı işge başlayık dip kiñeşediler biribiriminen, doğan ğarındaşlarımın. Bala tabı kimge haber biredi bulsa biredi birevine. Falancanıñki ğısın yaradamın dip éydedi, annarı ol eyitgen kişisine ol gün balanıñki bir yovuk doğanı barıp haber biredi. (15) Ey alı, emsâliyise alı, ösinnen yuvan bulsa cicada, eke dip éydedi; biz sizge bugün hayırlı bir işge gilip barabız, ğiçğige hâsır bulğın dip. Annarı ğiç bulsa ve balanıñki atası veyahut ekese, cicatası, bir ğaç ğişi tuplanıp yıyılışıp ul kimniñ kıısı ise anıñ öyine baradılar. Tabı barganda, selâm aleyküm, aleyküm selâm, uldıradılar. Ul yak bı yakdan gep bıladı. İndi bis, ğısniñ atasına, bis hayırlı bir işden gilgen idik ni dip éydesin didi. Ğısniñ atası niy işdi anda hayırlı bulsın dip ul yakğa bı yakğa bükgeli başlaydı. (20) Bala yakdan gilgen suravçılar, bı ğısni suradadağannar, indi bilmeslikden kilmeğın, bılay balabıska allanıñ emri bulsa, ğısniñ suradıp kilgen idik, allanın emriminen bı hayırlı işge niydip éydesin dip suraydılar. Annarı ğısniñ atası hayırlısı bulsın, indi surayık bağayık inesi ni diydi, doğan ğarındaşları ni diydi dip ul yakğa bı yakğa bügülgele başlaydı, indiyiçin

avırdadı. Bı sefer inesi inedi üyge. Mine öy gişi ni dip éydesin bılar bılay dip gilipdiler, sin ni dip éydesin? Goy min bilmeymin, atası bar, atası ni diyse ol bulur, eli gısbıs ni dip éydedi, gısbısdan bi surayk bagayık, doğan ğarındaşları ni dib éydedi, āhırı doğan ğarındaşımnan buladağan iş dip, olay dip ğoyadılar, suranıp bağayık dip. (25) Annarı ular da indi bisge birgün éydiñiz, bir vaqıt éydiñiz, ul vaqıt gilirbiz, siz de aña göre bir görüşüp ğarap bağañız dip üyden çığadılar. Gısnıñ atası tabi éydedi min sisge ğaber birirmen dip. Gısnıñ atası doğan ğarındaşımnan ğiñşediler, suraydılar, ğısdan surap bağadılar. Gıs da atam inem bilep dise, ul gün gilip çay içişediler; çay içişüv buladı, bir ğayırılı bulsın çayı, İndi ğısna birmekçi buladılar, rāzı buldılar birüvge. (30) Çay içişüv didiler aña. Bala yaqda aş dayırlanadı, ğıs yaqda aş dayırlanadı. Bala yaqdan, aşnı, balanıñkı doğannarı aşnı alıp gilip, ğıs yaqda çay içişip, ğısnıñkı mihirin gepleşediler, niçcek bulsın indi niçce akça birebiz dip. Bılay başlık yok, bizden dey, başlık, süd akçası, başlığ akçası diğen bir nerse yok. Tabi bir ğaç akça aladılar ul akçanı da ğaytıp ğısnıñ ösine ğarceydiler. (35) Ata yaqdan da nerse birledi.

İndi nerseler, tabi, bir üyniñki kün görmüş niyise anı aladılar. Kün görmüş, dabağ ayağıydı, çeygin, çiyek, ürmek, yasdıq, yol döşek, ğıramış, mındayın, dağa üyge niy ğerek bulsa, barlığın yasadılar, oldırıp ğıs yağı. Bala yağı çay işiyip ğaytıdı. Gıs yağı indi bularnı oldırıp yasadı. (40) İndi şeherge ğarç görgeli gitmekçi buladılar. Sip didiler anı. Sip alğalı, şeherge ğısnıñkı ya atası ya ekese, balanıñkı gine ya atası ya ekese bir iki kişi bolıp gidediler. Gonye'ge. Şeherbiz Gonye. Neyise annan aladılar. (45) Üyge ğaydıp nerseden kilek diğediler. Niçce ğap ise gileği, ol kileklerin diğediler. Ğarşı ğonaknıñ çağırıp alarğa öme dip öme ğılıp yasaydılar. Yol döşek yasaydılar, kilep diğediler, sip kileği buladı, ul kileklerni diğediler.

Annan, indi, doymı ğaçan ğılayık dip, doymı gepleşgeli baradılar. (50) Ul siplerde küyevi yaqñıñkı alğan ğıs yaqğa kiyimleri buladı: büklek. Anıñkı şeysi, karşılığı hediye, büklekniñki karşılığı. Küyev yaqñıñkı büklek nerseleri buladı. Gıs yaqğa alarnı alıp gilip, kiñş digen bir şey bar, kiñşediler. Kiñşegede bala yaqñıñkı doğannarı nan toplaydılar, ırlı biçeli. (55) Bala yaqñıñ ırlı biçeli doğanınnan biş on gişi topla; indi biş on gişi de, on ir bulsa, on irniñki de on biçesi buladı. Bılar ğıs yaqda aş dayarlaydılar. Barıp anda ğayırılı bulsın dip, éytip, indi, toymı ne vaqıt ğılabıs dip gepleşediler. İşde peyşembege başlayık: Peyşembege başlayık dip, peyşembe günnü ğatın oğıtmağçı bolıp herkes üyinde soğım soyadılar. (60) Sıyır ise sıyır, ğoy ise ğoy, ğoç ise ğoç. Niy bulsa, anı iki yaqda da dayırlanıp, peyşembe güninde doy ğılmağçı bolıp, irtdege ğatın oğıdadılar. Avıl da kim bar ise ikige bölüp barıp çağıradılar alarnı. Evel ırler gilip içinediler. Annan, ırlerden soñ,

biçeler gilip içinediler. Biçeler biş on guriş savım biredi gıs yakğa: (65) Bala yakğa, balanıñkı inesine, gısnıñ inesine aqca birediler. Ol da göp bolmaydı. Biş on guriş, on lira, yirmi lira, illi lira; indi hâline göre buladı. Hatınnan soñ kiçgi yakda nikahı gıyadılar, hocanı çağırıp avılda.

Annan soñ ol günñü bala yakda doy yasaydılar: (70) İndi avılda gim bar ise; doy yasap düğünümnen doylaydılar. Duyda osibisniñçiçe yırlaydılar. Müzik dardabız, İskiripge dardabız. Bı duyda da allelli digen bir baş buladı. Gıs yakdan güyev tabağ giledi (75) Güyev tabağni doıyında yidirediler. Balav buladı. Ul güyev tãbağında balav buladı. Ul balavdan andağı tuyda gişiler yiydiler. İndi, eli, eyitgen allelli: çiğedeğen gişi yırav buladı. (80) Yırını güp biledi. Bala yakdan gişilerini çağıradı; ey allelli allelli:

Kiler bulsañ kil indi

Bıcaq suya keyitti

dip argasınnan küyevniñki ekisi falanca kişi dip çağıradı. Güyevniñki de oñı solı buladı, sağdıçları. (85) Ul sağdıçlarıni iñ evel çağıradı, güyevniñki oñı solı gelsin dip. Küyevminen birge oñı solı, üç gişi gilediler. Selâm aleyküm, aleyküm selam. Yañıldık, yasıldık, yamılğanıbisni boynıbıska alıp gildik dip allelliniñki başında göl goşırıp duradılar.

Oñı solı küyev birge üy-me-üy yügürüp çağıradılar: (90) Bugün aqşam bisde toy bar. Kilgen konağıñıznan, bala çağağıñıznan, bisge toyga giliñiz dip çağıradılar.

Annan, indi, gaytıp döneyik düği şeyge, allelliğe. Selam birip bargan sıñ, allelli éyde düğisiñiz, bisni toyga çağırdıñız, göziñiz gap yirde oldi. Savsınıs minday hürmet bulmaq mıydı dip, indi, minıñ cezâsın, oñınan solı çiğedi, bisge mınça dulğav yır yırlaysıñız dip eligileri cezâlandıradılar. (95) alar da yır bilse, yırlaydılar, yır bilmese uynaydılar. Bı sefer, indi, kilgen konaqlarıni hürmetlep, alar uynap, yırlap bitgen sıñ, allelli eydedi. Ya, indi sisden guvandık, mına rehmet, bisni hürmetlediñiz. İndi, sis barıp oldırıñız yiriñisge, sisni bir gişi aparsın dip küyevniñki bir doğannan çağıradı, küyevniñ doğanı falanca mında gilsin dip.

Ul giledi. (100) Selâm aleyküm, aleyküm selam. Yañıldım, yasıldım, yañılğanımı boynıma alıp gildim aldıña didi. Ol da, mına, güyevminen oñı solı sıñe emânet, bularıni aparıp yirlerine sav isen oldısın dip alarıni aparıp, yirlerine oldıdı, orınlarına. Alar da orınlarına oldırğançaqda, oof falan yirim avrıdı öğirip yüverediler. Annan, eli, aparıp oldızgan kişini, gel, mında, sıñe emânet itgen gişilerimini sin irencitdin, oldızganları oldızgancağıñda irencitdiñ anı, İrencigen davişlarımın da geldi. İndi, sin cezâlısın dip anı cezâlandıradı, yırladadı. (105) Bı sefer, anı daha bir

küevniñ doğanıminan, yisnesiminen, yâ cicatasının balasımınan apartdı-
rıp oldıadı. Ol dağı, alay, vay yan başım avrıdı, ayağım avrıdı dip
öğirip yüveredi; vay mine, miniñ émānet itgen kişimni irencitdiñ dip. Bı
séfer éliyini çağırıp ol günnü, toy buladı tabiy; ol indi allelli yanındağı
gişilerminen birge, birbiriminen, birbirine cezālarını birip, ol günnü, alay,
toylap oldıradılar. Birbirine yır yırlaydılar. Küveyge yır yırlaydılar, kısğa
yır yırlaydılar, kilgen konaqlarğa yır yırlaydılar.

(110) Annan, indi, tabiy köç künin de eytişgen buladılar. Peyşembé
günnü toy buldı ya, cuma günnü durıp, cuma günnü de, gıs yaq, indi, göçge
gişi çağıradı. Cumartesi günü déyik mi- indi, pazar günü mi déyik, göç
başlaydı. Gıs yaqdan nerseleri gideği güyev yaqğa, gıs yaqniñkı bükleri
gidedi güyev yaqğa, hepsi baradı. Gıs yaqniñkı yovuq doğannarı, balaları,
indi, balalar gısnıñ nerselerin alıp baradılar. (115) İndi, ol günnüñkü niyçik
goşları bulsa, goşlar neyise ol günnüñkü, atarba bulsa, atarba, motır bulsa
motırminan, gıs yaqniñ nerselerini alıp güvey yaqğa baradılar. Mına, gildi,
indi dip, eley kilgen balalarını anda içindirediler. Alarğa yavlıq birediler, gól
yavlıqları. Bı séfer gısnıñ nerseleri gitgen soñ indi göç göçüredgen gişiler
çağırıladı. Arbalarğa oldırıp, anda, indi Mulla Asan éydedi. (120) Asan
éydip, bitip duā gıladılar. Duā gılıp bitgen soñ, kilinçekni alp çığıp
oldıradılar arbağa, bürümçeğini büründürüp. Hassırğı günübüzde, tabiy
duvaq géygisediler. Ul vaqıt şel buladağan, fes gebes buladağan yénçiminen
ürgen, gıyış galpaq buladağan. Anı şelminen bürgep alp çıgadağanlar.
Hāsır indi, hāsırğıçe buladı. (125)

Annanı gilinni arbasına oldııp alıp gidediler. Avılınıñ kiblege gidip,
bires yüğirtip gilip, küyev yaqğa alp gélip düşirediler gélinçekni. Gélinçekni
düşirgen çaqda, bir iki gişi éytibenin üsdine çığıp-çilekleriniñ içine çeviz
doldırıp koyğandığadılar, akca çeviz aladılar. Annan hālq ul aqçaman
çevizni dalaşğan vaqıtta, gélinçekni görgesmesden üyge alıp inp gidediler.

Üyge alıp inp gitgen soñ bir yirge, bir orıngā oldıradılar (130) Tabiy,
indi, göçni alıp gilgen gonaqlarını, üylerge, irlerini ir üyelerine, biçelerini biçe
üyelerine ingisediler. Bala yaqniñ kişileri qarap aş dayarlanangan buladı. Aş
içirediler. Alarnı mınley hürmetleydiler. Alar da öslerin hürmetletdirgisi-
gilip şeyge, nasğa çiğediler, göç göçürüp gildik sisge, gilin alp gildik dip (135).

Annan soñ, indi, içinip, yiyinip, bitgen soñ kilinge körümlük birediler
aqca. Kélinniñki, küyevniñki, akrabaları fis barıp, hāline göre aqça
birediler. Kilin de deyişlisiniñ golumı übedi. Annarı ul günnü kiçke goyınka
inediler, küyevmin gelinçek. Annarı goyın gıyınmasdan evvel, küyev oñı
solımınan barıp gaynātalarınıñki golum übüp gilediler, irtde biske dur güñge

gilişis dip. (140) Ul gün gélip goyin gıyıp çıkğan soñ, irtege gısnıñkı doğannarı, bala yaqğa dur güнге gilediler.

Dur günü dur güнге gilip anda içip yiydiler. Tabiy dur güнге dip aş dayarlaydılar. İndi, dur güнге gilgen gıs yaq éydedi, indi, tañlada, irtege bisge gilişis dip. Bı séfer balanıñkı arkrabaları duplanıp, gısnıñkı atası yağına dur güнге gidediler. (145) Küyevminen kilinçek de gidedi. Kilinçek ul günnü, dur günnen soñ, gıyadı herkes üyine, gilincek de anda galıp, gıçgece atasınıñ, üyinde bolıp, küyev gıçge barıp aladı; annarı gıyadı. Doy bılay bidedi, Allā hayırlı ömür birsin deyip. Tabi resmī nikāhlarını evvel gıyadıradılar. Hemen gidip Cihan beyi'nde resmī nikāhlarını da gıyadıradılar. Hemen gidip Cihan beyi'nde resmī nikāhlarını da gıyadıradılar. Allah hayırlı (itsin).

-3-

Min Bögrüdelik köyünnen Hakim Ural sizke bir kaç dene yır yırlayın:

Bağçe bağıdayidik
Garnıñ ağıdayidik
Yaña üzken çiçeklerniñ
Kılapkan çağındayidik (5)

Üzgen çağda üzgen idik
Dalda mırlarıñ kibik
İndi bizler taralışdıñ
Gış balaları gibik

Şulta sansar haber bire (10)
Gırdağı yıldızlarğa
Mın sağınsam ayğa gırayın
Sin gara yıldızlarğa

Altat yıkdıñ sabanğa la
Biş at dartalmağanğa (15)
Yiğit misgin hüley didi
Yalgız yatalmağanğa

Ufa tavları büyük şol
Yeri arıslan géyik
Sus itmegen küller kibik (20)
Yeribiz yanıp güyip

—4—

Behcet Kılıç, Hakim Ural eke yır yırladı. Bı Hakim Ural ekeniñki yırınıñ u yırlap ultırğan vakıtda alarman gıçgen bir anını hatırladım. Hassır anı éydeyin. Yaşıs on bir, on iki, üç alışıbıs, hakim Ural abılerniñki üyleri tam dört uram bulğan yirinde. (5) Üylerniñki köşesinnen dört yağa da yol gidedi. Tam köşe kısmında, yuğarda bir de küsenek bar. Bı küsenekniñ içinde bir kiçkine kutı olıradı, kuntu. Bı kuntuğa, bı üç alışıñki, bisniñ gösibis düsdü. Kuntuniñ içinde acabā niy bar? (10) Balalık bı ya niy bar gil şını alayık, urlayık didik. Yav kişiniñ, malın urlav bulır mı? Yav bulır niy olacak? Ularınñ nersesini urlarsak niy olacak? Urlayık mı, urlayık. Mini urlav için de iki üç gün hasırlendik urlavğa; gorgabız da. (15) Haydı yaķalanıp gitsek niy bulabız; ata ineden gorgasın. Urlayık mı, urlayık, dip, üç alış küñülleşdik indi. Bir gün kıpdannan soñ, kişiler kıpdannan çıķan soñ, uram avlağaydı. Bı üç alış anda bardık. Miniñ buyım bir parça alardan üsdünirağ idi. (20) Bılay ingeyip, min yatayın didim. Birevñiz de miniñ üsdime çıķıñız didim. Miniñ alışıñı birevi de bires gıçgerek, yıñıl. Üsdige çıģuvğa éybet. Düği alışıbıs da uramıñı garaycaķ, ul yaķ bı yaķdan kişiler gilir mi? (25) Gilse bisge ĥaber birecek. Bis de hēmen annan ĥaķacaz. Ul alış miniñ üsdüme, min bulayın turdım, miniñ üsdüme çıķdı, ĥuntını annan aldı.

Aydı, baķalım, yüğrüşip, başğa bir urammınan ĥuntını miniñ üsdüme çıģıp alģan alışıñıñki üyine apardık. Üyine bargan soñ, yeşirin anıñ yatģan öyine iyinkisip, işikni içden biklep, eleye ĥuntını dōkmekçi buldıķ. (30) İndi aşıģa bismille, acabā içinde nerseler bar igende. Niy çıģar igende, akça da bar mı iģen, nerseler bulır iģen dip, indi eli ĥuntını dōkdük ortalıķğa. ĥuntuniñ içinnen niy çıģacak. Bir gıçgine yımak yün çıķdı, iģrilgen yün. Bir iki mürekkep şisesi çıķdı, sıyay şisesi. (35) Bış on tane aşık çıķdı. Annan bı cilet makinesiniñki dırnavçılardı çıķdı. Bı sefer, indi, bularnı üleşgeli başladık, üçevbisniñ arasında. Bı siniñ idi, bı miniñ idi; yok bu miñe bulmaydı, bı sine bulsın dirken büleşdik. İş eley ĥuntuğa ĥaldı. (40) ĥuntı illem, alışıñıñ biri eydedi, ĥuntı ille miñe ĥalsın dip. Yok alış, ĥuntı siñe ĥalsa urlaģanıñız méydanga çıģar. İñ iyisi bis mını ĥuntını yaģayık otka. Otka, yaķsaķ kül bolp gidedi, hiç kim görmeydi. Düği nerseleri yeşirsek de veyahut yeşirmesek de, bulğan kişi de bar nerse dip éydişdik. (45) Yok elige alışıñız, ille, bı ĥuntı miñe ĥalsın, min mıña aşık kıyayın, aşıģım dursın, sav bulır dip éyitdi. Neyise, aña da güldik.

Bı hakim ekeniñki yinkesi de ĥuntı ĥaladaģan alışıñıñ üyüne boyına baradı. Anda buladı, oldıradı, yadadılar. Dirken, künlerde, intı, bir ĥüñnü eligi, hakim ekeniñki yingesi anda ĥongalı bargan. (50) ĥuntı ĥalģan

alışırnıki ebesinin üyü tabi Gongalı barganında, eli guntını, indi, aşık oynayak, gış günü iş yok. Niy gılayık, niy gılayık, aşık oynayak diğenner. Eli aşık saatda aşık guntını alp gilgin dindi.

Aşık guntını alp gilgende, vey mine bisniş şeyden, küsenekden yugalıp gitgen guntı mında iğendi. (55) Bı gayda n'ıdip giledi. Ol guntı yok. Anıñ içinde bisniş ineleribis bar idi, yugalp gitgen idi. Mine bı guntı mında, bı gayda, nası yugalp gilgendi mında dip. Elige guntı galgan alışırnıki ebesinnen surağan ul da, ay mine, miniñ elimniñki aşık guntısı bilmeymin. (60) Şunu çağırayık da ösi éyitsin kaydan algamın:

Annarı, eli, alışını çağırıp, bı sefer, sin bı guntını, gaydan alğan idiñ diğenge, elige, indi, şey şey gılıp gitgen, görgip gitgen. Anı éytgen, mini éytgen bulmağan.

Biz, diğen, mını urlağan idik.

— Gaydan urlağan idiñ? (65)

— İşde urlağan idik.

Yir billi sâten, méydanda: Hakim ékeniñki yingesi, irtde dirip gaytgan sıñ:

— Hakim! Bisniñki güsenekden yugalıp gitgen guntını dapdım min. Bı guntı miniñ ağısımniñ enesiniñ üyünde çıkdı. (70) Mini, inti, sin bir suraşıb baq!

Hakim eke de alışların toplap gildi. Ul günnüñ bir veç ullıları, bisden bires ullılar, toplap gilip düği guntı bulgan alışnı sıkışdırıp dılar: Sin bu guntını gaydan alğan idiñ ülen, nirden dapdın dip sıkışdırıngaña, bala deyel mi düği hemen éyitgen: (75)

— İşde, Behçet alış, min, daya bir alışbıs bar idi, üçevbis, içibis gısdı bı guntığa, sisniñ güsenekden urladık. İçindeği nerselerini de büleşdik dip eytip birdi.

Annarı, bılar çıkdı gildi. Alışlarınmın mini çağır dılar üyden, Behçet, gil mında dip. Behçet gil mında diğenminen min dirleğeli başladım. (80) Gorgamın. İndi, niy bulır iğende. Sâten görgip yüriybin mini. Buyna, niy bulır iğen, çağan çığar iğende, bisge. (85) Başğa niy gılacağlar.

Annarı gildim diplerine. Gilemense ben şey gılıp başladım indi, galdırap gılayıp, ülen didi, ni urlağcılık gildiñis; hâssır bir de atañ ineñe éydem didi.

Min de gorkğalı başladım, sıkdadım indi. Yok didi, sıkdavminan bulmaydı. (90) Nerseler aldıñis didi. Ap gil nerselerim didi. Miñe de ol yımağlı yünniñ bir denesi düşgen, bir mürekkep şisesi, boş, ol iğen; alp gildim.

-Vallayi, billayi bılarınıgine alğanmın, başğa bir niyin alğan yokmın.

-Yok içinde akçası bar idi. (95)

Vallayi, billayi, yënim gözüm eke, min bulardan başğa nerse almağanmın dip indi sıkdaymın.

Bı sefer inem işidip yibertdi, bılarını, bılayık, mini sıkışdırdırğannarı. Niy buldı ballarım dip İtip gilgenge, bılar da:

-Ey ebe, işde, bı balañ bisniñ guntı urlapdı. İçinde bılar, bılar bulıpdı. (100) Alarnı da alp gilip birdi; aldığ indi.

Vay miniñ balam bılay urlağçı bula mı. Mine, min atasına éydip, içini érik ğıldırayın dip üyge inip atama éyitdi. İne, éytmeğın. Bir dağa urlamaymın, indi, bir dağa, gişiniñ neresin almaymın dip yalınsam da bulmadı, atama inip éyitdi. (105)

İy, ata da, indi, balanıñ urlağçılığın eşitse içi düyse mi. Bı başladı mini yargala, mine, yarmasıp, yatgısıp içime dibedi. Ata dip baqsam da bulmaydı, inç dip baqsam da bulmaydı. Mine miniñ balam, indi, urlağçı bulıpdı, üri bulıpdı dip, bılla savaydı mini. İçimni érik ğıldı. (110) Düği yakda, düği iki alışınıñkı da, ataları, ineleri savapdılar.

Eydüğüm, yānī bı Hakim Abi, yırlağanda miniñ de isime düşip gildi, iskerip yiberdim, ul bala vaqıttıda kılğan kılıklarıbısın. Anıñ için mını édeyin didim. Belki bir işiñisge yarar belki yaramas. Köp rahmet. (115) Hakim Abi gine yırlağalı dévām idecek. Belki ul da bir iki şeyler ide.

Bisniñ iller ğaysı yakda
Almas idim gözümnü
Uçıp barğan kuş ardındın
Eyder idim sözümnü

Basdurandın gildiñ mi
Ösdurandın gildiñ mi
Min sağınkanı bildiñ mi
Özüñ sağınıp gildiñ mi (125)

Min Behcet, Hakim Abi yırlayacak:

H. U. ¹— Basdurandın kilmedim
Ösdurandın kilmedim

¹ Hakim Urāl'ın söyledikleri

- Min sağınkanı bilmedim
Niçin sağınıp gildiñ (130)
- B. K.²— Şmeytrepke çalbarıñıñ
Gaytarıp ki balağın
Raħmet alıñ kilgeniñe
Reħetlendi çankayım
- H. U.— Küleğem külni ay boylaydı (135)
Kükregeyim köpni uylaydı
Bihayet tozyım köñlim sinde
Garapqına közim toymaydı
- H. U.— Bağ İtil'ni tiren diler
Boylağanım yoğ idi (140)
Bu ħasretni körirmin dip
Oylağanım yoğ idi
- B. K.— Aq idil boyları yemli
Aqışlar uynağanda
Dün yıqımını yıqlayalmın (145)
Alıñ sini oylağanda
- H. U.— Gaşındıñ qarasına le
Kır turğan arasına
Siz dozlarını ışatamın
Sanduğaç balasına (150)
- B.K.— Kiblelerden isgen yiller
Sarat yolların daray
Siz dostlarım isenliğin
Dañ aldında ħuş sayray
- H. U.— Baylar meker yādin ħayda (155)
Artğa salıp saradın
Bizniñ kibik muñlu ħuşlar
Salıp sayray ħanadın
- B. K.— Sayrı sanduğaç bulsamçı
ħabr üstüne ħonşamçı (160)
Alladin emir bulsaçı
Yüzün açıp görsemçı
- H. U.— ħız bala nāzik bola şol
ħıynama yazıq bola
Su yolında savrıb öpseñ (165)
On yıllıq azıq bola

² Behçet Kılıç'ın söyledikleri

- H. U.— İşiğ aldıñ reşetge le
 Golda yeşil birçetge
 Birçetgesin alaman dir.
 Gohım diydi inçetge (170)
- B. K.— Gırık güzge barğanım bar
 Gırık güsniñ avzı dar
 Sağınkında surıp öpşen
 Avzı şiker dili bal
- B. K.— Yiğit mine yiren atқа (175)
 Yeşil dağa davalap
 Gızlar yürüyer yurğalap
 Guş inceğın uvalap
- B. K.— Büyük davğa çığarlar şul
 Gıldin duzaқ үrerler (180)
 Gızlarını inçek bütse
 Yiğitlerdin güreler
- B. K.— Uramñız düz dügil le
 Düzedüvçi biz dügil
 Gızlarıñız yalınmasa (185)
 Yalınuvçı biz dügil
- H. U.— Yaşsa Hacı Behcet Ābi! Bayā'sin yıravı yazdıñ yavı. Sin Abdi
 Şigilli yırlaydıñ yānı.

Bir gişiniñ başınnan ütgen iş. Bi gişi üylengen bulğan. Tabi, hanımnan épey bir seneler kün kiçirgen, kilinçegiminen, biçesiminen. Biçesinin eçeli gilip ülgen sıñ da kırk biş illi yaşlarında kalğan. Kırk biş illi yaşlarındağı kişiğe de kim barsın, qaysı gıs barsın; barımaydılar. (5) Mınıñki, biçesi ülgen kişiniñki, bir, on biş, on altı yaşlarında bir baldısı bulğan. Başqa hiç kimseye sözi giçmeydi. Balları da bar, ballarınıñki rahat buluvı için, min diğen, bı baldısını alayın. Baldısının arasında ikeviniñki birbirine atuşğan gepleri, yr hālinde. Baldıs bulıp yırlavçı Hakim eke, Hakim Ural; yisne bulıp yırlaydığan gişi de min Behçet. (10) Hāsır baldıs yırlaydı:

Gar yımarlap nig atdıñ yiznekey

Yeş yüregim nik yaқdıñ baldızım yalgızım

Тiresedin nik garadıñ yiznekey

Eybet yüzüñ gürerге baldızım yalgızım (15)

Oñ barmağın niğē yiçke yiznekey.
Altın ğatmış ğatğanga baldızım yalgızım

Bu çeçlerin niğē ğarğan yiznekey
Alış biriş iderge baldızım yalgızım

Baldız aluv yazık diyler yiznekey. (20)

Ebeñ ülgeç yarıdır baldızım yalgızım

B. K.¹.— Oo! Tam yiri igendi bı yahu! Mine Hakim 'Abi de bar iğen.

Selām aleyküm Hakim eke! Ni hal' yahu?

H. U.².— Aleyküm selām ni bulıp deý? (5)

B.K.— Ni bulacağ yahu. Mine, tam irmekleşedeğen yirini dāpdig işde.

Ni haller, ni işler ğılıp yatarsın?

H. U.— Héc işde! Sap çigip yaturbiz, düğen sürebiz. (10)

B. K.— Sap ni çıkdı, bar mı sabırız?

H. U.— Sap köp.

B. K.— Köp mi?

H. U.— Hee, He.

B. K.— Aşlar niçik buldı? (15)

H. U.— Aşlar da éybet.

B. K.— Eybet mi?

H. U.— Hı, éybet.

B. K.— Eyi maşalla, şeyin, motırın nasıl buldı?

H. U.— Motırnı, buzık idi amma, ya (20)

B. K.— Yasadın mı?

H. U.— İşlep yaturbiz hāzır.

B. K.— Ul gün Gonya'ya gitgende, amma éybet buldı, bile misin?

H. U.— Hı, Hı, niçik buldı yānı?

B. K.— Niçik bulay. (25) Gonya'ce irmekleşip bardık. Annarı şeyden

düşgen sını, otomabilden düşgen sını, sin bir yağa gitdin, min bir yağa, Bir

dāha, yoğaldık davşılmadık. Ne zaman ğaytdın ul günnü?

H. U.— İşde, min ol günnü, anda, ballarga, yimirtgaların virdim. (30)

Annan kidip ortalıktan parçanı aldım. Annan otobüsgē ültirip ğaytdım ol

günü.

¹ B. K.: Behçet Kılıç'ın konuşması.

² H. U.: Hakim Ural'ın konuşması.

B. K.— D mek nerse barağını alıp ğaydaldığ. Otob snen ğaytıdığ mı?

H. U.— Otob snen ğayıtdım. (35)

2406

B. K.— Vaay Hakim eke! Min ul g nn   yle bir ğıynaldım ki u kadar bulsun y n .  yle bir ğıynaldım, bir ğıyın ılığ  ıktım.

H. U.— Ni buldı yani?

B. K.— Yeĝ vağıt ind . Doğdırlar barlığı, seylep gidipdiler. (40) Hi  bir doğdır da bulmadım. Gart bir ĝiři bar igen. Ağa ballarını m ne etdirdim. G zl klerini alıp ğarajđa bardım. Otob sler gidip ğalıpdı. (45) Ankara'ya gitgen otob sge uldııp, Cihanbeynece ĝelip, annan yirdeřiپ, alarını arkasınnan ĝildim.

H. U.— Dimeĝ ol g nn  sin anda ğaldığ ey?

B. K.— Ğaldım. Sin şeyni alp ğaytmadığ mı?

H. U.— Yok. (50)

B. K.— Alp ğaytmadığ mı?

H. U.— Alp ğayıtdım, alp ğayıtdım.

B. K.— Sin alp ğaytıdığ mı?

H. U.— Alp ğayıtdım.

B. K.— Yasap birdi mi annarı? (55)

H. U.— Yasap birdiler moturımını.

B. K.— Yahu, sin yasayalmay mısız?

H. U.— Yasayalmadım yahu.

B. K.— Nik?

H. U.— Yasayalmadım. Ağlım irmedi. (60)

B. K.— H sır iřiپ yatır mı?

H. U.— Eybet iřiپ yatır h zır.

B. K.— İçin g p  ıktı diysen.

H. U.— İçin de  yi zararı yok.

B. K.— Birez ağca birip durmay mısın? (65)

H. U.— Bireyin ne?

B. K.— Mine ğıvanır idim, indi, birez ağca birseğ.

H. U.— Ne?

B. K.— Morcım g p yahu. Mor larımını vaktında dağıdayığ. (70)
Mine, indi, mor  ayları ĝildi.

H. U.— Hı.

B. K.— Ul yağ bı yağdan mor  ğağa ları ĝilip yatır. Alarını d ğlev ĝerek.

H. U.— Miniğkin kim d ğlev ĝerek? (75)

B. K.— Ağım, iğinim g p diysin.

H. U.—Miniñ aşım siniñkiden köp?

B. K.—İğininim göp diysin.

H. U.—İğininim göp amma, morcım da göp.

B. K.—Canım, siniñki gine, morcım bulsa, ballarım hepsi bir işde işleydiler. (80) Gaysı kamyon eydeydi, gaysı Gonya'da işleydi, kıysı kıyım diğedi, gaysı biçerde işleydi. Ene, biçerde işlep yatğan Ali oğlı da bar. Düğere, düğere yağdan giledi. İğinnen diseñ giledi.

H. U.—Köp giledi, köp de gidedi alış. (85) Biz galabalıkbız.

B. K.—Galabıknıñ da aña göre şeysi buladı, nasibi buladı.

-7-

B. K.¹—Ee! Hamide ebe sav mı?

H. O.²—Sav.

B. K.—Ballar cı?

H. O.—Ballar da savlar.

B. K.—Barlığı kıriytge gitmeyik mi? (5)

H. O.—Gidebiz Alla birse.

B. K.—Ni vakıt?

H. O.—İşde, on biş yirmi gün, bir ay soñ. Hacı İzzet de gidedi.

B. K.—Ele mi? (10)

H. O.—Adapazar'ğa barabız; anda su aldırabız ayaqlardan.

B. K.—Ayaqlardan mı? Annan bir de İsdanbil'ğa gitmeyik mi?

H. O.—Gideyik.

B. K.—Ramazan'ını güreyik anda. (15)

H. O.—Gideyik güreyik.

B. K.—Alışlarını bir güreyik.

H. O.—Bir de hamamğa düşeyik anda. Mursa'ğa barayık.

B. K.—Murse'ğe düşeyik. (20)

H. O.—Yahu siniñ doğdırıñ bar ğarağan, Dırmadan ğarasın mâyene itsin sini. Amma bisniñ doğdırıbıs da yok.

B. K.—Doğdır bulğanman niy faydası bulacak doğdırıñkı yahu.

H. O.—Nik len? (25)

B. K.—Bulmaydı canım, deñgeñi bulğaç barlığı buladı, deñgeñi bulmaydı mı bulmaydı işde.

H. O.—Öyle mi ya.

B. K.—Harman bitçe dimek gideyik mi?

¹ B. K.: Behçet Kılıç

² H. O.: Hakim Oğuz

- H. O.— Gidebiz.
- B. K.— Tiz yürüp gileyik alayık. (30)
- H. O.— Gidebiz, hemşerilerini hep yürüp gilep.
- B. K.— Hemşerilerini mi? Alışlarını görüp yürüp gileyik, hıday birse. İğinni ni vakıt iğebiz?
- H. O.— İğın? (35) Daha vakıt göp elle.
- B. K.— İğınge mi? Bıdaylarını ilaşılatıra mısın?
- H. O.— Dabi, dabi. Min aşığ, iğem. (40)
- B. K.— Aşığ iğe misin?
- H. O.— Bıday ekmeyim. Aşığ iğem.
- B. K.— Min bir vecin aşığ, bir vecin bıday dip éydeyin yāni.
- H. O.— İyolur. (45)
- B. K.— Yaza çıkğan bıdaylardan ikmekçi bulamısın sin de?
- H. O.— Ol köp birimli yāni. Bolal diğenneri köp birimli yāni.
- B. K.— Bis de birez ikdik ya, bik o kadar seysin gürelmedik.
- H. O.— O bideyden iğüv gerek yāni. (50)
- B. K.— İğüv gerek mi?
- H. O.— Yā!
- B. K.— E! Motur arbanı nerse güldü?
- H. O.— Motur arba bar yāv.
- B. K.— Bar mı? (55)
- H. O.— Tabi, dilçe dağıp sap daşıp yaturbiz.
- B. K.— Sap daşıp yatarsınız, öle mi? Bisniñ motur arbanıñki dilcesi de big éybet düğil, sınıp yatadı. Ballar şıñeklerin sındıradılar.
- H. O.— Min timin mıhdarğa şikayetçi buldım ol yüzden. (60)
- B. K.— Ballarını mı?
- H. O.— Yök! Yök! Esgat. Teyfik'ni. Ülen yolı sürgen, sürgen; bir tağım da taş dükgen. Anıñ taşınan çaçabız dip, mıhdar Abdilla'nıñ dıvarına anacıkların sürtüp sındırdık, iki anacıkni. (65)
- B. K.— Hı.
- H. O.— Bılay yaña cençgen idik.
- B. K.— Oy sin ol hāline.
- H. O.— Annarı güldik bir de yolı biyep miler?
- B. K.— Ballar biyeğenner, daş disip minnar yolğa. (70)
- H. O.— Daş disip minnar.
- B. K.— Sin anı éytme, min işitmeyin. Anda bizniñki Hacapdilla'nıñ bağçasında yoncabız bar ya. Aña inip çıguv mı! Allā, gürseñ, bir kıynalabıs yāv. (75)
- H. O.— Hı.

B. K.—Ol mübârek kişi işde al gıynı doldırğan bulsaydı, başda çukır bulmas idi. Kıresiniñ dibine daş dökme idi, kiş garağa şeysi de bulmas idi.

H. O.—Mıhdarda iş yok yahu, mıhdar ösü heyetminen toplanıp bul başcadağı kişilerinñ hepsini çağırıp yolnu sürgen kişileri arkadaş bu yolnu nik sürdühüz, nik taş dökühüz, iki üç metre içerge tökseñis olmas mıydı dip niy gılsaydı, alar da belgi taşnı giri çiğerlerdi.

B. K.—Gaysı birne, gıysı birne éytsin yāv, ul gışi ösü de ullı gışi. (80) İsi bar ısı bar, ösü bilüv gérek anı. Ancak yolnu, yolnu ahırı gápatgıyuv éybet bir nerse mi?

H. O.—Açık gözlük gılgan işde. Min açık gösmin dip öyleydi, amma milletge zararlı bulğanın bilmeydi işde. Ol on parahk yirminen de adam olam dip öyleydi. (85)

B. K.—Dimek ul da alay şey gıladı.

-8-

B. K.—E, Hüseyin alıñ sin ne sağınp yatarsın.

H.—Şap çiğip yatırız.

B. K.—Gaysı yakdan alp gildiñis sapnı?

H.—Sabı Garin'nen Ortalık'dan alp gildik.

B. K.—Sabıñız göp mü sizniñki? (5)

H.—Köp.

B. K.—Köp mü? Amma sizniñki şite göp? Niçe gışiniñ işini gılasıñız.

B. K.—Balların dört gışibiz. (10) İşde dört gışiniñ işi.

B. K.—Mıhdar gışi biresi işlemese de bulır. Mini emeklige ayırıp dip şey gılasıñız. Siz viyre işleysiñiz.

H.—Mıhdarınñ işini kişiler gilip güre mi? (15)

B. K.—Barıp gılayıñ. Avılıbısniñ mıhdarın yā.

H.—Sağ ol?

B. K.—Künde birevbiske şey gılgın, iş bıyrıgın. Künde barıp birevbiz işleyik. (20) Birevbiz bulmak mı; indi, birev biz dip éytdim de üç biş alıñ barıp işleyik.

H.—Şahsı iş bu Behcét. Şahsı işge bulmaydı. Öz işim.

B. K.—Yāvı, öziñniñ işiñ bulsa ne olacak. (25) Gine avılıbızniñ mıhdarın. E, atañ ineñ sav mı?

H.—Savlar.

B. K.—Şahsiye de sav mı, hanımıñ, biceñ?

H.—Sav evet. (30)

B. K.—Ballarıñ da sav mı?

H.—Savlar, evet.

- B. K.—Ömer'i nerse gılasın oğıda mısın?
H.—Öğretmen oğılında oğup yatır.
- B. K.—Üyle mi, öğretmen bolıp çığa mı? (35)
H.—Liseni bitirgen sıñ imtihan gérekir. Puan duldıralsa, başğa mekdeplerge gireledi.
- B. K.—Bı yıl nik biçerge gitmediñ sin?
H.—İndi vazifelendik. Baylap goydıñız ayağıbıznu. (40)
- B. K.—Bir aynı izin alır idiñ yahı.
H.—İzin alıp diñizge gitdik.
- B. K.—Diñizge gidip yürüp gildiñ hee? Mınsız gitdiñiz mi?
H.—Nejdet'den suradık. (45) Yok gitmey atam didi.
- B. K.—Goyclar, ul siziñ hayinliğıñizden.
H.—Kişiminen haber saldı.
- B. K.—Nik babam, bir gün gilip miñe éytdiñiz mi siz? Miñe éytdiñ mi sin? (50)
H.—Nejdet'den soradım, yok, gitmeydi atam didi. Ananarı gitdik.
- B. K.—Tabiy, balamnuñ işine gilmeydi. Esas, min, gidici min idim, anda gilip éytmediñiz. Sin éytseydiñ gider idim. (55) Bugiler éytdiler ya, aña bi şey gılmadım. Sin gildiñ mi tabi sin diğen yirde, indı, şey gılasın.
H.—Ne bileyik, biz de gitmeyik dimişdik.
- B. K.—Mañsıs, alay, şey gılıp, gıyırıldı, şey gılıp, galdırıp gitdiñiz?
H.—Yok be, ni gıyırısuv be! (60)
- B. K.—Gine gıyırıldıñız canım.
H.—Hiç aklıma böyle bir şey gilmedi.
- H. U.—Mıñdey bizni alp gitmekçi idi. Bılar gandırıp Mıñdey'ni, mecitden alta alıp, diñizge gidip galdırdılar; bizni aldatıp gitdi bılar.
- B. K.—A, siniñ küyev bulğan için sini aldatğan ul. (65)
H. U.—Hi.
- B. K.—Güveyin bulmasaydı, yat gişi bulsaydı, aldatmas idi. Güveyin bulğan için, güvey gaynatasına...
- H. U.—Mıñdar bolğanga torpilli, bile misin?
B. K.—Güvey gaynatasına niy gılsa da az, gızını aldı bir kere: (70)

Eni edi diyeler

Gızıñ bulğaç süyeler

Gızıñ gitgeçdin küyevge

Danavıña siyerler

Mine küyeviniñki hâli bı buladı işde! (75)

H. U.—Doğru yâni, bu yır gâyet doğru alıñ.

B. K.— Öle mi?

H. U.— Göp doğru, göp. Öyle bir yırlağannar yāni!

B. K.— Hē!

- 9 -

B. K.— Hüseyin inim diñizge gidip gildi, anı surayık bağayık. Ee, inim Hüseyin bı yıl diñizge gitdiñ, ğaysı yağğa gidip gildiñ?

H.— Gitgen yirleribiz: Antalya, Manavğat Site ve Alanya'ya gitdik. diñizge tabi, diñizge düşip, ğumda güneşlevge gitdik. Yāni esāsen, doğdır da diñizge gitgin diğendi. (5) Sırtımda bir özürim bar idi, anıñ için gitdim. İnşalla baydasın da görürbiz.

H. U.— Niy ğıldıñız anda, niy ğısıklar gördüñüz?

H.— Diñizde çımdık, ğumda güneşledik. Niy ğısıklar bulacak? (10)

H. U.— Niy ersen, niy ğıybatdı anda?

B. K.— İçim yiyim niçiğ iğendi?

H.— içim yéyim? Biz bék satın almadık tabi, dıñda da yimedik. Mından, öyden alıp gitgennerden bişirip bişirip yidik. (15) İşde alğanıbiz: Domatis, biber, yımurtğa, bulğur, erişde. Hatdā nan bile alıp gitgendik. Bir iki ğün avılđan alıp gitgen nannı yiyip, aş bişirip yidik.

B. K.— Galender'de yatdıñız mı?

H.— Yatdık. (20)

B. K.— Utelde yatdıñız mı, üylerde yatdıñız mı?

H.— Otellerde yatdık hep.

H. U.— Otel ağcaları ersen iğen?

H.— Otuz lira.

B. K.— Kimniñ utelinde yatdıñız. (25)

H.— Alanya'da Hacı Lütü'niñ otelinde, Akdiñiz Oteli'nde.

B. K.— Bı yıl, Hacığe barıp ğilip mi?

H.— E. Hacı Lütü dipler ya.

B. K.— Öle mi? Köb ağca gitdi mi? (30)

H.— Otuz lire yatağ ücreti, biş ğişiniñ yüz illi lire.

B. K.— Yok, yok, bılay, avılđan çıkıp gitgeniñizden ğaytıp avılğa ğilgeniñizge niçcek harcediñizdi?

H.— Pek masraf bulmadı

B. K.— Bulmadı mı?

H.— Tabi ösibiz aş dayarlap içgen için pek masraf bulmadı. (35)

Bir taksığe birdik ğişi başı yéddişer yüz lira, düği yağı da biş yüz seğzen bēşer liramın barıp gildik. Biñ iki yüz sekizen bēş liramın takşi parasımın anda yirüvlep barıp gildik; hepsi. Hatdā şoförnıñ, taksiciñiñ yatağ ücreti, yéyip içüvü bizge ait olmak şartımın, bin iki yüz sekizen bēşer lira yétişdi. Bin bēşer

yüz lira topladık, üç yüz on beşer liranı arkadaşlarğa geri çevirip verdim. Aka hisâbı mindeydi: (40)

H. U.— Ul yakda ersenli giyim yavı. Bisniñ Gonya'da, mindâ, köp gıybet yâvı, her şey.

H.— Yok, ama bâzı nerseler ol yakda da gıybet. Meselâ, ğarpız aldık, Antalya'da yeri dedik. Kilosı sigiz lira. (45) Gêldik Gonya'da beş lira kilosı.

B. K.— Arpısının kı mı?
H.— Hê, hatdâ köydê de beş liraydı. Avılbızdağı düğannarda beş lira, anda sigiz lira.

B. K.— Arpıs diğın yahu, arpıs diseñ bizniñ Türkce bulıp gidedi! (50) Dimek Hacı Lütfi'niñ utelinde yatdıñıs hê! Min dört yılını barıp yatğanmın anıñ utelinde.

H.— Öle mi?

B. K.— Anıñ üyine de yovıñ ul kumlık yir yana.

H.— Hı, o teline yovuk! (55)

B. K.— Kumlukda ğısıklar buldı mı?

H.— Niçik ğısıklar?

B. K.— Biçe göp mü biçe?

H.— Göp, yalañaçlar göp.

B. K.— Yalañaçlar göp mü? (60)

H.— Dümen yakda bir sovuğ, yuğar yakda iki ğiçğine.

B. K.— Alarnı ğarap yatdıñıs hê, gösni ğısıp ğısıp.

H.— Hee!

B. K.— Biceñ barıp éydip bireyin mi Şahsiye'ge. Vay, miniñki alıñım bılay ğılıpdi! (65) Alanya'da ğümğa indim ğumniñ içine gömildim yatdım diğın. Ul, ul yakğa bı yakğa ğaray dimiş ğarana dimiş. Dırma Bice ğarap biç. Soviğ düşüp commağdı. Annan, anda yürüp oldırdı, bicelêrni ğarap dip; barıp éydip bireyin mi?

H.— Eyt, bir mañzın yoğ éydiğın! (70)

B. K.— Ni ğıyalasın yahu, ğıyalmağın!

H.— Ğıyanılacak neyi bar?

B. K.— Annan Side'ge bardıñız mı?

B. K.— Side'de yatdıñıs mı, elle şeyge... (75)

H.— Yok, Manavgat'ğa gilip yatdık.

B. K.— Manavgat'ğa gilip yatdıñız.

H.— Anda oteldê yatıp, irtde gidip taksiyenen, ğiçgece Side'de bolup, ğiçge Manavgat'ğa gilip yatdık. Daha irtde gitdik.

B. K.— Añıñsın güncüs anda bişire misiniñ? (80)

- H.— Anda bişirebiz, bir avaç gölgesine çiğilip bir yirde.
- B. K.— Alışlarıñıs éybet idi.
- H.— Hē, éybet idi, irmekler sardı.
- B. K.— İrmekler köp.
- H.— İş İrmek, hē! (85)
- B. K.— İşirmek, yirli yuldaş. Burunqlarıñ éytgeni şigilli, iş irmek yirli yuldaş bulasın dip...
- H.— Arkdaşlarımın iyi irmekni sardırıp, rehet gidip gildik. Taşsiyenen de buluv, bék pahalığa düşmedi. Takşi ücreti pahalıydı amma, düği yakdan gazandan gazandık. (90) Loğantağa girseydik, haliyle iki bin, iki biñ beş yüz gider idi belki. Lokantağa, bir iki sefer, acele annarda, bir kaç sefer girdik. İt alıp bişirtirdik.
- B. K.— Gıyıncılık çikmediñis mi?
- H.— Yok, hiç bir gıyıncılık görmedik. (95)
- B. K.— Hiç bir gıyıncılık gürmediñis hē?
- H.— Yok!
- B. K.— E, barıp gildiñ Allam hayırlı şifā birsin, indi.
- H.— Amin.
- B. K.— Ama göz aydın ap gilmediñ yā! (100)
- H.— Üyge gildiñ mi?
- B. K.— Hiç gış vaqıt göz aydınga dip barılır mı? Mine, biliş göz aydıñıñ bı buladı dip hiç ulmasa bir démeği dardırğan bulsaydıñ.
- H.— Üyge gilgenler dardı. Göz aydın dardı, göz aydın yédiler, etdiler, hoş géldiñke gildiler, göz aydınladılar. (105)
- H. U.— Péki alış, indi gaytabız:
- Yibe gildim çitenge
Yilbir yilbir iterge
İndi niy haller iderge
Vaqıt gildi giderge (110)
- B. K.— Ey göp rahmet bisni gişige iseplep gildiñis. Mine, konağmınan birge ultırıp irmekleşdik. Kilgeniñizge göp rahmet diyin, başğa ne diyin. Gine gilirsiniş inşalla. Elle aqşam Naşit'niñ üyine barabıs mı (115)
- H.— İnşalla!
- H. U.— İndi min baralmazmın alış, gusura bakmañ. Tabi min işleyim, yuqlayım yorılam.

B. K.— Hacı İzzet Yıldırım'niñ üyünde oldırız. Hacı İzzet eke bı yıl siniñ almağaçlar niy çıqdı?

H. İ.— Bı yıl miniñ almağaçlar alma birmedi. Gurt yidi; ğarayalmadım, boşluk yok. Bu sebepten almalar oñmadı. (5) E; yaz başında diplerin birlev ğerek, otların youluy ğerek, bularnı da da bulalmadık. Ondan soñna yaña ilaçlar çıkdı, bu ilaçların üsdüne siyüv ğerek. Bı da bulmadı vaqda ilacın birelmedi. Gurt düşdü, bir ikinci üşüdü de, eşde olmadı velhāsıl. Yaña sene niçik bulır bilmem (10) Kıs, ğarav ğerek, kışın ilaşlav geek. Bularnı da bulalmaybız. tam bir elmacılık kılğan yiribiz de yok. Ee, bütün ömrübüsünü mıña baylasak, bı bisniñ ğidişatıbnı ğurtarmaydı. Bı sepden yarım yamalaq bir almacılık ğılıp durabis işde. (15)

B. K.— Haceke, siniñ elmañnıñ bulmavınñkı sebebin min siñe eydeyin mi?

H. İ.— Eyt baqayık.

B. K.— Sinda sarañılık bar, bile misin?

H. İ.— Sarañılık yok yāv, bilagis ādilmin min yāv.

B. K.— Yok sarañılık bar. (20) Biliş biliş diysin. Bar bir ğaç dene bilişñ köp şey gürgen, yāni bılay gürgen, datlı gürgen bilişleriñ bar. Bı bilişlerge, bı elmadan bires birgen bulsaydıñ vaqında, ğiçen seneleri, bı sene de elmañ oñğan bular idi.

H. İ.— Birdik, birdik; birdik de olannan döğil ipdeş, bolmadı, alma bolmadı. Yıl naçar gitdi, yıl. (25)

B. K.— Peki Hacı eke, kiçci ğapğadan ingencekde ğapğanın oñ yağında bir sandıqlar gördüm min. Ul sandıqlar, niy sandıqlar bula?

H. İ.— Hı, alar argun.

B. K.— Öle mi?

H. İ.— Argun, alar bal yasaydılar. (30)

B. K.— Hē!

H. İ.— Hazır, alarnıñkı tam bal yasa dutğan vaqdı. Mine bir ay soñ, hıtay birse balın alabız. Amma hazırğı zamanı da mine bı şeyler çoğalıp gitdi, otarbalar, yāni vāsıtalar. Bı bisniñ orannan da köb osoğaylandılar. (35) Bı sebepten alarnıñ işi bulmadı, yāni yaratmaydılar; vāsita usulü yaratmaydılar orannan. Sōna ol otarbalarınñkı şeyleri, mazot cıslarınnan irenciydiler, bulmaydı. Bağçaya alp gitmekci bulam bağça da alız, barıp ğarayalmayın. Anıñ için bildir hiç bal alalmadım, gine bı üye almak işābıma giledi. Anıñ için bildir hiç bal alalmadım. Bı yıl vaqdı ğilgen yoğ el tabi. (40) Ğaraycāz, nasib bulsa bires bi şeyler birirler belki, ümüt idemin. Eyt, sura dağa suracağañ bar mısa!

B. K.— Avılıbı da bıday dasardadağan yir bār. Anda işleysin sin yıllar buldı. Bı sene, bı yılını gine işletmekçi bula mısın? (45)

H. İ.— Nasip bulsa işletcēm tābi. E hazır anı, min, işletmeğim için habar birüvim gerek. Min böyle işlemeyin, izend işlemeyin, gilecek yılğa şeyiñizni dabıñ, işlevçi yazdıñızni dabıñ dib eydüvim gerek. Anı dabi eytmeyince bolmaydı. Bu yıl tağa işledebiz, tabi sav bulsañ. (50) Gilecek yılğa dabi Allah kerim, ölübiz mi diribiz mi anı da Allah bilir. Başğa bir suracāñız bar mı?

B. K.— Bir de avılñıñ hatlarını Cihānbeyi'ne ap gidip ap gilesin, mıñnan kıvana mısın?

H. İ.— Tam bir kıvanım diyelmeyin. Çünki min gilip gidüvümni atğaracañ bir yav almayın. (55) Fakat boş da galmamanıñ için gilip gidem işde, ni yapım.

B. K.— Avılda bir de dilğrem işledeyin.

H. İ.— Evet.

B. K.— Mını künde barıp işlede misin, elle mınıñ küñneri bar mı?

H. İ.— Min bir afta içinde üç gün işledeyim. (60) Üç gün baruv, yāni üç gün anda olıruv mecburiyetindemin. Ee, başğa günnerde tābi hat ab gidüv bar. İki gün de yumas paydusu bar. Dimek gi aftada tiligramnı gırayın.

B. K.— Bı kün görmüşñizde sınıñki içñiñiñ buşğan künleri bula mı? (65)

H. İ.— E, buladı.

B. K.— Niyçik buladı

H. İ.— İç buşğan künler veyā zamanlar buladı. Bı indi, tabi, mınıñ tārifi mümkün düğül. Bı ānī olarañ başına bir iş gilse veyahut da bir avılda bişey çığandey bir haller bulsa, bu hallerde iç buşadı. (70)

B. K.— İçñiñiñ buşğanın, bir veç bolsa, yiñillev için yır yırday mısın?

H. İ.— Yárlayın.

B. K.— Yır yırdaydı bulsañ bisge isder hoş gildiñ dip, isdersen içñiñiñ buşuvın dağaduv için, isderse bir bılay aqca, şey gıluv için bir iki dulğav yır yırlarmısın bisge? Gısğa güy bulsa da yaraydı

H. İ.— Yırlayın, niyçik bir yır yırlayın? (75)

B. K.— Niyçik yırlasañ yırla, yır yırla da. Kışğa güyden yırla! İlder içñiñiñ buşuvın üsdüne; isder bisniñ kilgenimisge süyünüp, süyünmesen bile, indi süyüñgeniñni bildürgüv için bir iki dulğav yır yırlasañ köp gıvanır idik.

H. İ.— Peki!

Yırla diseñ yırlayın şol (80)

Küyle diseñ küyleyin

Şiz duzlarnıñ hatrıyıcın

Çalğan yanım Gıynayın

Gaydin gildiñ sin bizge ley
 Batmayınca diñizge (85)
 Hatrıçığı bal almadı
 Hupgelemesin bizge

Ƙaraminin tuzıyım a
 Ƙara kelepuş giğen
 Alız yirni yıvıg idip (90)
 Bizni kürege kilgen

Almaları hırmaları
 Gızarıpdı şerele
 Eliziñe düşmese de
 Yiziñe düşer eli (95)

Bizniñ iller ğaysı yağda
 Almaz idim gözimni
 İçıp barğan ğuş ardındinĠ
 Eyder idim sözümni

Biz barası uramlarınñ (100)
 Çitçitleri ğazılğan
 Bizniñ bılay buluvıbiz
 Tağdirlerge yazılğan

Rahmet dostlar! Mini ğışige isaplap ğilgeniñizge hepbiñizden Allah rāzı olsun! (105) İyi bir ğün usdı. Hoca da birez bişeyler ürengen bulır ve yazdı. Tābi şu anda hiç bir söyleyecek sözüm ğalmadı, heyecān buldı. Hepiñizge sav bulın dērin.

B. K.— İzzet ekeniñ üyine ğildik. (110) Bisni ğonağ kılıp ğışige iseplep oturlap aldı. Çay içirdi, bisni kıvandırđı, süyündirdi. Özine göp rahmet dileybiz. Bis de İzzet ekeni bisniñ üyge çağıruv için:

Biyiğ iğen davıñız la (115)
 Ġarşı yavğan ğarıñız
 Bizler ğildik ğonağ bulıp
 İndüsiñiz barıñız

H. İ.— Köp rehmet.

B. K.— Bı yağımızda Nâşit Çetin inim bar. (120) Ni hal Nâşit inim, sav mısın?

N. Ç.— İyilik

B. K.— Sav mısın?

N. Ç.— !....

B. K.— Nâşit iniminen de bires ösine köp rehmet! Bires éşi bolğan için ul irmek irmekleşgisi gilmedi. (125) Halbugisi irmek irmekleyin dise, Nâşit inim öy bir güduğ, içi dolı anıñ, deryâ. İrmeklevge ğaldı mı irtdeğ irmekler idi. Neyise hoş isen bulıñ hayırlı tünler tileybis.

-11-

B. K.— Hâceke bı kitapnı birgeli misâdejtđñ, anıñ için köp rehmet ösiñe. Şindi bı kitapnıñ içine bires de şiirler yazıpsın. Ul yaşğan şiirleriñnen bisge bir ğaç satır oğıyabile misin? Hâceke, ösiñe göp rehmet ni éytsek anı cevaplandırğalı dırışasın.

H. A.¹— Evet, evet! (5)

B. K.— Ul şiirlerden oğıñ başak indi!

H. A.— Oğıyn ama, min annarıñ giyin bilmeyin gi, güyin.

B. K.— Güyin bilmesden oğısañ dağ a raytı, bılar şey ğılıp yâni, güysiz oğısañ dağ a eyi.

H. A.— Öyle mi? Güysiz bulsa, gep şigilli, gep gep gep béreyin. (10)

B. K.— Ol bisniñ için dağ a eyi.

H. A.— Min öyleymın yiğitler bis Sibir'de durmaşka.

B. K.— Hâceke bı şeyni asıl kim çığargandı?

H. A.— Mını Hácemmi çoğargan. Hacı Memet dağ a déydiler. (15)

B. K.— Gayda çığargandı mını?

H. A.— Hacı Memet memleketde çoğargandı mını. Hácemmi, Mayrebe'nin atası, bilesin ya, Hácemmi.

B. K.— Hê, Yuvanbaş diyler.

H. A.— He, he, Yuvanbaş. (20)

B. K.— Avılğa ap gilüvge köp uğraşğan.

H. A.— He, he, köp uğraşğan.

B. K.— Soyadı da Böğrüdilik bulğan ol sebepden. Oğıp bak!

H. A.— Hacı Memet yazıpdı işde. (25) Annan min göçürgenmin:

Min öyleymın yiğitler bı Sibir'de dırmaşka

Navay sav kün çıkğan soñ boynumıznu birmaşka

¹ H. A.: Hacı Abdulhay

Bı yıllarda cehet ğılsaķ hiç hāli yoķ tutarġa
 Öyleb öyleb içim doldı mimgini yoķ yutarġa (30)

Hiç aşıkmay bu yılġaça işlep gildi sav künün
 Faslıġ bilen berhıdāyım İslam ġılġın mekānımni

Öbir yiri indi, iġinci bir yirden oġyın mı?

B. K.— Bı kimniġ yasġanı?

H. A.— Bı da, barlıġı, anıġ. (35) Hepsı Hacı Memet'den.

B. K.— ara ara oġımaķcı bolasın.

H. A.— He he tamam, ara ara, bires eybet yerlerin dip, mince eybetceci bolġanın. İġinci bir yerden oġyın mı ne:

Dīn için doslar gönderdiġ (40)
 Hiç öġünme sen de barganda

Isdanbıl'nıġ yiri biġ āsil
 Barsa iġen bisden köp nēsil

Nasīhat sözüm yiter sisge
 Eser ġılmas mında ġalġanġa (45)

Isdanbıl'nıġ yiri biġ āsil
 Barsa iġen bisden köp nēsil

Türkçe'ge çevirüv isdey mi isdemey mi?

B. K.— Yoķ, yoķ, isdemey.

H. A.— İsdemeydi öyle mi? (50) Bu böyle "Isdanbıl'nıġ yiri biġ āsil barsa iġen bisden köp nēsil" dip gidedi. Başġa yirden bir parça oġyın.

B. K.— Öziġ bilesin.

H. A.— Dünyā cün, yoķ, he buldım:

Devletmen dünyā bir misaldir (55)
 Erip gider doslar ġar gibi

Aldanmaġıs doslar dünyāġa
 Şartlanmaġıs doslar göp malġa

İçerde tēmiġis bitip gitse
 Hiç ġaramas sisniġ baylıġġa (60)

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İbret alıñ doslar ölgennen
Darılhatnıñ içine girgennen

Dünyada ğalğan göp malların
Añiretge éydep barğan yok.

Sarıf ğılar yiri mındadır (65)
Ecirin birer yiri andadır

dip Alla Taale'ge ecirin ğilip mını yasğan. Mını dağa göp oğısaq? Yiter bı
ğadar, yitmez mi?

B. K.— Öziñ bişesin indi.

H. A.— Bir de Éset Hacı'nıñ bardı (70)

B. K.— Niy?

H. A.— Bi de Ésat Éfendi'niñgin oğıyn indi:

Hudāvende nazım yazdım ği
Rusya yirlerinden gitmekdin

Gine doğsan doğuzıncı yılında (75)
Havıf dartdım bu kâfirler yirinden

Akıñ bitdi ğarındaşların oylap
Biri ğuz ğalmadı āhirni oylap

Yine éytdim bularğa gitmekni
Yaratğanğa sığınıp yürümekni (80)

Bı dünyā mālı mislümānğa ğiy vefā
Yāqın görseñ canğa boladı cefā

Bı yirlerde dırmaknıñ mānesi yok
Göñülge düşdi İslam yirleri çok

İslam yirleri göp didi işde. (85) İslam yirleriniñ birevine ğidüv
hağğında bir de mında yasğan. Miñ doğus yüz doğsan doğuzıncı yılında
yasğan buladı. Miñ doğus yüz doğsan yılında yasğan, min doğuz yüz yitdi
yılında da bisniñgiler göçip çığğan annan.

M. A².— Miñ sekiz yüz doğsan doğuz yılında yasğan.

² M. A.: Mehmet Akalın

H. A.— Hā, miñ segiz yüz doğsan doğuzda yaşgan. (90) Bisniñgiler de ğasım ayınıñ onunda çıķǵannar.

B. K.— Bar mı irmekleydeğen başǵa nerseler?

H. A.— Başǵa yok.

B. K.— E, öziñe göp rehmet dileyik. Zahmetge ğoşduķ. Zāten ğüçit bitip gilipdi dalada. Dirletdik, indi risa bulǵın. Hacı Abdılhay eke köp rehmet dileybiz, sav bol.

-12-

Gas ğanadın min sanadım
Dizilip kağınganında
İndi kimlerge qaraymın
Üzülüp sağınganımda

Ĝas ğanadı kat kat bula (5)
Er ğanadı yat bula
Golındaķı malıñ bitgeç
Öz doğanıñ yat bula

Nik tartmaysın kermanıñnı
Elle dili buzıķ mı (10)
Nik uynamay nik kılmeysin
Elle savlıǵıñ yoķ mı

Kara binit kara binit
Kara saçın örerge
Kara binit kanat bulsa (15)
Sarar idim körerge

Ėol yavlıǵın yuvar idim
İşik aldım köl bulsa
Künde barıp körer idim
Yir asdıda yol bolsa (20)

Sarı sarı sapsarı
Sarı alma sapsarı
Min sarǵaymay kim sarǵaysın
Kilmey selam hatları

Çara minin doziğıma (25)
Gara kele-puş kiygen
Alıs yirni yuvuğ idip
Bisni görgeli gilgen

Dört gırlap ağaç min yumıtdım
Dört miyeşelerge direvge (30)
Düşimde görüp āşık buldım
Gül mübârek yüzlü birevge

Uçıp gilgen gır gazindin
Şisniñ ħalni suradım
Gas sayradı añlamadım (35)
Min oldırıp yıladım

Sanduğaçlar sayramasa
Niyçik uyanır idim
Yasğan ħatırıs gilmese
Niyçik dayanır idim (40)

Aylar biyik aylar biyik
Ayğa minesim gile
Ayğa minip dümen ħarap
Sisni küresim gile

Sarat aldım saray saldım (45)
Sarat salğın alsın dip
Çit illerge çığıp gildim
Başım ibret alsın dip

Ağ ħalfağım bar diseñe
Keyip bisge gilseñe (50)
Çit illerden savçı gilse
Süygenim bar diseñe

Çızarıp çıkğan kün ħuyaşğa
Garşı barma bişersin
Süygen yārıñ yatlar alsa (55)
Sikrip otğa düşersin

İğın ikdim dav boylap
 Ağaç dikdim suv boylap
 Divane buldı başım
 Sin çanqayımını oylap (60)

Dofrağ niden ğaraygen
 Yafrağ niden sarıygen
 Ayrılmaday bulğan idim
 Ayrıılır gün bar igen

Sanduğaç balası bolsamçı (65)
 Kabir üsdüne barıp ğonsamçı
 Allamdin emirler bolsaçı
 Yüzün açıp bir görsemçı

-13-

Asan eke, boş mısın, dipdi, miñe soğa söğişip bire misin? Soğanıñ dübine barıp dılar. Eliği Asan, kıysıdı siniñ soğan, min söğişip bireyin dipdi:

— İneñi siğeyin soğa, göziñ çıksın! Nik pusılıp yatasın her vaqıt? (5)

Ul vaqıt soğanıñ iyese, nik söğişesin Asan eke, dipdi, niy buldı?

Asan de:

— İnim soğanı söğişip bir diydiñ, min de söğişdim.

-14-

Doyğa barsañ, yiyip bar; sıy donıñnı ğeyip bar.
 Yağşı aş ğalğınça, yaman ğursak yarılısın.
 Atamıñ ülediğenin bilgen bulsam, yartdıķ nanga alışı idim.
 Bulır ğişi on bişinde baş bulır, bulmas ğişi ğırğında yaş bulır.
 Mal iyeseine kışamasa aram öle. (5)
 İrni ir ğılğan da biç, yir ğılğan da biç.
 Yolu bulğan yiğitniñ yingesi otırı çığar.
 Yarlı yamanır, yamanıp ğuvanır.
 Atası başğaman av avlama, atar da yanına baylar.
 İşek balasın ğürgenge ağırđı. (10)
 Balanıñ ullısı bolğannan, itniñ ğiççisi bul!
 Öziñ şalamaysın ya, ğralıñ da şalamay.
 Sanduğaçnı altun kıafesge salsa da, gine ilim didi.
 Öz üyüñ uleñ döşeğini.

Anıknı yiyüvge dav dayanmaz. (15).
 Abdırağan atminen tavşanğa yitişmiş.
 Aşıkmağan gır aşar.
 Das daranğınça, doy da darğay.
 Molla göp bulsa, göy mırdar ölür.
 Öyine ğaytgannıñ ıyadı yok imiş. (20)
 Gün görmegen gün görse, gündüz şemler yakdırır.
 Gişi atı dirçil, gişi donı kirçil.
 Başlağan iş, bitgen iş.

-15-

Min çay içmeymin.
 Min çay içkim giledi.
 Çeyginmen çay oltıs.
 Üyin satdı.
 Nikahların ğıydırdı. (5)
 Nik aşğasın.
 Min baralmayın.
 Üyde butka suvitdılar mı elle?
 Bardağ alp gil!
 Min tañla gilem. (10)
 Min tañla gilirmın.
 Dün ğiçe Cihanbeyli'den gilip olurganımda Behçet Eke'ge Uçıradım.
 Üyüme ğaytdım.
 Boğulğlı gidipdi.
 Koylarını sav!. (15)
 Alayok yürü!
 Min de barmaçcı buldım, baralmadım.
 Bularnı alar mısıs.
 Yamşır yava mı?
 Vay bağırçık açığıpdı. (20)
 Urınıñı bil!
 Oynamaçı balam.
 Gağşatmaçı balam.
 Bir şeyni yirine uldı.
 Üstelni uldısdım. (25)
 Üy ğişiniñ adı ğimdi.
 Kün çığar çıkmaz Cihanbeyli'ge gitdi.
 İraz maraz gep eşidipdi.

Aksağallar yayıldı.
 Kıl dübüme uldır! (30)
 Gonya'ğa gitgenimde tirenni gürdüm.
 Ağaclar çiçek açıpdı.
 Kişiler bağçağa gidip işlep yatırlar.
 Avıl çitge buzavlarını eytep yiber!
 Bisniñ sıyrırnıñ buzavı yayılğalı gitdi. (35)
 Otobusniñ içi dop dola idi.
 Ürikniñ éybetin alıpsın.
 Yemişniñ éybetin alğalı yürüsin.
 Avılğa dora gitdi.
 Birevlerge gitdi. (40)
 Uramga bires yürüp gileyik mi?
 Yulğa düşüp gitdi.
 Buş bulsam sisge giler idim.
 Sisge gilüvge vaqđım yok.
 Yazuvğa dırış! (45)
 Çaçıñni darağın.
 Göz yaşıñni sürt!
 Kuduğni açdım.
 İt suvın yaradamın.
 Goyı yaylımğa yiberdim. (50)
 Zekiye'ni govalap gidem.
 Üyden çıkdı.
 Ahardan çıkdı.
 Üsdel dağdanan yasaladı.
 Üyniñ içine indi. (55)
 Siniñ yasağanıñday bir nersene birev de yasayalmaz.
 Minçe Konya'ğa tañla gitseñ dağa éybet bulır.
 Mındayni görmedim.
 Sindeyni uramğa daşlarlar.
 Kim gildi? (60)
 Kimniñ doyı dağa éybet buldı?
 Kimni dağa göp yaradasın?
 Koylarını kimge birdiñ?
 Bıdayni kimge satdıñ?
 Akçanı kimnen dapdıñ? (65)
 Sini kimnen surasam, dabarmın.
 Kaysı yirni ürigi igen?

Balğanı ni yirge saldıñ?
Şoldatlıknı ni yirde ğıldıñ?
Ğaçan iğın iğebis? (70)
Ğaçan içinebis?
Ğaçan üyge ğaytabıs?
Bı oğrıñı ğaçan ürendiñ?
Ni ğıldıñ?
Ni uylaysın? (75)
Niçek bıday aldıñ?
Nik suraysın?
Niçe ğoyıñ bardı?
Niçek küçüñ bardı?
Ğançak ~ kançak alayık? (80)
Mınçak bulsa da yiter.
İkev birge işledi.
Ös gebiñnen ösiñ kıbıylanasın.
Dördevi bir yirge yıyıldılar.
Üçevleşip divar ürüpdiler. (85)
Bişevi de gilmedi.
Atam bisge birer birer sıyrı birdi.
Doğuzar yımirtğa büleşdik.
Yüzlep ğişi bar idi. (90)
Adım dardalmağanga dörtlep yikdim.
İsende sisni gürgeli giledim.
Bisniñ işiklerni üç günnen soñ yasarmın.
İsmail eke gepleşip yatır. (95)
Dışğa çıkğan narı kürşilerge de barıp gildim.
Mınıñ aldımında gitdi.
Ulı atasına otırı çıqdı.
Kāşif başınnan ütgenlerni beçidlep durup irmekleydi.
Mın alarğa barsam barsam, dañla baralırımın. (100)
Goylarnı aħarğa ingisip yiber!
Dayağnı yirge çençdim.

SÖZLÜK

- A -

ā	: hayır
abdıra-	: yorul-
acabā	: acaba
açı	: acı, sası
açık-	: açık, a. göslük
adaqlı	: a. dumaklı: şanlı şöretli
ādam	: adam
ādil	: adam
afta	: hafta
ağız-	: akıt-
ağ	: ak, bk. aķ
ağaç	: ağaç, bk. avaç
ağar-	: ağar-
ağır	: anır-
ağız	: kız arkadaş, kız eş
ağşam	: akşam, bk. akşam
āhırı	: nihayet, sonunda
āhiret	: ahiret
aķ	: beyaz, ak; bk. ağ
aķca	: para, bk. aķça
aķça	: para, bk. aķca
aķçıl	: akli
aķıl	: akıl
aķıř	: ?
aķraba	: akraba
aķsağal	: ihtiyar
aķşam	: akşam, bk. ağşam
alar	: onlar
alaşa	: alçak, aşağı
alay	: öyle, bunun gibi
alayoķ	: tam öyle, öylece;
alayoķ yürü-	: öylece yürü-
ald	: alt, ön, bk. alt

ālet	: alet
alıs	: uzak, bk. alız, eliz
alış	: arkadaş
alız	: uzak, bk. alıs, eliz
Alla	: Allah, bk. Allah
Allah	: Allah, bk. Alla
alma	: elma
almacılık	: elmacılık
almağaç	: < elma ağacı
almaş-	: değiş-
alt	: ön, alt; bk. ald
altmış	: atmış
ama	: ama, bk. amma
āmin	: āmin
amma	: ama, bk. ama
aηa	: ona
anacık	: arabanın bir parçası
anaça	: ona göre
ancak	: ancak
andağı	: ondaki
anday	: öyle, onun gibi
andok	: tam orada, olduğu yerde
anı	: onu
anıķ	: hazır, birikmiş
anıη	: onun
ānī	: ani
aηla-	: anla-
annan	: ondan
annanarı	: bundan sonra, bundan ötürü
ānnarı	: bundan sonra
ap	: < alıp
apar-	: al-, göstermeden al-
apartdır-	: aldır-, göstermeden aldır-
apbak	: apapak
aralaş-	: karış-, birbirinin içine gir-
aram	: haram
arba	: araba
arbuz	: karpuz, bk. arpıs, karpuz
ard	: art, bk. art

arğa	: arka, bk. arka
arğun	: arı
arıķ	: zayıf
arıslan	: aslan
arķa	: arka, bk. arğa
arpıs	: karpuz, bk. arbuz, ķarpuz
art	: art, bk. ard
asd	: < ast: alt
asıl	: asıl
āsıl	: asıl
aş	: ekin, yemek, arpa
aşıĝ	: âşık
āşık	: âşık
aşık	: âşık
aşık-	: acele et-
aşık	: bk. aşıĝ
aşlıĝ	: ekin
ata	: baba
atarba	: vasıta
atĝar-	: karşıla-, deĝerinde ol-
atış-	: atış-, karşılıklı şarkı söyle-
avaç	: ağaç, bk. ağaç
avırda-	: aĝırdan al-
avlaĝa	: تنها
avrı-	: hastalan-, aĝrı-
avru-	: hasta ol-, aĝrı-
avız	: aĝız
ayaķ	: ayak
aydı	: haydi
aydınl-	: göz aydın de-
azan	: ezan
azık	: azık

- B -

baĝca	: bahçe, bk. baĝca
baĝça	: bahçe, bk. baĝca
baĝçe	: bahçe, bk. baĝca, baĝca
baĝırçık	: zavallı

bala	: çocuk
balak	: paça (pantolon vs. için)
balav	: pilav
baldıs	: baldız, bk. baldız
baldız	: baldız, bk. baldıs
ballar	: < balalar
bar	: var
bar-	: var-, git-
bardağ	: bardak
barmağ	: parmak
basdurandin	: ?
basla-	: canlı hayvanları kes-
basma	: bir nevi şal
başğa	: başka, bk. başka
başgacılık	: başkacılık, ayrıcalık
başka	: başka, bk. başğa
başlığ	: başlık, bk. başlık
başlık	: başlık, bk. başlığ
başmağ	: kısa konçlu çizme
bavursak	: una yumurta ve süt karıştırılarak yapılan bir çeşit yiyecek
bayā	: baya
bayda	: fayda
bayla-	: bağla
baylık	: zenginlik
beçitlep	: tane tane, etrafıca
bék	: pek
bele	: belâ
belgi	: belki, bk. belki
belki	: belki, bk. belgi
beremiç	: etli börek
berhüdā	: berhüda
béş	: beş, bk. biş
bey	: bey
bı	: bu, bk. bu
bıçağ	: bıçak
bıday	: buğday
bıl-	: bul-
bılay	: böyle
bılaydik	: böyle, böylece

bıldır	: geçen yıl
billa	: billahi
bır	: bir, bk. bir, bi
bır-	: bur-
bış	: boz
bış-	: sıkıl-, üzül-
bışar-	: bozar-
bıyır-	: buyur-
bi	: bir, bk. bır, bir
bice	: kadın, eş, bk. biç
biçe	: kadın, eş, bk. bice
biçe	: fiçi
bidey	: buğday, bk. bıday
bievgiç	: engel
biğ	: pek, bk. bék, biğ, bik
biğ	: pek, bk. bék, biğ, bik
bihayet	: ?
bik	: pek, bk, biğ, bék, big
bikle-	: bekle-
bilagis	: bilakis
bildürgüv	: bildir-
bile	: beraber
bilev	: bileği, b. daşı, bileği taşı
biliş	: arkadaş, dost
billayi	: billahi
bilüvçi	: bilici
bin	: bin, bk. biñ
biñ	: bin, bk. bin
binit	: saça bağlanan şey
bir	: bir, bk. bir, bi
bir-	: ver-
birçe	: herhangi, b. birev: herhangi biri
birçetge	: eldiven
bires	: biraz, bk. birez
birev	: biri
birez	: biraz, bk. bires
birge	: beraber
birimli	: verimli
birle-	: birle-, topla-

bis	: biz, bk. biz
biş	: beş, bk. bés
bişev	: beşi (bişevi de gilmedi)
bişey	: < bir şey
bişir-	: pişir-
bişirt-	: pişirt-
bit	: yüz, yanak
biye-	: böge, set çek-
biyiğ	: yüksek, büyük, bk. büyük, büyk, biyik
biyik	: yüksek, büyük, bk. büyük, biyiğ, büyk
biz	: biz, bk. bis
boğaz	: damak
bol-	: ol-, bk. bul-, ul-
bollik	: bolluk
boşluk	: boşluk, boş zaman
boy	: boy, bk. buy, buylap: boyunca
boyına	: durmadan, boyunca
boyla-	: kat et-
börük	: börk, örülmüş baş giyeceği
bugiler	: ötekiler
bul-	: ol- bk. bol-
bulay	: böyle, bunun gibi
bulgur	: bulgur
burun	: önce, evvel
buş	: boş
buş-	: sıkıl-, üzül-, sıkıntıya düş-; bk. bış-
but	: put
butka	: lapa
butnas	: tepsi
buvaz	: gebe
buy	: boy, bk. boy
buyna	: durmadan, daima; bk. boyına
buyruğ	: emir
buzav	: buzağı
buzık	: bozuk
bügül-	: eğilip bükül-
büğün	: bugün
bük-	: eğilip bükül-
bülek	: hediyeye

büleş	: bölüş
bürge	: ört-, bür-
bürümcek	: bohça
büt-	: bit-, bk. bit-
bütügüş-	: iddialaş-
büyk	: büyük, bk. biyiğ, büyük, büyk
büyük	: büyük, yüksek; bk. biyiğ, büyük, büyk, biyik

- C -

cefâ	: cefa
cehet	: cihet
cenç-	: sok-
cevap	: cevap
cezâ	: ceza
cezâlandır	: cezalandır-
cezâlı	: cezalı
cıs	: koku, pis koku, bk. yıs
cicada	: < cici ata: dayı, amca, babanın büyüğü erkekler
cicata	: < cici ata, bk. cicada
cicine	: < cici ine: hala, ananın büyüğü, kadınlar
cig-	: çek-, bk. çik-
coğal-	: çoğal-
coğ	: çok
com-	: dal- (suya dal-)
cün	: çün

- Ç -

çaç	: saç, bk. çeç
çağa	: çağa, yetişkin çocuk
çağ	: çağ, zaman
çalbar	: ?
çana	: kızak
çanğay	: sevgili
çeç	: saç, bk. çaç
çenç-	: sok-, bk. cenç-
çev	: çağ, zaman; bk. çak
çeviz	: ceviz
çeygin	: çaydanlık

çeyne-	: çiğne-, çeyne-
çıda-	: dayan-
çiğ-	: çık-, bk. çık-, çiğ-
çiğ-	: çık-, bk. çık-, çiğ-
çık	: çık-, bk. çiğ-, çiğ-
çım-	: çim-
çiğil-	: çekil-
çik-	: çek-
çilek	: eşya koyacak kap
çit	: kenar, yad
çitçit	: ?
çiten-	: ?
çiylek	: ?
çok	: çok, bk. çok
çukır	: çukur
çünkü	: çünkü

-D-

dabağ	: tabak
dabiş-	: buluş-, karşılıklı türkü söyle-, tapış-
dabi	: tabii
dağa	: daha, bk. daha, daya
dağı	: dahi, de
dağıt-	: dağıt-
daha	: daha, bk. dağa, daya
dağ	: tak-
dala	: tarla
dağ	: tan
danav	: burun
dağlağı	: yarın, d.-ğa söz bir: yarına söz ver
dağlay	: damak
dap-	: bul-
daran-	: taran-
darga	: dağıl-
darılhat	: mezar, öbür dünya
dart-	: çek-, tart-
das	: kel
dasar-	: temizle-, ayıkla-, ele-

daş	: taş
daş-	: taş-
dathı	: tathı
dav	: dağ
daval	: dağa çık-
daviş	: ses
davşıl-	: buluş-, bir araya gel-
daya	: daha, bk. dağa
dayak	: sopa, dayak
dayarlan-	: hazırlan-, bk. dayırlan-
dayırlan-	: hazırlan-, bk. dayarlan-
dé-	: de-, bk. di-, ti-
démeği	: sigara, tütün
dene	: tane
deñge	: para
dévam	: devam
dey	: gibi
deyel	: değil, bk. düğil
déyişli	: sözlü
dınıç	: hareketsiz, dinç; d. dır: kımıldama
dır-	: dur-
dırış-	: gayret et-, çalış-
dırnavçı	: turnak, jilet makinesinin tarağı
di-	: de-, bk. dé-
dide	: ?
diğiz	: dokuz, bk. doğız, doğus, dokuz vs.
dilce	: araba veya motorun öndeki bir aleti
dilçe	: bk. dilce
dilev	: dilek, dilemek
dilğrem	: telgraf
dili	: deli
dimir	: demir
diñiz	: deniz
dingiz	: deniz, bk. diñiz
dip	: dip, bk. düp
dip-	: tep-, tekmele-
dir	: ter
dirçil	: terleyici, terleme huyu olan

dire-	: dire-, daya-
direse	: percere
diri	: deri
dirle-	: terle-
dirlet-	: terlet-
dis-	: diz-
dişik	: delik
dişlev	: dişlek
divâne	: divane, deli
divar	: duvar
diy-	: değ-
diyme	: düğme
diz	: düz, doğru
dofrağ	: toprak
doğan	: erkek kardeş, akraba, yakın çocuk
doğız	: dokuz, bk. diğiz, doğus
doğus	: dokuz, bk. doğız, diğiz
doğsan	: doksan, bk. doğsan
doğdır	: doktor
doğsan	: doksan, bk. doğsan
doldır-	: doldur-
domatis	: domates
don	: elbise
dopdola	: dopdolu
dopdora	: dosdoğru
dora	: doğru
dos	: dost, bk. doz, dost
dost	: dost, bk. dos, doz
doy	: toy, düğün, davet
doyla-	: toyla-, davet et-
doz	: dost, bk. dos, dost
dozık	: ?
döğil	: değil, bk. düğil, deyel
dördev	: dördü
döşek	: yatak, minder
döşencik	: minder, bk. döşençik
duā	: dua
duldır-	: doldur-
dulgāv	: kıta, dörtlük

duplan-	: toplan-
dur	: odanın üst tarafı, bk. dūr
duv-	: doğ-
duvağ	: duvak
duy	: toy, bk. doy
duz	: dost, bk. dos, dost
duzak	: tuzak
dügil	: diğil, bk. döğil, deyel, düğil
düğān	: dükkan, bk. dükgen
düğēn	: döven
düğere	: diğēr
düğil	: değil, bk. dügil, düğil, deyel, döğil
düğle-	: düğle-, bağla-
düğül	: değil, bk. döğil, deyel, düğil
dükgen	: dükkan, bk. düğān
dūmen	: aşıağı, dip
dün	: gece, bk. tün
düne-	: düne-
dünev	: dünemek
dünyā	: dünya
düp	: dip
dūr	: odanın üst tarafı
dūsdirhan	: bez sofrā
dürgüçi	: saman vs. toplamaya yarayan alet
düş	: düş, rüya
düş	: öğle
düş-	: düş-, gir-
düşir-	: düşür-
düy-	: ez-, döv- (havanda)
düy-	: dayan-, tahammül et-

-E-

ebe	: abla
ecir	: ücret, acir, karşılık
eçel	: ecel
edi	: baba
ee	: evet
éfendi	: efendi
ek-	: ek-, bk. ik-

eke	: ağabey
él	: el
ele	: öyle
eley	: böyle, bunun gibi, bk. alay
eli	: yani, hani, hele, demin
eligi	: o, öteki, bk. eliği
eliği	: o, öteki; bk. eligi
eliz	: yakın, bk. alız, alıs
elle	: yoksa
elma	: elma, bk. alma
elmacılık	: elmacılık
émānet	: emanet
emsāl	: emsal, yaşıt
éne	: işte, e. ul: işte o
épey	: epey
ér	: erkek, bk. ir
érik	: erik, bk. ürik
erineğe sal-	: ceza ver-
erişde	: erişte
ersen	: ucuz, daha iyi
esāsen	: esasen
éş	: işte
éşit-	: işit-
ét	: köpek, bk. it
étdir-	: ettir-
evel	: evvel, bk. evvel
evvel	: evvel, bk. evel
éybet	: iyi, güzel
éybetceci	: daha güzel
éydiş-	: söyleş-
eyi	: iyi
eynek	: gözlük
eyt-	: söyle-, bk. éyit-
eyte-	: söyle-, bk. éyit-
eyte-	: sür-
éytibe	: ?

- F -

fasl	: fazl
------	--------

fayda : fayda, bk. bayda
fis : tamamen

-G-

gebes : bir giyecek
gél- : gel-, bk. gil-
gélinçek : gelin, bk. gilinçek
gep : söz
gepleş- : konuş-
gerek : gerek
géri : sonra
géy- : giy-
géygis- : giydir-
geyik : geyik
gırlap : dört bir taraf
gil- : gel-
gi : ki
gi- : giy-, bk. géy-, giy-
giç : gece, geç
giç- : geç-
giçci : küçük, bk. giççi
giççi : küçük, bk. giçci
giçe : dün
giçe- : gecik-
giçev- : gecik-
giçge : gece, bk. giçgi
giçgi : gece, bk. giçge
giçgine : küçücük
giçi- : kaşın-
giçke : gece, bk. giçge, giçgi
gilek : gömlek, eşya konacak yeş, yalan g.: gömlekcek
gilincek : gelin, bk. gélinçek, gilinçek
gilin : gelin, bk. gilinçek, gélinçek
gil- : gel-
gim : kim
gine : yine
gir- : gir-
gis- : kes-
gişi : kişi, el, başkası

giy	: melodi, müzik, hava; bk. güy, küy
göç	: göç, bk. güç
göçür-	: aktar-, kopye et-
göğ	: gök, mavi
göğer-	: göğer-
göğsev	: verem
gömil-	: gömül-
göñül	: göñl
göp	: çok, bk. köp, güp
göpgök	: gömgök
görges-	: göster-
görmüş	: görmüş
görset-	: göster-
gös	: göz, bk. göz, güs
göz	: göz, bk. gös
gral	: alet, bk. ğral
güç	: göç, bk. göç, g. günü: gelinin baba evinden ayrıldığı gün
güçe	: arpa dövülerek kabuğu atıldıktan sonra etsuyu ile yapılan çorba
güçe-	: zorla-
güliš-	: gülüş-
gün	: gün, güneş
gündüz	: gündüz, bk. gündüz
gündüz	: gündüz, bk. gündüs
güp	: çok, bk. göp, köp, küp
güpegündüz	: güpegündüz
gür-	: gör-, bk. gör-, kör-, kür-
güs	: göz, bk. gös, göz
güsenek	: (kapının üstündeki) küçük pencere, bk. küsenek, kösenek
güt	: popo
güy	: melodi, müzik, hava, bk. giy, küy
güy-	: yan-, için için yan-
güyev	: güveği, bk. küyev
güz	: göz, bk. gös, güs, göz

-G-

ğaç	: kaç
ğaç-	: kaç-
ğaçan	: ne zaman, bk. kaçan

ğaçgak	: kaçak
ğaçır-	: kaçır-
ğadar	: kadar
ğağaç	: kâğıt
ğağşat-	: uğraştır-
ğal-	: kal-
ğalabalık	: kalabalık, çok
ğaldır-	: kaldır-
ğalfak	: kalpak, bk. ğalpağ
ğalpağ	: kalpak, bk. ğlfağ
ğana-	: kana-
ğanat	: kanat
ğançağ	: ne kadar
ğandır-	: kandır-
ğap	: kap
ğapatğıy-	: kapatır-
ğapğa	: kapı, bk. kapğa, kapğa
ğapğara	: kapkara
ğar	: kar
ğar	: karış-, birbirine gir-
ğara	: kara
ğara-	: bak-, bk. kara-
ğaran-	: bakın-
ğarapğına	: ?
ğaravıl	: bekçi
ğarındağ	: kardeş
ğarin	: < kara in (yer adı)
ğarpız	: karpuz, bk. arbıs
ğarşı	: karşı
ğart	: kart, ihtiyar
ğas	: kaz, bk. ğaz
ğas-	: kaz-
ğasım	: kasım
ğaş	: kaş
ğat-	: kat-
ğat'i	: kat'i
ğayda	: nerede
ğaydan	: nereden
ğaydin	: nereden

ğayış	: kayış
ğaynata	: kaynata
ğaysı	: hangi
ğayt-	: dön-
ğaytar-	: dön-, etrafından dön-
ğaz	: kaz, ğ. ğazi: yabancı kaz
ğazan	: kazan
ğazıl-	: kazıl-
ğıl-	: kıl
ğır	: kır
ğıramış	: ?
ğırık	: kırık, çekik
ğıs	: kız
ğıs-	: kız-
ğısık	: kadın (yollu)
ğısım	: kısım
ğısın	: dar, kısıtlı
ğış	: kuş, bk. ğuş
ğışla-	: kışla-
ğıvan-	: kıvan-, sevin-; bk. kıvan-, ğovan-
ğıy	: çukur
ğıy-	: kıy-
ğıybat	: değerli, bk. ğıybet
ğıybet	: değerli, bk. ğıybat
ğıydır-	: kıydır-
ğıyın-	: kıyıl-
ğıyıncılık	: güçlük, bk. ğıyıncılık
ğıyırısı-	: çekin-, dosdoğru söyleme-
ğıyış	: kayış
ğıymak	: yumurta, süt ve hamurun yağda kızartılmasıyla yapılan bir yemek
ğıynal-	: sıkıntı çek-, ızdırap çek-
ğyna-	: kımıl-da-gız
ğız	: kız, bk. gız
ğızar-	: kızar-
ğoç	: koç
ğoğın	: yanak

ğol	: el
ğon-	: kon-, misafir ol-
ğonağ	: misafir
ğorgağ	: korkak
ğork-	: kork-
ğosğoñır	: mosmor
ğoş-	: koş-, bk. ğuş-
ğoşır-	: kavuştur-
ğoşı	: şart
ğovan-	: sevin-, bk. ğıvan-, ğıvan-
ğoy	: koyun
ğoyan	: tavşan
ğoycı	: bırakıp kaçan
ğoyın	: koyun (insan koynu)
ğrañ	: alet
ğuduğ	: kuyu, bk. kuduğ
ğum	: kum
ğuntı	: kutu
ğuriş	: kuruş
ğurt	: kurt
ğursağ	: kursak
ğurtar-	: kurtar-
ğusur	: kusur
ğuş	: kuş, bk. gış ğuş-: koş-, kat-
ğıvan-	: güven-, sevin; bk. ğıvan-, govan-
ğuz	: ?

-Ğ-

ğal-	: kal-, bk. ğal-
ğil-	: gel-bk. gil-, gél-

-H-

haceke	: <hacı eke
hacı	: hacı
hakağ	: hakk
hāl	: hal
halk	: halk, bk. halk, halık

hasır	: hazır, şimdi; bk. hassır, ḥasır, hazır
hasırlen-	: hazırlan-
hassır	: şimdi, bk. hazır, hasır
hat	: mektup, bk. ḥat
hatdā	: hattā
haydi	: haydi, bk. aydi
hazır	: şimdi, bk. hassar, hasır, ḥasır
héc	: hiç, bk. hiç
hu	: evet, hu
hiç	: hiç, bk. héç
hisap	: hesap, bk. isap, isep
ḥaceke	: < ḥacı eke, bk. haceke
ḥacemmi	: < hacı, emmi
ḥal	: hal, bk. hāl
hāl	: hal, bk. ḥal
ḥalık	: halk, bk. halk, ḥalk
ḥalk	: halk. bk. halk, ḥalık
ḥarce-	: harca-
ḥarç	: harç
ḥarman	: harman
ḥasır	: şimdi, bk. hazır, hasır, hassır, ḥassır
ḥasret	: hasret
ḥassırđı	: şimdiki
ḥat	: mektup, bk. hat
ḥatrıçıđ	: hatırcık
ḥatrıy için	: < hatırı için
ḥavıf	: korku
ḥayırlı	: hayırlı
ḥayin	: hain
ḥāzır	: şimdi, bk. hasır, hazır, ḥazır, hasır, ḥassır
ḥıday	: tanrı, bk. ḥıtay
ḥırma	: hurma
ḥıtay	: tanrı, bk. ḥıday
hoca	: hoca, bk. ḥuca
ḥoş	: hoş
ḥuca	: hoca, bk. hoca
ḥudāvend	: tanrı
ḥuleyt	: derbeder
ḥürmet	: hürmet

hürmetle- : hürmet et-, ağırla-
hürmetletdir : hürmet etdir-, ağırlat-

-I-

iç- : uç-, bk. uç-
ır- : ür-
ıraz maraz : yalan yanlış
ıрмаğ : ırmak
ıs : akıl, isi bar ı. -ı bar: akılı var, başı var
ısla- : çal-
ış : iş, bk. iş
ıyat : ayıp
i-i i-, bk. é-

-İ-

için- : ye-
içindir- : yedir-
içiş- : iç-, beraberce iç-
içki : keçi
içkimsiz : < hiç kimsiz, kimsesiz
igende : muhtemelen, herhalde; bk. iğende
igin : ekin, bk. ikin, iğın
iğ- : ek-, bk. ik-
iğende : muhtemelen, herhalde; bk. igende
iğın : ekin, bk. iğın, ikin
iğinci : ikinci
iğril- : eğril
ik- : ek-, bk. iğ-
ikev : ikisi
il : el, memleket
ılaşla- : ilaçla
ılaşlatdır : ilaçlattır-
ilgek : ilik
ille : illâ, muhakkak, bk. illem
illem : illâ, muhakkak, bk. ille
illi : elli
iğ : en
inçetge : inçe it: vücut
indi : şimdi

indüsiñiz	: indi siñiz
ine	: anne
inge-	: eğil-
ingis-	: sok-, girdir-
ingiş-	: iniş-, in-
ini	: ağabey,
ini	: küçük erkek kardeş
inşalla	: inşaallah bk. işallah
inti	: şimdi, bk. indi
ipdeş	: arkadaş
ir	: er, bk. ér
irencit-	: rahatsız et-, üz-
irli	: erkekli, i. biçeli: erkekli kadınlı
irmek	: konuşma, söz
irmekle-	: anlat-
irtdak	: çok erken, erkenden
irtde	: sabah, erken
is	: akıl, bk. ıs
is-	: eş-
isâp	: hesap, bk. hisap, isep
isapla-	: hesapla
isde-	: iste-
isen	: esen, afiyet
isendeği	: geçen, i. yıl: geçen yıl
isenlik	: esenlik
iseple	: hesapla-, bk. isapla-
isgit-	: döğ-
isker-	: hatırla-
iskiripke	: keman
iş	: iş, bk. ış
iş-	: ör-, çaçın i. -ipdi: saçını örmüştü
işallah	: inşaallah, bk. inşalla
işde	: işte
işek	: eşek
işığ	: ışık
işik	: eşik, kapı, i. altı: avlu
işiş-	: üşüş-
işle-	: çalış-
işlet-	: çalıştır-

it	: et
it-	: et-
it-	: söyle-, bk. éyt, éyit-
itil	: idil nehri
iy	: ey
iyalet	: ?
ie	: sahip
iyek	: çene
iyinkis-	: gizlice gir-
iyolur	: < iyi olur
izend	: ?

- K -

kâfir	: kâfir
kekri	: eğri, aksak
kele-puş	: baş örtüsü
kélime	: kélin
kélin	: gelin, bk. gilin
kerman	: akordiyon
key-	: giy-, bk. giy-, géy-, gĩ-
keyit-	: kibik
kibik	: gibi
kiceği	: dünkü
kiçci	: küçük, bk. giçci, giççi
kiçeğinki	: dünkü
kiçgi	: gece, bk. giçge, giçgi
kiçir-	: geçir
kiçkine	: küçücük, bk. giçgine
kid-	: git-, bk. git-
kil-	: gel-, bk. gil-
kilek	: eşya konacak şey denk bohça; bk. gilek, çilek
kilin	: gelin, bk. gilin, gélin
kilinçek	: gelin, bk. gilinek, gilinçek, gilinçek
kiñeş	: müşavefe et-, danış-; bk. ginñeş
kirçil	: kir tutan, kirli
kiriytge	: ?
kiskin	: keskin
kişi	: kişi, insan, şahıs, başkaları; bk. gişi
kiy-	: giy-, bk. giy-, gĩ-, géy-

kiyim	: elbise, kıyafet, giyim
kiyis	: keçe
köb	: çok, bk. köp, güp, göp
köç	: göç, bk. göç, güç
köñül	: gönül, bk. göñul, küñül
köp	: çok, bk. köp, güp, göp
kör-	: gör-, bk. kür-, gür-, gör-
körümlük	: görümlük
kösenek	: küçük pencere, bk. gösenek, güsenek
köz	: göz, bk. göz, gös, güz, güs
kül	: gül
kün	: gün
küñülleş-	: anlaşı-, gönlü bir et-
kür-	: gör-, bk. gör-, gür-,
küsenek	: küçük pencere, bk. kösenek, güsenek, gösenek
küy	: melodi, müzik, hava; bk. güy, giy
küy-	: endişe et-, dayan-, bk. güy-
küyev	: güveği. bk. güvey
küyle-	: şarkı söyle-

- K -

kabir	: mezar, kabir
kaçan	: ne zaman, bk. ğaçan
kafes	: kafes
kağın-	: kanat çırp-, uç-, süzül-
kala	: artık
kalfağ	: kalpak, bk. ğalfağ
kamyon	: kamyon, bk. ğamyon
kanat	: kanat, bk. ğanat
kançağ	: ne kadar, bak. ğançağ
kapka	: kapı, bk. ğapğa, ğapka
kapkara	: kapkara
kara-	: bak-, bk. ğara-
karamin	: yer adı
karay-	: karar-
karşılık	: karşılık
kat	: kat
kaydan	: nereden
kaynada	: kayın peder, bk. ğaynata

kaayne	: kaynana
kaaysı	: hangi, hangisi, bk. gaysı
kıbyılan-	: huylan-
kıble	: kible
kıl-	: kıl-, bk. gıl-
kılapkan	: ?
kılık	: kılık, kıyafet
kın	: deste
kıpdan	: ?
kıpkızıl	: kıpkızıl
kıp kiçkine	: ?
kır	: kır, bk. gır
kıra	: tarla, bk. kıre
kıre	: tarla, bk. kıra
kırk	: kırk
kısa-	: benze-
kısğa	: kısa, bk. gısğa, kıska
kıska	: kısa, bk. kısğa, gısğa
kısım	: kısım
kış	: kış
kıvan	: güven
kıvan-	: güven-, sevin-; bk. govan, guvan-, gıvan
kıvgın	: asma sürgünü
kıy-	: kuy-, bk. gıy-
kıyınçılık	: zorluk, güçlük, bk. gıyınçılık, gıyincılık
kıyırıt-	: aşığıla-
kıymılđa-	: kımılđa-
kıyna-	: zora koş-
kızır-	: kızır-
kon-	: bat-, kon-, misafir ol-, bk. gon-; kün k.: güneş batdı.
konag	: misafir, bk. konağ, gonağ
konak	: misafir, bk. gonağ, konag
koñır	: kahverengi
kov-	: kov-
koy	: koyun, bk. goy
koy-	: koy-, bk. goy-
kuğuğ	: kuyu, bk. gđuđ
kumlık	: plaj, kumluk; bk. kumluk
kumluk	: plaj, kumluk; bk. kmlık

ķuntı	: kutu, bk. ğuntı
ķuş	: kuş, bk. ğüş, ğış
ķutu	: kutu
ķuyaş	: güneş, bk. ğuyaş
ķuyım	: fırtına, toz girdabı

-L-

le	: hey, türkülerde ilâve söz
len	: ulan
ley	: hey, türkülerde ilâve söz
lira	: lira, bk. lirē
lirē	: lira, bk. lira

-M-

mācir	: muhacir
mahsıs	: mahsus, kasten
maħzır	: mahzur
maħta-	: öv-
māne	: manâ
mañlay	: alın
masmaħir	: hayran hayran
maşalla	: maşallah, bk. maşallah
maşallah	: maşallah, bk. maşalla
māne	: muayene
may	: yağ
mecit	: mescit, cami
mekān	: mekân
mekdep	: okul
meselâ	: meselâ
meşteĸ	: tıknaz, kısa
méydan	: meydan
mıħdar	: muhtar
mıħdey	: özel isim
mı	: bu, bk. bu, bı
mına	: işte, bk. mine
mınça	: bunca
mınçak	: bu kadar
mında	: burada
mından	: bundan
mınday	: bunun gibi, böyle

mınoğ	: tam burada
mınley	: bunun gibi
mırdar	: murdar
mihir	: nikâh kıyılmadan önce kadına verilen para
mimgin	: mümkün
min	: ben
miη	: bin
min-	: bin-
miñçe	: bana göre, bence
mine	: bu, işte; bk. mına
miñçe	: bana göre
mırla-	: mırla-, öt-
misâde	: müsâade
misâfir	: misafir
mişgin	: miskin
mişlüman	: müslüman
mişek	: kedi
miye	: alın, kafa
miyeç	: soba
miyeşe	: köşe
molla	: molla, hoca, bk. mulla
morç	: borç, veresi
motır	: motor
muηlı	: sıkıntılı
mübârek	: mübarek
mümkün	: mümkün, bk. mimgin
müsâyet	: müsâit

-N-

nâçar	: çaresiz
nan	: ekmek
nas	: halk
nası	: nasıl
nasıb	: nasıb
narı	: sonra
navay	: nevâ, melodi
nâzik	: nazik
ne	: ne, bk. ni
nerse	: şey, eşya
nesil	: nesil

ni	: ne, bk. ne
niçce	: ne kadar
niçcek	: ne kadar, bk. niççek, nice
niççek	: nekadar, bk. niçcek, niçek,
niçe	: kaç, ne kadar
niçek	: ne kadar, bk. niççek, niçcek
niçiğ	: nasıl, bk. niçik
niçik	: nasıl, bk. niçiğ
niçin	: niçin
n'idip	: < ni idip
nig	: nasıl, bk. nik, niyk
nik	: nasıl niçin; bk. nig, niyk
nikah	: nikâh, bk. nikâh
nikâh	: nikâh, bk. nikah
niyçik	: nasıl, bk. niçik, niçiğ
niyirde	: < ni yirde; nerede

-O-

odav	: oda
oğıvçı	: okuyucu
oğı-	: oku-, bk. oğu-
oğıl	: okul
oğu-	: oku-, bk. oğı-
ol	: o, bk. ul
ol-	: ol-, bk. bol-, bul-, bıl-
olay	: bu şekilde, bk. alay
oldır-	: otur-, bk. oltır-, uldır-, ultır-
oldırğıç	: sandalye
oldıs-	: kaynat-, çeyginmen çay oltıs: çaydanlıkla çay kaynat-
oldıs-	: oturt-, bk. oldız
oldız-	: oturt-, oldıs-
oltır-	: otur-, (Yardımcı fiil olarak devamlılık bildirir: gilip oltırğanımda: gelirken)
oñ	: sağ
oñ-	: on-
onaş	: ince, uzun kesilmiş hamur çorbası
oñlı	: çalışkan
oran	: sokak, bk. uram
orın	: yer, mevki

ortalık	: ortalık
osoğaylan	: ?
ot	: ateş
otarba	: vasıta, bk. atarba
otel	: otel, bk. utel
othık	: ot konan yer
otomobil	: otomobil
oyık	: oyuk, kovuk
oyla-	: düşün-, bk. öyle-, üyle-, uyla-

-Ö-

ögiz	: öküz
ögir-	: dönüp dolaş-
öl-	: öl-, bk. ül-
öme	: ?
ör-	: ör-, bk. ür-
ös	: öz, kendi, bk. üs, üz, öz
öt-	: geç-, bk. üt-
ötin-	: rica et-
ötrü	: karşı, ö. çık-: karşı çık-
öy	: ev, bk. üy
öy-	: yığ-
öyle-	: düşün-, bk. oyla-, uyla-, üyle-
öylen-	: evlen-, bk. üylen-
öylü	: evli
öz	: öz, kendi, bk. ös, üz, üs

-P-

pādişe	: padişah
paralık	: paralık, o. paralık
payda	: fayda, bk. fayda, bayda
pek	: pek, bk. big, biğ, bék
peyşembe	: perşembe
pusıl	: pusul

-R-

rahmet	: rahmet, bk. rehmet
raytı	: doğru, iyi
rāzī	: razı
rehet	: rahat

reḥmet	: rahmet, bk. raḥmet
rençberlik	: rençberlik
resmî	: resmî
reşetge	: parmaklık
risā	: rıza
- S -	
saba-	: döv-
sağ	: sağ, bk. sav
sağın-	: düşün-
sal-	: koy-, sal-, yap-
salkın	: rahatlık, hav; s. al-: rahatla-, rahat etmek
sana-	: say-
sanduğaç	: bülbül
sansar	: ?
sarañılık	: hasilik, cimrilik
sarat	: < sarı at
sarğ-	: sarar-
sārı	: sarı
sarif	: sarf
sāten	: zaten
sav	: sağ, bk. sağ, s. bul (bol): sağol
sav-	: sağ-
sava-	: döv-, azarla-
savçı	: kız isteyici, isteyen
savdager	: tüccar
savlık	: sağlık
sayra-	: öt- (kuşlar için)
sayri	: hasta
séfer	: sefer, kere
segiz	: sekiz, bk. sigiz, siğiz
seğzen	: seksen, bk. sekizen, seksen, sekzen
sekizen	: seksen, bk. seğzen, seksen, sekzen
seksen	: seksen, bk. sekzen, seğzen sekizen
sekzen	: seksen, bk. seğzen, sekizen, seksen
seyle-	: söyle-
sığdat-	: ağlat-
sığdavçı	: ağlayıcı
sıkda-	: ağla-, bk. sıgdat-
sılav	: güzel, bk. sılv

sılıv	: güzel, bk. sılav
sıη	: sonra, bk. soη, suη
sın-	: kırıl-
sındır-	: kır-
sis-	: kepçeyle karıştır-
sisğak	: kepçe
sıy	: törenlik; s. donıη: törenlik elbisen
sıyay	: mürekkep
sıyır	: sığır
sıyraq	: hayvan paçası
Sibir	: Sibirya
sigiz	: sekiz, bk. segiz, sigiz
siğiz	: "sekiz"
sik-	: sik-
sikir-	: hopla-
sin	: sen
siηek	: silecek?
siηil	: küçük kardeş, siηlim: küçük kardeşim, bacım
sip	: çeyiz
sirenge	: kibrit
sis	: siz, bk. siz
sis-	: anla-, sez-
siy-	: işe-, su (ilaçlı) serp-
siz	: siz, bk. sis
smeytrepke:	: ?
soğ-	: döv-
soğa	: pulluk
soğıl-	: dövül-
soldatlık	: askerlik
sōna	: sonra, bk. soηna
soηna	: sonra, bk. sona
sora-	: sor-, iste-, bk. sura-
sovuğ	: soğuk
sōğış-	: sök-, söğ-
su	: su, bk. suv
suηbet	: sohbet
sunğırık	: sümkürük
sura-	: sor-, iste-, bk. sora-
surat-	: sordur-

suran-	: soruştur-
suraş-	: soruş-, danış-
suratdır-	: sordurt-
surav	: soru, istek
suravçı	: sorucu, isteyici
sur-	: sor-, em-
sus	: ?
suv	: su, bk. su
suvıt-	: soğut-
suvır-	: sor-, em-
suvla-	: sula-
süd	: süt, bk. sütçülük
sürgün	: su?
sürt-	: sil-
sütçülük	: sütçülük, bk. süd
süy-	: sev-
süyün-	: sevin-

-Ş-

şabala	: kaşık
sahsî	: sahsî
şalamay	: sallapati
şama	: çayın kalıntısı
şaylandır-	: süsle-
şehir	: şehir
şel	: şal
şem	: mum, şem yarığı: mum ışığı
şérelî	: sıralı
şifâ	: şifa
şigilli	: şekilli, gibi
şiker	: şeker
şindi	: şimdi
şingen	: cıvık
şite	: pek, çok
şoför	: şöför
şol	: şu, türküde ilâve bir söz, bk. şul
şul	: şu, bk. şol

- T -

Taale	: Taalâ
tabak	: tabak, bk. dabağ
tabi	: tabiî, bk. dabiy, tabî, tabiy
tabî	: tabiî, bk. dabiy, tabi, tabiy
tabiy	: tabiî, bk. tabî, dabiy, tabi
tağa	: daha, bk. dağa
tağım	: takım
tahminî	: tahminî
tağdir	: takdir
tağsici	: taksi şoförü
tane	: tane, bk. dene, dane
tañla	: yarın
taralış-	: dağıl-
târif	: tarif
târih	: tarih
tart-	: çek-, sigara iç-, bk. dart-
taş	: taş, bk. daş
tav	: dağ, bk. dav, dağ
tavuş	: tavuk
tém	: tam
tırış-	: gayret et-, bk. dırış-
tyğız	: düz
tyğızla-	: düzelt-
tile-	: dile-, bk. dile-
tiligram	: telgraf, bk. dilgram
timin	: demin
tiren	: tren
tirese	: pencere, bk. direse
tiz	: tez
toñ	: don (suyun donması)
tuplan-	: toplan-, bk. toplan-, duplan-
toplan-	: toplan-, bk. duplan-, duplan-
toy	: toy, düğün, davet, bk. doy, tuy
toy-	: doy-
toyla-	: toy yap-, düğün et-
tök-	: dök-
tur-	: dur-
turguz-	: durdur-

tuy	: toy, düğün, davet, bk. toy, doy
tübe	: tepe
tükenci	: bakkal, dükkâncı, bk. dükgen, dükan
tükençilik	: bakkallık, dükkâncılık
tün	: gece, bk. dün
tüs-	: dayan-

-U-

u	: o, bk. o, ul, ol
uç-	: öl-, uç-
uçıra-	: rastla-
Ufa	: Ufa (özel isim)
uğra	: büğelek
ul	: o, bk. o, u, ol
ül	: oğul, oğlan, bk. ul
ul	: oğul, oğlan, bk. ül
ul-	: bk. ol-, bol-, bul-
uldır-	: otur-, bk. oltır-, oldır-, ultır-
uldis-	: oturt-
uleŋ	: ot
ullı	: büyük
ultır-	: otur-, bk. oltır-, oldır-, uldır-
uram	: sokak, bk. oran
ūri	: hırsız
urla-	: çal-, hırsızlık et-
us-	: geç-
utel	: otel, bk. otel
utkirlev-	: keskinlet-
uyula-	: düşün-, bk. oyla-, öyle, üyle-
uz-	: yetiş-, bit-, bk. üz-
uzunluk	: uzunluk

-Ü-

üçev	: üçü
üğe-	: ?
üğer-	: bağırp çağır-
üğretmen	: öğretmen
ül-	: öl-, bk. öl-
üldür-	: öldür-

ülen	: ot, ü. döşek: ot yatak
üleş-	: paylaş-
ümüt	: ümit
üp-	: öp-
ür-	: ör-
ürdek	: ördek
üre	: çorba
üren-	: öğren-
ürgez-	: geçir-
ürük	: erik
üs	: öz, kendi, bk. üz, öz, ös
üstel	: sofrta tahtası
üşit-	: üşüt-
üt-	: geç-, bk. öt-
üy	: ev, bk. öy
üyen-	: evlen-
üy-me-üy	: ev-be-ev, ev ev
üz	: öz, kendi, bk. öz, ös, üs
üz-	: yetiş-, bit-, bk. uz-

- V -

vakıt	: vakit
vallayı	: vallahi
vāsıta	: vasıta
veç	: vech, türlü, nevi
vefā	: vefa
vey	: vay
veyā	: veya
viyre	: devamlı, durmadan

- Y -

yafraq	: yaprak
yaḥşı	: güzel, iyi
yaḥ	: taraf
yaḥ-	: yak-
yaḥdır-	: yaktır-
yaḥşatğıç	: uğraştırıcı

yalaη	: yalnız, çıplak; y. gilek: gömlekcek
yalaηaç	: çıblak
yalğan	: yalan, y. yaηış: yalan yanlış
yalgız	: yalnız
yalın-	: yaltaklan-
yalınuvçı	: yaltaklanıcı
yamkır	: yağmur
yaη	: yan
yana	: yine
yāni	: yani, bk. yānī
yānī	: yani, bk. yāni
yanηa	: yeni
yaηak	: ceviz, yanak
yaηıl	: yanıl-
yaηış	: yanlış
yap yalaηaç	: çırıl çıblak
yapyalgız	: yapayalnız
yār	: sevgili
yarat-	: sev-
yargala	: ?
yarı-	: parla-
yarıη	: ışık, şem yarığ: mum ışığı
yarlı	: yırtık pırtık giyinen, fakir
yarmas-	: döv-, azarla-
yartdı	: yarım
yartdıη	: yarım, yarı tok
yas-	: yaz-, bk. yaz-
yasa-	: yap-
yasat-	: yaptır-
yasıl-	: yassıl-, kendini aşağı göster-
yaşsa	: yaşa
yat	: el, yabancı
yat (d)-	: yat- (yardımcı fiil olarak kullanılır.)
yatağ	: yatak
yatgıs-	: yatır-, bk. yatgız-
yatgız-	: yatır-, bk. yatgıs-
yav	: yahu, bk. yaav, yaavı, yav
yāv	: yahu, bk. yaav, yaavı, yav
yav-	: yağ-

yāvī	: yahu, bk. yav, yaav, yavı, yaavı
yavlık	: yağlık, mendil
yavu	: düşman
yavuk	: yakın, bk. yovuk, yuvik, yuvik
yayıl-	: toplan-
yayım	: otlak
yaz-	: yaz-, bk. yas-
yazık	: yazık
yé-	: ye-, bk. yi-
yédi	: yedi, bk. yitdi
yemli	: ?
yénçi	: inci, bk. yinçi
yepyemişil	: yemyemişil
yér	: yer, bk. yir
yeş	: yaş
yeşir-	: sakla-, gizle-
yeşirin	: gizlice, gizli
yeşirmi	: gizli
yétiş-	: yetiş-
yéyim	: yiyim
yıfar	: keskin koku, y. yıslı: keskin kokulu
yık-	: yık-
yıkla	: uyu-
yıl-	: canlan-, hızlan-
yıllık	: yıllık
yımağ	: yumak
yımarla-	: yuvarla-, kar topu yap-
yımirtğa	: yumurta, bk. yımirtğa
yımirtğa	: yumurta, bk. yımirtğa
yır	: şarkı, şiir
yıra-	: şarkı söyle-
yırla-	: şiir söyle-, şarkı söyle-
yırlat (d)-	: şarkı söylet-, şiir söylet-
yıs	: koku, bk. cıs
yısla-	: kokla-
yıvıg	: yakın, bk. yovik, yuvik
yıyıl-	: yığıl-, toplan-
yi-	: ye-, bk. yé-
yibe	: ?

yiber-	: gönder-
yibert-	: göndert-
yiçke	: ince
yidir-	: yedir
yigen	: yeğen
yigirme	: yirmi, bk. yirmi
yiğit	: yiğit
yil	: yel, rüzgâr
yilbir	: ?
yinge	: kız isteyici, yenge
yiñil	: hafif, yeyni
yiñille-	: hafiflet-
yir	: yer, bk. yér
yirdeş-	: yerleş-, otur-
yirli	: yerli, yeri olan
yirmi	: yirmi, bk. yigirme
yis	: bakır, parlak bakır
yisne	: enişte, bk. yizne
yit-	: yet-
yitdi	: yedi, bk. yéddi
yitiş-	: yetiş-
yitişmiş	: yetişmiş
yitmiş	: yetmiş
yiyin-	: yeyin-, ye-
yız	: yüz
yizne	: enişte, bk. yisne, yiznekey
yiznekey	: enişte, bk. yisne, yizne
yoğ	: yok, bk. yoğ
yoğal-	: kaybol-, yok ol-, bk. yoğal-
yok	: yok, bk. yoğ
yol	: yol, bk. yul, y. döşek: uzun minder
yovık	: yakın, bk. yavık, yuvuk, yovuk, yivik
yovuk	: yakın, bk. yavık, yuvuk, yovık, yivik
yoğal-	: kaybol-, yit-, yok ol-, bk. yoğal
yoğar	: yukarı
yukla-	: uyukla-, bk. yıkla-
yuklav	: uyumak
yuldaş	: yoldaş, arkadaş
yulık	: rastla-

yul-	: yol-
yunt-	: yont-
yurgala-	: yuvarla-
yusağ	: kilit
yutğırık	: öksürük
yuvan	: büyük
Yuvanbaş	: özel isim
yovuğ	: yakın, bk. yovuğ, yovığ, yıvığ, yavığ
yüğirt-	: dolaştır-, gezdir-
yüğü-	: dolaş-, yürü-
yüri-	: yürü-, bk. yürü-
yürü-	: yürü-, bk. yüri-
yüver-	: dönüp dolaş-, gezin-; bk. yüğü-

BAŞVURULAN ESERLER

- Arat, Reşit Rahmeti. Kutadğu Bilig III, İndeks (neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce) İstanbul 1979. (KB)
- Atalay, Besim. Divanü Lügat-it-Türk Dizini "Endeks", Ankara 1943. (DLT)
- Caferoğlu, Ahmet. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul 1968. (EUTS)
- Ergin, Muharrem. Orhun Abideleri, İstanbul 1970. (OK)
- Gabain, A. Von. Alttürkische, Grammatik, Leipzig 1959. (Altgr.)
- Gabain, A. Von. Özbekische Grammatik, Leipzig und Wien 1945. (Özgr.)
- Radloff, W. Proben, cilt IV, St. Petersburg 1878.
- Reşetov, V. V.- Ş. Şaabdurahmanov. Özbek Dialektologiası, Taşkent 1978.
- Thomsen, Kaare. Das Kasantatarische und Westsibirischen Dialekte, Philologiae Turcicae Fundamenta, Tomus Primus, Wiesbaden 1959.
- T.D.K. (Türk Dil Kurumu) Türkiye Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi cilt I, İstanbul 1939, cilt II, İstanbul 1941. (SDD)